ئەحمەدی موفتی زادە

چۆن و لە کوێوە دەست پێبکەین؟

وەرگێڕانی
کامەران حەمەسەعید

چۆن و لەکوێوە
دەست پێبکەین

چۆن و لەکوێوە دەست پێبکەین

نوسینی

ئەحمەدی موفتی زادە

گفتوگۆو ئامادەکردن و وەرگێڕانی

کامەران حەمە حەمەسعید

ناوی کتێب بەکوردی: چۆن و لەکوێوە دەست پێبکەین
نوسینـــــــی: ئەحمەدی موفتی زادە
وەرگێڕانـــــــی: کامەران حەمە حەمەسعید
بڵاوکردنـــــەوەی: نوسینگەی تەفسیر بۆ بڵاوکردنەوەو ڕاگەیاندن/ هەولێر
نەخشەسازی نـاوەوە: جمعە صدیق کاکە
خـــــە ت: نەوزاد کۆیی
بـــــەرگ : أمین مخلص
نـۆرە و سـاڵی چـاپ: یەکەم ١٤٣٢ك - ٢٠١١ز
تـــــــیراژ: ١٥٠٠ دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (١٣٨٩) ساڵی ٢٠١٠ پێدراوە

تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە و ڕاگەیاندن
هەولێر- شەقامی دادگا - ژێر ئوتێلی شیرین پالاس
ت: ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٣٠٩٠٨- ٢٥١٨١٢٨
مۆبایل: ٢٢ ٥١ ٤٦٠ ٠٧٥٠ - ٩١ ٧٢ ١٢٨ ٠٧٧٠
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

چەند تێبینی یەك:

١ـ ئەم كتێبـەی بەر دەستت لـە دووبەش پێكهـاتوە، بەشێكی گفتوگۆیـەكی تێروتەسـەلە لەگـەڵ كاك ئەحمـەد خۆی، كە بەندە لە زستانی ساڵی ١٩٩٣ مانگێك بەر لـە وەفـاتی سـازدابو، بەشـی دووەمـیش پێكهـاتوە لـە سـێ نامیلكە بە ناونیشانەكانی (فیطرەت و هیدایەت، تەزكیـە وتـەعلیم، دڵـی سازونان)، كـە لـە حەقیقـەتی خۆیـدا سـێ كۆڕوموحـازەر بـوەو كـاك ئەحمـەد بـە قسـە پێشكەشـی دۆستانی كردوە، دواتر ئەم سێ كۆڕەیان خستۆتە سـەر زمانی نوسین (بەفارسـی) و خسـتویانەتە بەدەسـتی كـاك ئەحمەد خۆی و ئـەویش دووبارە پاكنوسی كردۆتەوە، جا ئەمەی بەردەستت وەرگێرانی هەر سێ بابە تەكەیە لە فارسیەكەوە.

چاپی یەكەمی ئەم نامیلكانە لە ساڵی ١٩٩٧_ ١٩٩٨ نوسـینگەی تەفسـیر ئـەركی لـە چـاپدانی گرتـە ئەسـتۆ بـەبێ بەرامبـەر و جێگـەی وەفـاو ڕێـزە، ئێسـتاش وا هەمویان بە یەكەوە هەمان نوسینگە، واتـە: (نوسینگەی تەفسیر) چاپی دووەمیشی دەگرێتە ئەستۆ، هـەمویان لـە یەك بەرگی قەشەنگ دا.

بە ناوی خوا

کاتێـك بمـەوێت دەربـارەی نـاوەڕۆكی ئـەم كتێبانـە بنوسـم ناچـار دەبێـت دەربارەی خاوەنی ئەم نوسینانە بنوسم و بێ ناسینی كـاك ئەحمـەد تێگەیشـتن لـە نوسـینەكان و بەرهەمـەكانی سـەختتـر ئـەبێت لەبـەر ئـەوە سـەرەتا بـە پێویستم زانی بزانین كاك ئەحمەد كێ یە؟

لـە سـاڵی ١٩٣٢ لـە دایـك بـووە لـە سـاڵی ١٩٩٣ دا كـۆچی دوایـی كـردووە و هەندێك لاپەڕەی ژیانی لە دوتوێی كتێب و گۆڤارەكانـدا بەردەسـت دەكـەوێت و من دووبارەی ناكەمەوە، هەرچەندە ئەو باسانەش كاڵ و كـرچ و سـادە و سـاكار و سەرپێین، بەڵام ئەوەی من مەبەستمە ناسینی كەسایەتی كـاك ئەحمـەدە كـە بە ئاشكرا ئەم لە كەسانی دی جیادەكاتەوە.

كاك ئەحمەد مێژوونوسێكی ئیسلامی بوو؟

مێژوو ناسێكی ئیسلامی بوو؟

زانایەكی زمانی عەرەبی واتەزانای صرف ونحو بدیع و بەلاغەت بوو؟

زانایەكی فیقهی ئیسلامی بوو واتە پسپۆر لە شـەریعەتدا جا چ مەزهـەبێك یا هەموو مەزهەبەكانی سونە و شیعە؟

عارفێكی ئیسلامی بوو، خاوەنی شێواز و ڕێباز و مەشرەبێكی تایبـەتی بـوو لە تەسەوف و عیرفاندا؟

سیاسەتمەدارێكی ئیسلامی بوو، هەم و غەمی بەرزبوونەوەی ئاسـتی سیاسـی موسڵمانان و حكومەتی وڵاتە ئیسلامیەكان بوو، بە عەمەلی لە ڕێی سیاسەتەوە دەیویست كەم و كوڕی و كێشەو ستەمەكان چارەسەر بكات؟

موفەكیرێكی ئیمانداری ئەخلاقی بوو؟

موفـەكیر لـە ڕووی زمانەوانیـەوە واتـە ئـەو كەسـەی -بیردەكاتـەوە- ئەگـەر چی زانا و پسپۆڕ و توێژەرە جۆراوجۆرەكان لە بوارەكانی خۆیانـدا پێویسـتیان بە بیركردنەوە و توێژینەوە هەیە بۆ ئـەوەی بگەنـە ئامانجێـك بـەڵام هـەرگیز

وشەی موفەکیریان بۆ بەکار نایەت زانایەکی کیمیاوی یا فیزیاوی یا مێژوو هەر بە زانا ناودەبرێن. ئەی کەواتە موفەکیر بە کێ دەوترێت؟

لە فەرهەنگی ئێمەدا وشەی ڕۆشنبیر زۆرتر بە وانە دەوترێت خوێنەوارن و مەعلوماتێکی تایبەتیان هەبێت لەسەر ئەدەبیات یان هونەر یان هەرشتێکی تر تەنانەت زۆر جار بچوکتر لەوەش تەنها شەهادەیەکی هەبێت بە ڕۆشنبیر هەژمار دەکرێت، بەڵام پێم وایە موفەکیر بەو کەسە دەوترێت کە دوو خەمی گەورە و بەردەوامی هەیە یەکەم خەمی عەقڵ و دووەم خەمی مرۆڤ، ئەو کەسەی لە خەمی بەگەرخستنی عەقڵی خۆیو هاوجۆرەکانی بێت بۆ تێگەیشتنی زیاتر لە هەقیقەتی وجود و سەر ئەنجام ژیانێکی باش و لەبار و سازگار لەگەڵ هەقیقەت و پێك هاتەی مرۆڤ ئەو کەسە دەتوانین ناوزەد بکەین بە موفەکیر، لەلای کاك ئەحمەد مرۆڤ دەبێت بە سێ بەشی بنەرەتیەوە

١. لەش - نەفس -
٢. هۆش و زەین - ذهن -
٣. دڵ - ڕۆح و مەعنەویەت -

بە پێی ئەم ناسینە کاك ئەحمەد بەهایەکی گەورەی دەدا بە عەقڵ کە کاراکتەری سەرەکی دنیای هۆش و زەینی مرۆڤە، وێرای ئەمە خەمی دینداری مرۆڤیشی هەبوو وە پێی وابوو کە ئەم مرۆڤە عاقڵە لە سەرەتای ترین تاوتوێدا دەبێت بوونی خوا قبوڵ بکات و دین و داخوازیەکانی بە هەند وەربگرێت و مرۆڤی کامڵ ئەو مرۆڤەیە کە بە کاریگەری و ڕێنمای دینەوە عاقڵانە بکەوێتە ڕێ و سەر ئەنجام خودێکی پێ گەیشتوو و باش و بەهێزبێت بۆ خۆی و هەموو پەیوەندیەکانی چ لەگەڵ مرۆڤ و چ مەخلوقاتی تر، ئەو کەسەی هەم خەمی دنیا و هەم خەمی مەعنەویەتی هەیە هەم بەها بە هۆشی دەدا و هەم بە ڕۆح و هەم بە لەش هەروەها بە ڕێنمایی عاقڵانەی دین هەنگاو هەڵدەگرێت و ڕێبازێکی ساڵحانە دەگرێتە بەر ئەمە ئەو مرۆڤەیە کە بە

بۆچونی کاك ئەحمەد خوا دەیەوێت لەسەر زەوی ئەهلی ئەمانەت و دینداری بێت و مایەی خێر و چاکە و سود و خۆشی و سەلامەتی بێت.

من پێم وایە کاك ئەحمەد موفەکیرە بەم مانایە جا چ ڕۆشنبیر یا وشەی -ئەنتلکۆنێل-ی بۆ بەکاربهێنین، کاك ئەحمەد ئەو کەسەیە بەبەردەوام خەمی گەشە و نەشە و تەکامولی مرۆڤی هەیە بە تایبەتی مرۆڤی کورد.

وێڕای ئەم سیفەت و پێناسەیە کاك ئەحمەد زۆر شارەزا بووە لە زمانی عەرەبیدا و هەروەها لە هەموو زانستەکانی فیقهو تەفسیر و حەدیس و ئەو زانستانەی کە زانا ئاینییەکان لە مزگەوت و حوجرەکاندا دەیان خوێند بۆ نمونە لە زانستی حەدیس دا خاوەنی بۆچونێکی تایبەتی خۆی بوو، کاك ئەحمەد دەیوت وێڕای ئەو پێودانگانەی کە زانایانی حەدیس دایاننـاوە دەبێت قورئان پێو دانگ و پێوەر و مەحەکی بنەرەتی حەدیس بێت چونکە ناکرێت پێغەمبەر (ﷺ) پێچەوانەی ڕواڵەت و دەروون و مانا و پەیامی قورئان شتێکی وتبێت، واتە پێش هەر پێوەرێك قورئان ساغ کەرەوەی حەدیسی پێغەمبەرە (ﷺ) ئەمە لە وەوە دێت ئەو باس و توێژینەوە سەرەکیانەی زانایانی حەدیس کردویانە کاك ئەحمەد ئاگادار بووە لێیان و لەگەڵ پێزانینی زەحمەت و کۆششی ئەوان ئەو خاڵەش دیاری دەکات و خەڵك هاندەدات کە ئەو حەدیسانەی بە ناوی پێغەمەرەوە (ﷺ) نەقڵ کراون هەروا بە ئاسان پەسەند نەکەن و لەگەڵ ئەو پێوەرە بنەرەتیەدا کە دیاری دەکات -قورئان- ڕەگەزی ئەقڵیش بە پێویست دەزانێت بۆ ناسینەوەی حەدیسێك بە ناسین و تاوتوێکردنی قورئان و حەدیس و سەردەم و شوێن، هەروەها لە ناسینی مەزهەبەکاندا زۆر بەفراوانی موتاڵای کردووە و زانیاری تەواوی هەبوو لەسەر مەکتەبە فیقیهیەکان و مەزهەبەکان بە شیعە و سونەوە.

مەبەستمان ئەوە بوو کاك ئەحمەد وەك موفەسیرێك یا زانایەکی حەدیس یا زانایەکی شەریعەت یا زانایەکی زمانی عەرەبی یا قازیەکی دینی نەناسراوە، لەگەڵ ئەوەدا لەو بوارانەدا کەم و زۆر شتی نوسیوە و باس کردووە بەڵکو ئەو خەمێکی گەورەی هەڵگرتبوو و لێپرسراویەتیەکی گەورەتر لەمانەی کەوتبوە

سەر شان ئەویش -مەهدیەتە- واتە هیدایەت و ڕێنمایی مرۆڤ بۆ مرۆڤانە ژیان و بەندایەتی نەکردن بۆ هەموو ئەو شتانەی مرۆڤ بکەنە بەندەی خۆیان و بیخەسێنن و ئاوردانەوە بەرەو بنەڕەت و ئەسڵی خود ئەم ئەرکە دوای تەواو بوونی پێغەمەرایەتی لەسەر دەستی پێغەمبەر (ﷺ) بە ئیزنی خوا و فەرمانی ئەو دەخرێتە سەرشانی دۆستانی تایبەتی خوا کە هەتا ژیان و مرۆڤ هەبێت بەردەوام دەبێت ئەم -مەهدی- ڕێنمایانە کاریان ڕاچەنین و ڕاپەڕینی مرۆڤە لە بەرامبەر هەموو ئەو کۆت و بەندانەی کە بۆیان دروستکراوە ئەرکەکانیان بە پێی سەردەم و شوین جیاوازە و دەگۆڕێت هەر یەکەیان ڕەنگی سەردەم و شوێنی خۆی پێوەیە لە بنەماکاندا چوون یەکن خەڵك بانگ دەکەن بۆ خوا پەرستی و ئازادەگی و جێبەجێکردنی ئەرکی مرۆڤانەی سەر شانیان لەهەر سێ لایەنی پەیوەندیدار بە خودا و خود و خەڵك، واتە ئەرکەکانیان لە بەرامبەر خودا و خود و خەڵکەوە بە باشترین شێوە ئەنجام دەدەن > بەندەی خودان بەندەی هەوا نین، لەبیری دوارۆژدان ئەهلی دنیا نین، فیداکاری خەڵکن نەك خەڵك فیداکاریان.

من نازانم بڵێم کاك ئەحمەد لە کێ دەچوو؟

یان لەگەڵ چ کەسێك دا موقارەنەی بکەم؟

چونکە دەکرێت شاعیرێك لەگەڵ شاعیرێك جوتیارێك لەگەڵ جوتیارێك و مامۆستایەك لەگەڵ مامۆستایەکی تردا موقارەنە بکرێن و ئەنجامێکت دەست کەوێت بەڵام پێم باشە کاك ئەحمەد خۆی بە جیا باسبکەم.

باشترین پێناسە بە لای منەوە بە زمانی ئەم سەردەمە و بەو ناوەرۆکە کە باسم کرد ئەوەیە کە بڵێم کاك ئەحمەد موفەکیرێکی ئیسلامی بوو واتە هەم موسڵمان بوو هەم بەهای تەواوی بۆ ئەقڵ دادەنا هەم بەو پەڕی ڕێزەوە دەیڕوانیە پێشینەی زانستی و فیکری و ڕۆحی و مەعنەوی موسڵمانان هەم باوەڕی وا بوو سەردەم و شوێن -زمان و مکان- دەبێت حسابی خۆی بۆ بکرێت و موسڵمانان لە هەر سەردەم و شوێنێکدا هەقی خۆیانە بە قورئان و سونەتی

عەمـەلی پێغەمبـەرەوە (ﷺ) بیربکەنـەوە بـۆ سـەردەم و وشـوێنی خۆیـان و لـە ئیجتیهادی عەمەلیدا ئازاد بن؟

واتە هەم تەقلید هەم ئیجتیهاد، هەم دەق هەم ئەقڵ، بەوپەری حورمەتـەوە سود وەرگرتن لـە هـەموو ئیجتیهادەکـان بـۆ بەدەسـتهێنانی باشـترین ئەرکـداری لەگەڵ خەڵکی سەردەم و شوێنی خۆتـدا، کاك ئەحمـەد هـەم -قـال فلان- و - قیل فلان-ی ڕەچاو کردووە و بەڕێزەوە لە بەرامبەریاند هەڵوێستی گـرت هـەم خۆی -اقول-ی کرد. بەڕاستی تـا کـەی بڵێـین -قـال- و -قیـل-، ئـەو کەسـانەی خاوەنی -قال- و -قیل-ن مرۆڤی موسڵمان بـوون وەك ئێمـە و لەبـەر ڕۆشـنای قورئان و ژیانی ڕۆشەنی پێغەمبـەردا (ﷺ) ئـەقڵیان بـە پێـی سـەردەم و شـوێنی خۆی خۆیان بەکارهێنا و وتیان؟ کـێ دەڵـێ ئێمـە هـەر دەبێـت وتـەکانی ئـەوان بڵێینەوە و کێ ئەم هەقەی لە مرۆڤی موسڵمان داگیرکردووە؟

کێ ئەو هەقە بە زانایەك دەدات بۆ هەموو سـەردەم و شـوێنەکان قسەبکات و هەموانیش پەیڕەوی لێ بکەن؟

کەی یاسای سروشتی و نەزمی ژیانی مرۆڤ و مرۆڤایەتی وایـە؟ ئایـە ئـەمـە خۆی ئیدعای خۆ پەسندیي نیـە؟ کـە تـەنیا مـن هـەقم و ڕسـتگارم و ئەوانـەی لەگەڵ مندان و باقی تری مرۆڤ هەمووی گومڕایە؟

هەق تا لـە ئاسـمانە رەهایـە -مطلقـە- کـە خـوا خـالقی مـرۆڤ و بونـەوەرە بەڵام کەس لەسەر زەوی و هیـچ گرووپێك ناتوانێـت ئـەم هەقـە بـۆ خـۆی قـۆرخ بکات و هەموو مرۆڤایەتی لێ مەحروم بکات، ئەم ئیدعایـە توغیانـە و تـاغوتی کردنە و ئیدعای تاك رەوي و خۆ ئەسنديي و (تەنها خۆ بەحـەق زانیـە) نـەك نەجات و فیرقەی ناجیە.

کاك ئەحمەد موسڵمانێکی عاقڵ بـوو کـەجارێکی تـر خوێندنـەوەی بـۆ دیـن کرد و ڕەچاوی سەردەم و شوێنی کردو سەرەنجام هەم خۆی مرۆڤێکـی کامـڵ و مزکی لێ دەرچوو هەم خودایەك کە باسی دەکات سەرانسەر بەزەیی و ڕەحـم و کەرەم و خۆشەویستیە، بازنەی تەقلیدی بچوك کردەوە و مەیدانی بە عەقڵ دا بە پشتیوانی خودا و بە ڕێنمایی قورئـان و ئـەزمونی موبـارەکی پێغەمـەر (ﷺ)

بكەوێتە گەڕ و ناسینی بونەوەر و مرۆڤ و پەیوەندیەكان لە سنورێكی باشدا بە دەست بهێنێت.

كاك ئەحمەد بۆ ئەم ئامانجە گەورەیە هەموو تواناكانی خستە گەڕ بۆ ناسینی دین و مرۆڤ كە دەزانین ئەمە كارێكی تایبەتە و گشتی نیە و هەركەس لەلای خۆیەوە بە مەعلوماتێكی كەم و دیاریكراوەوە ناتوانێت هەڵسێت بە كارێكی ئاوا گەورە، تەنانەت كاك ئەحمەد ماوەی نەدا بە هیچ یەكێك لە پەیڕەوانی ئەم كارە بكەن چونكە دەیزانی كاری هەموو كەس نیە و بەڵام لە ڕێبازی زیاتر ناسینی دین و مرۆڤدا هەرچەند هەوڵ بدەن و ڕێژەی تەقلید لە خودی كاك ئەحمەد و زانایانی تر كەم و كەمتر بكەنەوە و ڕێژەی ئجتهادیان زیاتر بكەن پشتیوانی لێ كردوون و هانی داون، واتە كاك ئەحمەد بەم كارەی بە ئاشكرا دەڵێت من و قسەی من و بیركردنەوە و خوێندنەوەی من ئەڵقەیەكی تری دینداری و خوێندنەوەی دینە، هەمیشەیی و هەتا هەتایی نیە چونكە باش یاسای ئەم ژیانە و مرۆڤی ناسیوە.

كاك ئەحمەد زۆرتر لە هەر زانایەكی بەناوبانگی تری موسڵمان لە سەدەی بیستەمدا باسی لە مرۆڤ كردووە و توێژینەوە و لێكۆڵینەوەی لەسەر كردووە.

ئەم نامیلكانە باسی مرۆڤ و فیترەت و چۆنیەتی ڕێنمایی و تەزكیە و پەروەردەكردنێتی تا سەرئەنجام ببێتە خاوەنی دڵێكی سازگار جا ئەو كاتە مرۆڤ دەزانێت چۆن و لە كوێوە دەست پێ بكات؟

لە خۆیەوە؟

لە كۆمەڵگاوە؟

لە لایەنی سیاسیەوە؟

لە لایەنی ئابوریەوە؟

لە لایەنی فەرهەنگی و هۆشیاری گشتییەوە؟

لە لایەنی چەكداری و بەدەست هێنانی دەسەڵاتەوە؟

لە خۆیەوە دەست پێ دەكات و هەموو پرسیارەكان بە پێی سەردەم و شوێنی موسڵمانان دەگۆڕێن، بڕوا و بۆچونی هیچ كەس نابێتە ئەو فەرمانەی

کە نەتوانرێت کەس لێی دەربچێت، موسڵمانان لە هەر سەردەم و شوێنێك دا هەل و مەرج و بارودۆخی تایبەتی خۆیان هەیە و دەتوانن باشترین اجتیهاد بەو پەڕی ئیخلاسەوە هەڵبژێرن و ئەگەر هیچ کام لەوانە نەشیا خۆیان اجتیهاد بۆ سەردەم و شوینی خۆیان و کێشەکانیان بکەن { لێرەدا پێم باشە دووبارەی بکەمەوە لەبەر تەفەروقی زیاتر باشترە موسڵمانان لەسەر مەزهەبە ناسراوەکان کار و فرمانەکانیان جێ بەجێ بکەن و مەزهەبێکی تری شەریعەت زیاد نەکەن } لە لای کاك ئەحمەد ئەقڵی بەرگرتوو لە دین دەتوانێت بە شێوەیەکی ڕێك و پێك و سازگار بەبێ زیادە ڕەووی و کەم ڕەوی مرۆڤ هانبدات بەرەو ڕێو شوێنێکی شایستە، نەفسی مرۆڤ کە لێپرسراوە لە سەرپەرشتی غەریزەکان بە باشی و هەموو لایەنە و موعتەدیل غەریزەکان بەکار بهێنێ و سەرئەنجام غەریزەکان و لەشی مرۆڤ لە خزمەتی کامڵتر بوونی مرۆڤدا بن و ڕۆحی واتە لایەنە مەعنەویەکە کە بە -دڵ- ئاماژەمان پێ کرد -مزکی- دەبێت و سەرئەنجام ئەو مرۆڤە ئاقڵە دیندارە کە خاوەنی نەفسێکی موعتەدیلە و ڕۆحێکی موزکی لەو پەڕی ئارامی و ئومێد و سەقامگیری و فراوانیدا ژیان دەباتە سەر و هەنگاو هەڵدەهێنێت و زیادەڕەوی و کەم ڕەوی -افراط وتفریط- و توندوتیژی و لەجیاتی خوا قسەکردن و خۆ بە خوا و حاکم زانین و دیاری کردنی چارەنوسی دنیا و دوا ڕۆژی مرۆڤەکان لە بیر و بۆچون و ڕەفتار و هەڵوێستەکانیدا نامێنێت و زیاتر لە هەموو کەس خەمی دڵسۆزانەی خۆیەتی و خۆی بە لێپرسراو لە خۆی دەزانێت نەك لێپرسراو و حاکمی خەڵك و ئامادەکردنی ئاگری دۆزەخ بۆ هەموو نەیارەکانی، دوای هەواوهەوەسی ناکەوێت وەکو کاك ئەحمەد لە وەڵامی کەسێکدا کە دەیویست عەیب و عاری کەسێکی تر باس بکات وتی :-

بەخوا کاکە خۆم ئەوەندە عەیبم هەس

نامپەرژێتە سەر عەیبی کەس

ئەم سیفەتە بەرهەم و بەر ئەنجامی ئەو بۆچونە دینیەیە کە باسمان کرد، ئەمە بە مانای ئەوە نیە کە کاك ئەحمەد خەمی کەسی نەبووە و دڵسۆز نەبوە

بۆ خەڵك بەڵكو دروست بە پێچەوانەوە کاك ئەحمەد بڕوای وا بوو مرۆڤ دەبێت لە خۆیەوە دەست پێ بکات و پاشان بۆ پەیوەندیەکانی تر، چونکە ئەگەر خۆت نەتوانیت خۆت پەروەردە بکەیت و مرۆڤێکی باشت لێ دەربچێت چۆن دەتوانیت کۆمەك بە کەسی تر بکەیت؟! هەموو شتەکان لە خودێکی پەروەردە کراوەوە دەست پێ دەکات نمونەی گۆڕانکاری لە حکومەت و کەسایەتیەکاندا و بەردەوامی زۆڵم و زۆر و مانەوەی چەوسانەوە و گەندەڵی نمونەیەکی باشە بۆ ڕاستی و دروستی ئەم بۆچونە، ئەگەر قەرارە من ببمە حکومەت و دەسەلات بۆ بەرژەوەندیە تایبەتیەکان و خزم خزمێنە و مەحسوب بازی و مەنسوب بازی بەکار بهێنم و غەدر لە خەڵك بکەم چیم کردووە؟ چیم گۆڕیوە؟

دەم و چاوەکان و ناوەکان و کەسایەتیەکان؟ مێژوو پڕە لەم ئەزموونە تاڵە و کەسایەتیەکان و نوخبەکان و خەڵك دەبێت لە خۆیانەوە دەست پێ بکەن و بگۆڕێن و وەکو مرۆڤ بیر بکەنەوە و پەروەردە بن و باش بن تا بتوانن حکومەتێکی باشو ژیانێکی باش بۆ خۆیان و خەڵك دابین بکەن و مێژوو دووبارەو سەدبارە نەبێتەوە.

ژیانی کاك ئەحمەدی موفتی زادە بۆ دوو ئامانجی مەزن و پیرۆز تەرخان کراوە

١- تێگەیشتن و خوێندنەوەی ڕاست و دروست لە دین.
٢- پەروەردە و پێگەیاندنی مرۆڤ.

وتمان وێڕای پێزانین و وەفا بۆ فیداکاری و ڕەنج و زەحمەتی زانایانی دینی مێژووی موسڵمانێتی و ڕێزدانان بۆ بۆچون و ڕاکانیان و خوێندنەوە و تێگەیشتنیان و سودوەرگرتن لێیان کاك ئەحمەد بە پێی سەردەم و شوێنی خۆی و دنیای ئیسلام بە پیویستی دەزانێت جارێکی تر دین خویندنەوەی تری بۆ بکرێت و لەگەڵ ئەوەدا هەقدەدا بە زانایانی ڕابردوو و ئەم سەردەمە ئەو هەقەش دەدا بە خۆی دین بخوێنێتەوە و تێگەیشتنێکی تر کە وێك چونی لەگەڵ باقی تری خویندنەوەکاندا هەیە سەرئەنجام خوێندنەوەیەکە تایبەتە.

ئەمەش بە هەقی خۆی دەزانیت کە وەك سەید جمال الدین و محمد عبـدە و وەهابیەکان و ئیخوانیەکان و جیهادیەکان سەیری دین و مرۆڤ و ژیان بکات و جۆرێکی تـر بـۆی بڕوانێـت و تێگەشتنێکی تـری هـەبێت، ئەمـەش ئـەو خاڵـە گرنگەیە کە کاك ئەحمەد لە کەسانی تر جیا دەکاتـەوە چ لـە لایـەنی فیکـرەوە چ لـە لایـەنی ژیـانی فەردیـەوە چ لـە لایـەنی ژیـانی سیاسـی و کۆمەڵایەتیـەوە، ئەمـە وا دەکات کـاك ئەحمـەد پـێش هـەر شـتێك ژیـانی خـۆی لەگـەڵ فیکـر و بیرکردنەوەیدا هاوڕەنـگ بکـات و ڕۆژ لـە دوای ڕۆژ نـاکۆکی فیکـر و کـردەوە و دەرون و ڕواڵەت و فرمانەکانی دین لە لایەك و عـادەتی شەخسـی و خێزانـی و کۆمەڵایەتی کـەم و کـەمتر بکاتـەوە، ژیـانی ڕۆژانـە و کەسـایەتی کـاك ئەحمـەد ســەداقەت و پــاکی و ئیخلاســی ئــەو مرۆڤــە کامڵــەی نیشــان دەدا. ڕیشــەی پەروەردە و کامڵ بـوون لـە لای کـاك ئەحمـەد نەهێشـتن و کەمکردنـەوەی دوو سیفەتی ئیسـتکبار و ئیترافـە ئـەم دوو سیفەتە سـەرلەبەری بیـر و بۆچـون و وێنا و ڕەفتارەکانی مرۆڤ دەگرێتە بەر، سیفاتی ئیستکباری وەك خۆ بە زل و بەرێز و گەورەتر زانین لە خەڵکی و حەڵاڵ کردنی زیادە بـە شـانە بـۆ خـۆ و شەیدایی نـاو و ناوبانـگ و پلـە و پایـەو ناسینی حکومەتداران و زۆر سیفاتی غەیرە مادی تری وەکو غرور و خۆ بە ماقوڵ زانین و فەقیر بە کـەم زانـین و دەوڵەمەنـد بـە ڕێـز سـەیرکردن و دەسـەڵاتدار بـە هەنـدوەرگرتن و حسـاب نـەکردن بـۆ تـوێژە لا خواروەکـان و چینـە کـەم دەرامەتـەکان و زۆر سـیفەتی ناشرین و نا بە دڵی تر دەگرێتەوە.

سیفاتی ئیترافی بریتیـە لـە حـەزکردن بـە مـاڵی دنیـا و بـەرق و زەرق و خۆش گوزەرانی و تەجەمولات و دیکۆراتی نا پێویستو زیادە و کۆشك و تـەلار و ئەتەکیاتی ژیان و ڕواڵەتی دەوڵەمەند و خۆش گوزەرانە و زۆر سیفاتی تـری مـادی و غـەریزەی بـێ پەردانـگ و لـە ڕێ دەرچوو و لادەر و عـادەتی - پـڕ لـە ئیسراف و تەبزیر -.

کاك ئەحمەد لەگەڵ ئەوەدا کە لە خێزانێکی دەوڵەمەندا لـە دایـك و گـەورە بـووە بـەڵام ئـەو ژیانـە هـەرگیز کاریگـەری خراپـی نەکردۆتـە سـەر و بـە

پێچەوانەوە هەمیشە مەیلی هەژاران و نەداران و چین و توێژە کەم دەست و کەم دەسەڵات و ستەم لێکراو و موستەزعەفینی بووە [مستضعف :- هەم لە رووی مادیەوە هەم لە رووی مەعنەویەوە زوڵم لێکراوە] خۆی بە یارو یاوەر و هاورێی ئەو کەسانە زانیوە کە بە جۆرێك لە جۆرەکان بە پلە یەك حساب نەکراون، بە راستی ئەمە یەکێکە لە سیفاتی بەرزی پێغەمبەران بە قسەی میلەتی نوح کە هەمیشە بەلای -ارذلون-دا کەوتون و موترفین و موستەکبیرینی میلەتاکانیش هەمێشە دژیان بوون [لێرەدا پێویستە ئەمە رون بکەمەوە کە هەموو دەوڵەمەند و دەسەڵاتدارێکی چینایەتی و کۆمەڵایەتی و سیاسی ناکەونە خانەی ئەو توێژەوە بەڵکو چۆنیەتی ژیان و بیر و بۆچون و رەفتاریان دیاری دەکات موتریف یا موستەکبیرن].

فەقیر پەروەری و سنگ فراوانی و سادە ژیان و نەبوونی هەستی بەرژەوەندخوازانەی تایبەتی و دڵسۆزی بۆ لێقەوماوانو بێوەژن و هەتیو و بێ سەرپەرشت و بێ خانە و لانە و ئاوارە و خەمی بۆ خەڵکی کەم دەست و خۆشەویستی و رێزی بۆ خەڵکی تازە کۆچکردوی لادێ بۆ شارە گەورەکان لە سیفاتی هەمیشەیی و بەردەوام و رۆژانەی کاك ئەحمەد بوو، هەمیشە لە خەمی مەسەلە گەورەکانی کۆمەڵگاهی بوو وەکو مەسەلەی چینایەتی و نەتەوایەتی و مەزهەبی کە کێشەی گەورە و لە مێژینە و بێ چارەسەر و دەسکاری نەکراوی کۆمەڵگای ئێران بووە. هەمیشە لە بیری ئەوەدا بوو چۆن چارەسەر دەکرێت و لە چ رێگایەکەوە و بە چ شێوازێك، بەڵام بە داخەوە تا ئێستاش ئەو مەسەلانە هەر وەکو خۆی ماوەتەوەو چارەسەر نەکراوە و هەموو شێوازەکانی سیاسی و چەکداری و حکومەتی نەیان توانیوە کێشەکە چارەسەر بکەن.

کاك ئەحمەد هەر دوو سیفەتی ئیستیکبار و ئیتراف بە دوو ستوونی بنەرەتی خەساندن و تیابردنی مرۆڤ دەزانێت و خۆ رزگار کردن لەم سیفەتانە بە کرۆکی پەروەردە -تزکیە- دەزانیت، خۆی پێشەنگی ئەم بۆچون و خویندنەوەیە بوو و نمونەیەکی کاراو ئاشکرای یەك مرۆڤی -مزکی- یان بە

وتەی کاك ئەحمەد خۆی –لێپرسراو– بوو، تا مردن بەردەوام لەسەر ئەم ڕێبازی پەروەردەیە بوو بە ئەندازەیەك گەشەی کردبوو کەمترین ڕەنگ و بۆنی خۆپەرستی -انانیەت- و بۆچون پەرستی و مەزهەب پەرستی و دین پەرستی تێدا بەدی نەدەکرا، دەمارگیری لە هیچ بوار و لایەنێکی فیکری و نەتەوایەتی و مەزهەبی و دینی و سیاسیدا بەر چاو نەدەکەوت، بەپێچەوانەی زۆربەی کەسایەتیە ناسراو و بەناوبانگەکان هەرگیز بایەخی بە خودی خۆی و ناو و ناوبانگ و پلە وپایە نەدەدا و کشانەوەی لە مەیدانی سیاسیدا لە سەرەتای سالی ١٩٨٠ گەورەترین بەلگەیە بۆ ڕاستی ئەم قسەیە هەر چەندە ئەو کاتە سالێك بەسەر شۆڕشی ئێراندا -١٩٧٩- تێپەری نەکردبوو لە نا دلسۆزی و دەمارگیری و حزب پەرستی و دەسەلات پەرستی زۆربەی لایەنە کاریگەرەکانی مەیدانی سیاسی ئەو ڕۆژەی ئێران حالی بوو بوو چاکترین هەلوێستی بەوە زانی کەنارگیری بکات لە سیاسەت و لەو شەرە بێتە دەرەوە کە بەناوی خەلکەوە دەکرا بەلام لە ڕاستیدا شەری دەسەلات و پلە و پایە و زیادە بەشانە -امتیازات- و ناوبانگ بوو، لە پاش ئەمەش هەموو لایەك دژایەتیان دەکردو خەریکی ناوڕزاندنی بوون و ڕاگەیاندنێکی بێ ویژدان و ناهەق بەردەوام خەریك بوو بۆ خراپ نیشاندان و تاوانبارکردنی حکومەتی ئێران بە وەهابی و پیاوی سعودیە و ئێراق و ئەمریکایان ناو دەبرد و بە داخەوە ڕاگەیاندنی دەمارگیر و موراهیقانە حیزبە کوردستانیەکانی خۆشمان لەم پرۆسەی نوخبە کوشتنەدا زۆر زەهراوی تر لەوان کاریان دەکرد و هەر چەندە ئەو وازی لە کاری سیاسی هێنابوو بەلام وەك تاوانبارو کورد و کوردستان فرۆش ناویان دەبرد لەهەمان کاتدا حکومەتی ئێران گرتی و ١٠ سال لە زیندانەکانی کۆمیتەی موشتەرەك و ئەڤین و قزل حەسار بێ ئەوەی هیچ کەس بزانێت لە کوێیە و تەنانەت کەس و کارو تەنیا کوڕەکەشی هیچ هەوالێکیان لێی هەبێت { ئەم باسە دەکرێت بە تەنیا و ئەلاحەدە و دور و درێژ کاری لەسەر بکرێت } لێرەدا مەبەستمان ئەوە بوو کاك ئەحمەد ئەوەندە تەزکیەی نەفسی خۆی کردبوو کە شتێك بە ناوی خود و بەرژەوەندی لە وجودی ئەم مرۆڤەدا نەما

بوو، سەرانسەر ڕەحمەت بوو بۆ هەموو لایەك تەنانەت ئەو کەسانەی کە کاك ئەحمەدیان بە دوژمنی خۆیان دەزانی { چونکە کاك ئەحمەد کینە و نـەفرەت و دوژمنایەتی لەگەڵ کەس نەبوو خۆی بە لێپرسراو دەزانـی دەربـارەی هـەموو کەس و ڕەحمەتی هەمووانی دەگرتە بەر }.

کــاك ئەحمــەد بــەم بۆچونــە دەربــارەی مــرۆڤ و بــە م تێگەیشــتن‌و خوێندنەوەیـە دەربـارەی دیـن سـەر ئـەنجام جیاوازیـەکی زۆری هـەبوو لەگـەڵ هەموو ئەو کەسانەدا، کە بە ناوی دڵسۆزی بۆ دین و مرۆڤ لە مەیداندا بوون.

لەگەڵ ئەم هەموو خاڵە ئـەرێنیانـە کـە باسمان کـرد کـاك ئەحمـەد مـرۆڤ بوو، وەکو هەموو مرۆڤێکی تر ئەگەری هەڵە و خـەتا و کـەم و کـوری هـەبووە هـەرگیز هەڵـەکانی پـەردەپۆش و پینـە و پـەڕۆ نـەدەکرد، وەك کـاك ئەحمـەد خـۆی دەڵێـت { هەڵـە و خـەتای فـراوانم کـردووە بـەڵام خـوا ئاگاداره هـەرگیز خیانـەتم لـە دیـن و خـەڵك و خـۆم نـەکردووە ئـەو هەڵانـەی کردوومـە لـە نەزانینەوە بووە و ئەو کاتە وام زانیوە دەبێت ئەو کارە بکەم بەڵام هەر کاتێك ڕاچڵەکیبم ئیتر پاکانـەم بۆ هەڵـە و خـەتای خـۆم نـەکردووە } کـاك ئەحمـەد ئەوەندە مرۆڤ بـوو زۆربـە ئاسـانی دانـی بـە هەڵـەکانی خۆیـدا دەنـاو هـەرگیز بڕوبیانوو پاساوی نەدەهێنایەوە و هەڵەکانیشی نەدەخستە سەر شانی ئەم وئەو بۆ نمونـە یـەکێك لـەو هەڵـە گەورانـەی کـاك ئەحمـەد لـە ساڵەکانی 1964بـە دواوە بەردەوام دوبارەو سەدبارەی کردبـۆوە هەڵوێستی تونـدی بـوو بەرامبـەر سـەرانی تەکیـەو خانـەقا هەرچەنـد بـەو پـەڕی ویژدانـەوە ئـەهل و پـەیڕوانی تەکیـەو خانــەقا واتــە دەروێــش و شــێخەکانی تەریقــەتی قــادری و ســۆفی و شــێخەکانی تەریقــەتی نەقشــبەندی جیاددکاتــەوەو بەیــەك ئــاگر هــەمویان ناسـوتێنێت بـە واژەی[شـێخگەلی دیـن فـرۆش و دنیـا پەرسـت لـە شـێخگەلی دیندارو بە تەقوا] جودایان دەکاتەوە لە یەکتری یان واژەی [سۆفیگەلی خوێن شیرین، براگەلی دەروێشی بە ئیخلاس] دەیەوێت بڵێت دەزانـم زۆربـەیان پـاکن و ڕێگای تەریقەت بە دین و دینداری دەزانن و بە نیـەتێکی پـاك و ئامـانجێکی موبارەکەوە ڕویان کردۆتە تەکیە و خانەقا بەڵام دیسان کاك ئەحمـەد لـە دوای

دەرچونی لە زیندان لە ناو کۆڕێکی فراوان و دەستە جەمعیدا دانی بەوەدانا کە هەڵەی کـردوە و جنێودان وتونـدوتیژی و شێوازی ناشرین لـە بەرامبـەر هـیچ کەسێکەوە دروست نیـە و لەگـەڵ دینـداری و موسـڵمانێتیدا ناگونجێـت و زۆر ئازایانە دانی بە هەڵەو خەتاو کەم و کوڕی خۆیدا نا،هەرچەندە ئەو هەڵوێستە تـا ئێسـتاش کاریگـەری خراپـی پێـوە دیـارە لـە پەیوەنـدی پـەیڕەوانی مەکتـەب قورئان و ئەهلی تەریقەتدا بە شێوەیەکی گشتی.

ڕاسـتە کـاک ئەحمـەد شـێوازی ئێسـتا و 50 سـاڵ لـە مەوبـەری شـێخەکانی تەریقەت بە شێوەیەکی گشتی (نەك هەموویان)بـە شـێوازێکی کاریگـەر نازانێـت بـۆ نزیـك کردنـەوەی خـەڵك لـە دیـن یـان ڕێنمـایی و هیدایـەتی خـەڵك لەبـەر ئەوەی خوێندنەوەو تێگەشتنێکی تر بۆ دین و پەیوەندی بـە ژیـان و مرۆڤـەوە دەکات هەرچەند لە سەرەتاو لاوێتیدا دژایەتی و ڕوبەڕوبونـەوە بـە بەشـێك لـە ڕێنمـایی و بانگـەوازی دینـی حسابی دەکـات بـەڵام سـەرەنجام دەطاتـە ئـەو ڕاستیەی نە خۆی و نە هیچ کەسی تـر کاری وا نەکەن و ئـەو هەڵوێسـتە بە ئەرکی دینداری نازانێت و دەتوانـم بڵێم کاك ئەحمـەد گەشـتبوە ئـەو ڕاسـتیەی کە ڕێگاگـەل فـرەن و هـەر کەسـێك لـە هـەر ڕێگایەکەوە بتوانـێت پەیوەندیـە مەعنەوی و ئەخلاقیەکانی دەستە بەر بکات شتێکی بەسـودە بـە مـەرجێك لـە ئەرکان و هێڵە گشتیەکانی ئیسلامەتی دەرنەچێت.

هەرچەندە من کاتێك ئەم قسەیە دەکەم نزیکـەی 20 سـاڵ بـە سـەر کـۆچی دوایی کاك ئەحمەدا تێپەڕیوەو کاریگەری سەردەم و شوێن و پێشـینەی فیکـری و ڕۆحـی و ئـەزمونی ئـەم چەنـد سـاڵە هۆکـارێکی گرنگـە لـە گەیشـتن بـەم مەسەلەیە، پلۆرالیسمی دینی باسێکی قوڵ و گرنگ و پێویستە چەند ئـەزمونی مەعنـەوی و ڕۆحـی و ئـەخلاقی پێویسـتە ئەوەنـدەش بارگـەی زانسـتی دەوێـت کاك ئەحمەد بە پێی ئەو باسانەی دەربارەی هەق و باطڵ و ئیسلام و کوفرو ئیمان و تەفسیری ئایـەتی 62 سورەی -بقـرە-و چەنـد باس ونوسـراوێکی تـر کردویەتی ئازادی فیکرو لێبوردەییو سینە فراوانـی و ڕەحمـەت و ڕەئفـەتی لـە لوتکەدا بو بەرامبەر ئەهلی کتاب و شیعەکان و فیرقەکانی تـر، ئـەم تێگەشـتنە

شاكاریكی گەورەی فیكری و ئەخلاقی كاك ئەحمەد بوو بەلام زۆر جێی سەرسوڕمانە كاتێك دەگات بە ئەهلی تەریقەت هەر چەند وەك وتمان هەموویان وەك یەك نابینیت بەلام دیسان زۆر توندو تیژ بوە و ئەم ناكۆكیە لە زۆر بڕگەی مێژودا و لەلایەن زۆر مرۆڤی بەرزو گەورەی ترەوە بەرچاو دەكەوێت، من خۆم بۆم حەل نابێت بەلام ئەركی من ئەوەیە دوعایان بۆ بكەم و هەوڵ بدەم خۆم و هەر كەسێكی تر كە دەتوانم قەناعەتی پێ بكەم ئەو هەڵەیە نەكات،هەروەك چۆن كاك ئەحمەد ئەم دەرسەی دادایـن ونەیهێشت بە سەریا تێپەڕێت،بۆ ئەم بابەتە تەنیا دەڵێم خوا گەورەیە وبەشی هەمومان دەكات و لەحیاتی سەلماندنی هەقانیەتی خۆم باشتروایە خەریكی پەروەردە كردنی خۆمبم و بیر لە موسڵمانیتی و مرۆڤیتی زاتر و باشترو قوڵتر و ئەخلاقی تر بكەمەوە،مەسەلەی ناكۆكی بەشێكی ژیانە وهەر بوەو هەر دەبێت بەلام دەبێت ئیجابیانە بەكاریبهێنین بۆ خزمەتی مرۆڤو ژیان بە هەردولایەنی مادی و مەعنەویەوە.

مرۆڤ و ناسینی فیترەتی مرۆڤ خەمێكی گەورەی كاك ئەحمەد بوە و چونكە باوەڕی وا بوە هەموو شتێك لەم ناسینەوە دەست پێ ئەكات،ئەگەر ناسینەكە سەرپێی و سادەو ساكار بێت دوچاری هەڵە دەبین و تواناكانمان هەرس دەكەین لە بەر ئەم خاڵە گرنگە باش بە ناسینی مرۆڤدا ڕۆچوەو موتاڵەعەی باشی زانستی مرۆڤ ناسی كردوە چ لە زانایانی وڵاتانی ئیسلامیدا چ لە وڵاتانی ئەوروپاو ئەمریكاو شوێنەكانی تر، سەرەنجام دەطاتە ئەو قەناعەتەی مرۆڤ دەكرێت بەسێ بەشی سەرەكیەوە

1 - لەش-نەفس-غەریزەكان بە ڕێوەی دەبەن

2 - هۆش - ذهن- كە عەقڵ ناسراوترین كارەكتەرێتی

3 - دڵ - مەعنەویەت - كە ڕۆح مەعنەویەت ڕادەپەڕێنێت

هەر سێ لایەنەكە لای كاك ئەحمەد دەبێت حسابی بۆ بكریتو بزانیت مرۆڤێك یان شارێك یان كۆمەڵگەیەك یان مرۆڤایەتی بە گشتی دەردیان چیە؟

لە چ لایەنێكەوە توشی لا ڕێ چون بوە؟

غریزەكانی؟

هۆش و لایەنی عەقڵی؟

مەعنەویەت و ڕۆحی؟

ئەگەر زانیت و توانیت نەخۆشی و دەردی مرۆڤ دیاری بكەیت بە ئاسانی دەتوانیت چارەسەری بكەیت، ئەمە تەنانەت لە نەخۆشی یە سادەكانی لەشی مرۆڤیشدا هەیە هەمان شێوەیە ئەگەر كەسێك ئازارێك لە هەناویدا هەبێت پێویستە سەرەتا پزیشكی پسپۆڕی هەناو ببینێت و هەوڵی دۆزینەوەی نەخۆشیەكە بدات نەك بیبەیت بۆ لای دكتۆرێكی تر دوای دیاریكردنی نەخۆشیەكە چارەسەر دەست پێدەكات.

ئایا مرۆڤ دەگرێت بە ئەندازەی نەخۆشێك بایەخی پێ نەدرێت و هەوڵ بۆ ناسینی تەواوی نەدرێت؟

هەر كەسێك بە مەعلومات و ناسینیكی كەمەوە ناتوانێت بڕیار بدات مرۆڤ ئەمەیەو ئەمەش دەردەكەیەتی و چارەسەریشی ئەمەیە و خەڵك بە بێ بیركردنەوە دەست بكەن بە پیادەكردنی؟

دەشێت ئینحرافی مرۆڤ لەلایەنێكەوە بێت یان دو لایەن یا هەر سێ لایەن یان هەر لایەنێك یان دو لایەن یان بەشێكی لە لایەنێك هەر ئەمەیە كاری بانگەوازكاری ئیسلامی سەخترو وروژێنەرتر دەكات [دیارە هەر كەسێك ناتوانێت خۆی بە بانگەوازكاری ئیسلامی بزانێت و زانینی زانستی حەدیس و شەرع و عەرەبی وتەفسیر بەس نیە بۆ ئەم كارە و بە كورتی دەعوەتكار لەلایەن خواوە دیاری دەكرێت، یان بەو پێودانگە ئەخلاقی یەی كە قورئان دیاری دەكات -ۆ ی- ئەنفال٢٤] دەیناسینەوە.

هیدایەتی ئاشكراو نا ئاشكرا - ظاهری وباطنی- ڕواڵەتی و دەرونی لای كاك ئەحمەد پێگەیەكی زۆر گەورەی هەیە و دەتوانێت ئەرزش و بایەخی هیدایەتی دەرونی — باطنی — كە بەدەست مرۆڤ نیە بەهەند وەربگیرێت و هەر ئەمە خۆی هەلێكی باشە بۆ ئەو كەسانەی خۆیان بە ڕزگاركەری مرۆڤ -منجی- دەزانن تۆزێك لە باو بژو ئیدعای قەبەی خۆیان كەم بكەنەوە و بەشی گەورە

بۆ خوا دابنێن و وا نەزانن كە ئەوان لە خوا هادی تر و دڵسۆزترن، بەداخەوە ئەمرۆ لە ناو جوڵانەوەی نوێی ئیسلامیدا كە زۆرتر سیاسیە تا ئیمانی و ئەخلاقی زۆر سادە حسابی بۆ دەكرێت و هەندێكیان ئەوەندە فریودراو و چەواشەكراو و بەبەندكراوی شەیتان و نەفسن كە هەر كەس وەك ئەوان بیرنەكاتەوە لە فیرقەی ئەوان نەبێت لە زومرەی ڕزگاركراوەندا -فرقە ناجیە- حسابی بۆ ناكەن و ئەم كەسانە نەزانانە یا خوانە خواستە زانایانە خۆیان لێ بۆتە خوا چونكە تەنیا خوایە و پەیڕەوی كردنی خوایە ئەم سنورە دیاری دەكات، هەر لەبەر ئەمەیە كاك ئەحمەد پشكی هیدایەتی باطنی زۆر بەفراوان دەبینێت.

خاڵێكی تر زۆر گرنگە ئەویش هۆكاری ئازادی -اختیار- كە وا دەكات دەریچەی ئینحرافەكانی زۆرتربن و دواجار هیدایەتی قورس تر و زەحمەت تر و كاك ئەحمەد لە مرۆڤ ناسی خۆیدا زۆر بەڕونی باسی دەروونی هۆشیاری و ناهۆشیاری مرۆڤ دەكات و ئەو شپرزیانەی لە دەرونی هۆشیاریدا یە ناسینی ئاسانە و چارەسەری ئاسان بەڵام ئەوانەی سەر بە دەرونی ناهۆشیارن ناسینیان زەحمەت و كۆششێكی زۆری دەویت تا بناسرێن و سەر ئەنجام چارەسەریان زەحمەتە و كاری هەموو كەس نیە مەگەر كەسێك كە قورئان سیفەتی -ناصح و امین-ی بۆ بەكاردەهێنیت. دوای ناسینی گشتی مرۆڤ كاك ئەحمەد بەو پێشینە فیكریە دینییەی كە بویەتی -تزكیە- بە باشترین پرۆسە دەزانێت بۆ پێگەیشتن و كامڵ بونی مرۆڤ و -تزكیە- لای كاك ئەحمەد پرۆسەیەكی هەنگاو بە هەنگاو و پلەپلەیە و كات و تاقەت و ویستێكی زۆری دەوێت و نە هەموو مەۆڤەكان دەتوانن بە تێروپڕی و تەواوی ئەنجامی بدەن ونە هەموشیان وەكو یەك ئەنجام وەردەگرن چونكە -خود-ی مرۆڤ بەو پێكهاتە پڕ راز و نهێنیەی كە باسمان كرد هەوێنی بابەتەكەیە بە دەرونی هۆشیار و ناهۆشیار و هەر سێ لایەنی نەفس و هۆش و دڵ و هەموو بوار و لایەن و هۆكارە ڕاستەوخۆ و نا ڕاستەوخۆكانی سەردەم و شوێن و پەروەردەی خێزان و عورف و عادەت و پەیوەندی كۆمەڵایەتی و فەرهەنگ و حكومەت

لــە ســەرەتای ئــەم پرۆســەیەدا ناســینی ڕاســتەقینەی هــەق و هەقیقــەت گرنگترین بابەتە و قبوڵ کردنی هەقیش نیشانەی سەلامەتی و زەمینەی لە پێشەوە ڕەخساوی فیترەتە و پێچەوانەکەشی هەر بەهەمان شێوەیە، لەبەر ئەم هۆکارە گرنگە هەرکەسێك لەگەڵ کەسێکی تردا فەرقی هەیە و هەریەکە بە جۆرێك ئەنجامگیری دەکات ڕێژەی پەسەندکردن جۆراوجۆرەو سەرئەنجام هەر کەسێك بە توانای خودی خۆی هەنگاو هەڵدەگرێت و یەك دینمان هەیە بەڵام ملیۆنەها جۆر و ڕێژەی ئیمان و دینداری هەیە، خوا یاسای داناوە هەرکەس خۆی بێت واتە -اختیار-، هەر لەم بابەتە سود وەردەگرم بۆ مەسەلەی ڕێژە و ڕادە و جۆری دینداری و ئیمانداری دەمەوێت بڵێم کەس ناتوانێت قاڵبێك دیاری بکات و ئەوەی لەم قاڵبەدا جێی نە بۆوە کافر و موشریك و بێ دین بێت، دین داوا لە مرۆڤ دەکات لە پەیوەندی لەگەڵ خودادا مومارەسەی مەعنەوی‌و ئیمان و دینداری بکات بە پێی توانای خۆی هەر ئەنجامێکی بە دەست هێنا بەشی خۆیەتی و هیچ کەس ناتوانێت لەسەر زەوی هەقی خوایەتی بۆ خۆی دابنێت یان بۆ کەسێکی تر کە خۆشی لە پاڵیدا نیمچە خوایەك بێت(واتــة: لـة حوكم دان و دياريكردني ضارةنوسدا). لە پرۆسەی تەزکیەدا وەڵامی پرسیارە جدیەکان دەدرێتەوە، بونەوەر -وجود- بە گشتی و مرۆڤ بە تایبەتی جدیترین پرسیارن و هەر کەسێك بەپێی وەڵامدانەوەی بەم پرسیارانە ڕادەی مرۆڤانەی مرۆڤ و باشبون و کامڵ بوون و بە سودبوون‌و هەروەها ڕادەی خراپبون و نا مرۆڤ بوون و زەرەردار بونی خۆی دیاری دەکات لە پلەی جۆراوجۆردا، وەڵامی جدیتر و قوڵتر و باشتر و هەقانیتر و ئاقڵانە تر ئەنجامی باشتر دەدات بە پرۆسەی -تزکیە- لە پلەی جۆراوجۆردا و پێچەوانەکەشی بەهەمان شێوە تا سەرپێی تر و بێ بایەختر و خراپتر و ناهەقانە تر وەڵام بداتەوە ئەنجامی خراپتر دەدات بەدەستەوە سەرئەنجام لە -تزکیە- کە تەنیا لە دەست دینەکان و پرۆژە مەعنەویە ڕاستەقینە و هەقەکان دێت مرۆڤی باش و بە سود و فیداکار و دڵسۆز دێتە کایەوە

پێچەوانەکەشی دەبێتە دوکەڵ و چاوی هەموان دەهێنێتە ژان و مرۆڤایەتی گرفتار دەبێت بە دەستیەوە.

-تزکیە- پرۆسەی تەکامولی مرۆڤە نەك زانست زیادکردن زۆر کەس زۆر زانایە تەنانەت لە زانستە دینیەکاندا بەڵام موزەکی نیە و زۆر کەس هەن کە هیچ زانیاریەکیان نیە یان زۆر کەمە بەڵام موزەکین خۆ ئەگەر ئەهلی زانست و زانیاری بێت و موزەکیش بێت چاکترە.

تزکیە لەلای کاك ئەحمەد دوای ناسینی مرۆڤ و هەقیقەت کارکردنە لەسەر هەر دوو سیفەتی – استکبار و اتراف – بە ئیخلاسەوە کە بی شك مرۆڤ بە واتای ڕاستەقینەی مرۆڤ دێنێتە کایەوە تا ئێستا ئاماژەیەکم کردووە بە هەر دوو نامیلکەو باسی – فیطرەت و هیدایەت – و – تزکیە و تعلیم–و ئێستا هەروا ئاماژەناسا دەربارەی دڵی ساز و ناساز دەدوێین کاتێك باسی – دڵ – دەکەین واتە باسی مرۆڤ دەکەین مرۆڤ هەروەکو چۆن بەپێی فیطرەت لە کاتی تینوبوندا ئاو دەخواتەوە و خەواڵو بوو دەخەوێت و برسی بوو خواردن دەخوات هەر بە پێی فیطرەت و ئەزموونی مرۆڤ لە مێژوودا و هاوکاری و ڕێنمایی دین فێردەبێت ئاوی پاك بخواتەوە و لە دەفری پاکدا هەڵیبگرێت و لە جێگای نەرم و خاوێندا بخەویتو خواردنی پاك بخوات ئەم سیفەتانە لەگەڵ دڵێکی ناسازدا ناکۆکن و لەگەل دڵێکی سازدا کۆکن.

مرۆڤ ئەقڵی بەکار دەهێنێت ڕۆژ و شەو و هەفتە و وەرزەکان لە یەك جیادەکاتەوە ڕۆژ ڕوناکە و شەو تاریکە و هەفتە و حەوت و ڕۆژە و بەهار سەوز و باراناوی و جوانە و پاییز بنەمای نوێبونەوەی مرۆڤ و سروشتە و زستان ساردە و هاوین گەرمە و کچ و کوڕ و پیر وگەنج لە یەك جیادەکاتەوە و بۆ ئەوەی زاد و وەلەد هەبێت دەبێت کچ و کور خێزان پێکبهێنن و منداڵیان ببێت و بە جوانی و ڕێك و پێك ئەم منداڵە گەورە و پەروەردە بکەن ئەرکی سەر شانی جێ بەجێ بکات تا دەگاتە ئەو خاڵە بنەڕەتییەی خوا هەیە و خالقی بوون و مرۆڤ و سیستەمی سروشتی و جبری یە و مرۆڤی کردووە بەجێنشین و بەڕێوەبەری کاری سەر زەوی بەو شێوە ڕێك و پێکەی کە

بونەوەر و خودی مرۆڤی دروست کـردووە هـەموو ئەمانـە کـە تـاووتویی ئەقڵـە لەگەڵ دڵێکی سازدا کۆکە و لەگەڵ دڵێکی ناسازدا ناکۆك.

مرۆڤ دەبێت بـە سـۆز و میهرەبـان بێـت و هـەموو شـتێکی خـۆش بوێـت و تواناکانی بۆ هاوکاری و خزمەتی هـاو جۆرەکـانی بـەکار بهێنێـت بەخشـەندە و سەخی و ئارام و بـە تاقـەت و لێبـوردە بێـت. هـەق و هقـوقی دایـك و بـاوك و خوشـك و بــرا و ژن و منــداڵ و هــەموو ئــەو مرۆڤانــەی لــە نزیــك یــا دوور پەیوەستن پێوەی بە ڕێك و پێکی دابین بکات و بـە سـود بێـت و لـە خزمـەتی داواکاریـەکانی خـەڵکادا بێـت و بـە چـاوی ڕەحمـەت و لێبوردنـەوە بڕوانێتـە کـاروانی مرۆڤایـەتی لـە ڕابـردوودا و لـە کـەمو کـوڕی و خراپـەکانیان سـود وەربگرێـت بـۆ سـەردەمەکەی خـۆی، ئـاهو هەناسـە و تاسـە و دوعـای خێـری هەبێت بۆ ئاییندەو لەلای خۆیەوە سـەردەم پەرسـتی و شـوێن پەرسـتی - زمان و مکان - بە کۆتا بهێنێت و ڕابـردوو و ئێسـتا و داهـاتوو بخاتـە خانـەی خۆشەویسـتیەوە و نیـاز و تەمـەنای دنیایـەکی بـێ دەمـارگیری { لـە هـەموو جۆرەکانی } بکات بۆ ژیانو مرۆڤ، هەموو ئەم سیفەتانە لەگـەڵ دڵێکـی سـازدا کۆکنو لەگەڵ دڵێکی ناسازدا ناکۆك.

کات و ئەحواڵی فیکری و ڕۆحی و پەیوەندیەکانی مـرۆڤ کاریگـەرن لەسـەر ئەم سیفەتانە و ئەگەر منداڵێك کەوتە خەتەرەوە دینداڕێك ڕانەچڵەکاو هەوڵی نەدا ئەو منداڵە ڕزگار بکات و کەسێکی بێ بایـەخ بەرامبـەر بـە دیـن یـان بـێ دیـن {هەموو بـێ دینێـك کـافر نیـە} ڕاچڵەکی و خـۆی خسـتە خەتـەرەوە بـۆ ئەوەی ئەو منداڵە ڕزگار بکات لەم کاتەدا ئەو دیندارە خاوەنی دڵێکی ناسازە و ئەو بێ دینە خاوەنی دڵێکی سازە، بـەڵام ئەمـە هەمیشـەیی نیـە و بـە کـورتی پەرۆشـی بـۆ شـتە باشـەکان و جوانـەکان و دڵسۆزیکردن و چـاکی بابـەتی دڵـی سازن و پێچەوانەکەشی دڵی ناساز، مـرۆڤ ناسـی و هەقپەرسـتی و تەزکیـە بـۆ ئەومیە دڵـەکان ڕۆژ بـە ڕۆژ سـاز و سازتر بکـات، ئەگـەر پێچەوانەکـەیت بینـی کاریگەری خوێندنەوە و تێگەیشتنی ئەو کەسـەیە لـە دیـن نـەك خـودی دیـن و خودا، بـۆ نمونـە حاڵـەتی خـۆ بـە هـەق زانـین و هجومی قسـەکردن و تونـد و

تیژیو پر ئیدعایی و ئەهلی جەدەل و شەڕە قسە و چەلەحانێ و خەڵك بە کافردانان و بە ئاسانی شەرکردن بە ناوی جیهادەوە سیفەتێکی دیار و ئاشکرای ئیسلامی هاوچەرخە بە سیاسی و نا سیاسیەوە ئەگەر چی بە ناوی -دعوە-ی ئیسلامیەوە دەکرێتو ڕەنگە کەسانێکی زۆریش لەم جوڵانەوانە بە ئیسلامەتی بزانن و بە ڕاستی و پاکی دەیانەوێت خزمەتی دین بکەن بەڵام هەموو ئەو حاڵەت و سیفەتانە سیفەتی دڵێکی ناسازن و هەرگیز مرۆڤێکی خواناس و دینـدارێکی ڕاستەقینە و زانا بە دین و خاوەن خودی خۆ و دڵسۆز بۆ مرۆڤایەتی و ژیان و موزەکی تا سەر لەگەڵ ئەو سیفەتانەدا هەڵناکات ڕۆژێك دێت ڕاچەنێت و بگاتە ئەو ئەنجامەی کە ئەم سیفەت و کردەوانە لە بەرژدوەنـدی خۆی و خەڵك و دیندا نیە و پێچەوانەی تەزکیە و دینداریە، وردە وردە هەوڵ دەدات سازگاری خۆی بە دەست بێنیتەوە و ناسازیەکانی کەم و کەمتر بکاتەوە، داکۆکی کردن لە کەرامەت و شەرەف و خاك و میللەت و دین و مەزهەب و تەریقەت و تایەفە و خێڵ و چینە ستەم لێکراوەکان بەو مەرجەی هیچ ڕێگایەك نەما بێت و تەنیا ڕێگا شەر و داکۆکی کردن بێت هەر چەندە ناسازە بەڵام بۆ گەیشتن بە ئامانج و کورتکردنەوەی دەستی ستەم و زوڵم و بە شێوەیەکی کاتی دەبێت بە سیفەتی دڵێکی ساز و ناسازی لێرەدا زوڵم و سوکایەتی و کۆیلایەتی و ستەم قبوڵکردنە هەر چەندە شەرکردن چاری ناچاریە و تەنیا ڕێگە نیە بۆ داکۆکی کردن.

ئەگەر مرۆڤی دیندار لە پرۆسەی مرۆڤناسی و تەزکیەدا ئەنجامی باشی بە دەست هێنا و بوو بە خاوەنی دڵێکی ساز و لەبار و سەلامەت زەمینەی چۆن و لە کوێوە دەست پێکردن لەبار دەبێت بۆی، چونکە ئەم ئیمان و تەزکیە و سەلامەتیە دەیگەێنێتە ئیمانی زیاتر و ڕۆشنای زۆرتر، هێندە سەلامەت و دڵ پڕ مەحەبەت دەبێت نیازمەند و موخلیسی زانایانی ڕابردوی دین و فیکر و بۆچونی سالم و سەلامەتی هەموو کەسێك دەبێت هەر چەند دین و میللەت و زمان و وڵاتی ئەم زۆر لەوان جیاواز تر و دورتر بێت، هەمیشە ئەوان بە خۆی و خۆی بەوان دەزانێت سوود لە هەموو شتەکانیان وەردەگرێت وێرای ئەمەش

سیفەتی ئەم مرۆڤە موزەكی و پێگەیشتوو ڕۆشنانە ئەوەیە كە هیچ یەك لەم كەسانە و بیر و خوێندنەوەیان بە هەقیقەت و دینی كامڵ نازانێت و تەنیا وەكو نمێك لە دەریای هەقیقەتی خوا سەیریان دەكات و بە خوا و پێغەمبەرەكەی حسابیان ناكات، دەربارەی هەقیقەت ناسی پێغەمبەران لە هەمووان جدیتر و عەمەلی تر و قوڵتر بانگی لاالەالاهو هەڵدەدەن و ئاشكرایە لە مەیدانی خوا پەرستی دا جێگە بۆ كەس ناهێڵنەوە جگە لە خوا.

مەرج نیە ئەم كەسە ڕۆشنانە ئیدعای پێشەوایەتی و ئیجتیهاد بكەن {جگە لەوانە لێپرسراون و فەرمانیان پێ دەدرێت} بەڵام شوێن كەوتویی -تقلید- و ئیتاعەیان ڕۆژ بە ڕۆژ كەم و كەمتر دەبێت [ئەمە بۆ مەزهەبی فیقهی ڕێگەی پێنادرێت لەبەر ئەوەی موسڵمانان تەفەروقی زۆرتریان نەبێت هەر كەس لە سەر مەزهەبی خۆی بمێنێتەوە یان ئەگەر مەزهەبیش بگۆڕێت بچێتە سەر مەزهەبێكی ناسراو نەك مەزهەبێكی تازەدروستبكات] خۆیان لە دیدگایەكی ترەوە ئەم وجودە دەبینین و دنیا بینیەكی تایبەتیان بۆ دێتە كایەوە كە بۆ خۆیان ئەرك و لێپرسراویە و بەرئەنجامەكەشی سەلامەتیو خۆشەویستی و ئارامی و ئومێد و دڵنیایی و ڕەزایەتە.

كەسایەتی و بۆچون و خوێندنەوەی كاك ئەحمەد بۆ دین دوا بۆچون و خوێندنەوە نیە، پێغەمبەر (ﷺ) لە ڕێكی قورئان و بە پێی سەردەم و شوێنی خۆی ڕۆشنگەری زیاتری كردوە و زانایانی موسڵمان بە هەمان شێوە ڕۆشنگەری زیاتریان كردوە كە هەموو ڕۆشنگەریەكان كاریگەری سەردەم و شوێن و پێشینەی فیكری و پەیوەندی كۆمەڵایەتی و سیاسی و زمانی و فەرهەنگی كۆمەڵگەی تایبەتی ئەو كەسانەی پێوەیە، وەحی كاتێك دادەبەزێتە سەر ئەو سەردەم و شوێنە تایبەتە و بۆ پێغەمبەر (ﷺ) و میلەتەكەیەتی، قورئانی لێ دێتە كایەوە و وەحی ناوی دەبیتە قورئان هەر وەك چۆن -وەحی- لەسەر دەم و شوێنی تردا ناوی دەبێتە ئینجیل یا تەورات یا كتێبەكانی تر،قورئان لە سەر دەستی پێغەمبەر (ﷺ) لە سەردەم و میللەتی ئەودا ڕۆشنگەری زیاتر دەكات و سونەتەكانی پیغەمبەر (ﷺ) دێنە ئاراوە كە دوای دوو سەدە لەسەر دەستی

زانایانی موسڵمان زانستی -حدیث- بە نوسراوەی فەرمی و ناسراوەوە دەکەوێتە ناو کەلەپوری دینی ئیسلامەوە و زانایان بەردەوام قسە و ئیجتهادیان کردوە و بە هەزاران زاناو موجتەهید و موفتی ناسراو و بەناوبانگ لە مێژوی ئەم 400١ ساڵەدا تۆمارکراوە و لە هەر سەردەم و شوێنێکدا تەنانەت لە یەك سەردەم و شوێندا چەندین زاناو موجتەهید ڕاڤە و تاوتوێی مەسەلە دینییەکانیان کردوە و کەس بە هەقی خۆی نەزانیوە خۆی بە دوا کەس و ڕاڤە کار بزانێت مەگەر دانەدانەیەك کە ئەویش شازە و حسابی لە سەر ناکرێت، کاك ئەحمەد وەك موفەکیرێکی دینیی موڵکی هەموو دنیای ئیسلامە و کاتی ئەوە هاتوە بۆ چونەکانی بە زمانی تر بڵاو بکرێتەوە و ڕاڤە و تۆژینەوەی زیاتری لەسەر بکرێت. توێژینەوە و وردەکاری زۆرتری تێدا بکریت و ئەو شتانەی باسی نەکردوە باسی بکرێنو ئەو شتانەی تەواوی نەکردون تەواو بکرێن و ئەگەرشتێکی نوێ و بۆ چونێکی نوێ هەیە بەیانی بکەن. دنیاو ژیان و پەیوندیەکانی هەمیشە لە گۆڕاندایە زۆر شت هەیە ئەگەر کاك ئەحمەد لە ژیاندا بوایە دەربارەیان قسەی دەکرد ئەگەر چی پێچەوانەی بۆ چونێکی خۆشی بوایە چونکە ئەو خواپەرستێکی موزەکی بو نەك بۆچونپەرستێکی وشك و دەمارگیر و خۆپەرست کە تەنیا قسە و بۆچونی خۆی بە هەق بزانێت و بۆچونە دینییەکانی تر بە ناهەق [بۆچونی دینی واتە خوێندنەوەو تێگەشتنی کەسێك لە دین نەك خودی دین واتە خوێندنەوەو تیگەشتنی دینی زۆرمان هەیە بەڵام دین هەر یەك دانەیە.]

یەکێك لەو مەسەلە گرنگانەی کە ئەمڕۆ زیاتر لە هەر کاتێك پێویستی بە باسکردن هەیە قسەکردنە لەسەر بابەتە هاوبەشەکان و لێکچوو نیوە لێکچوەکان و ئەو مەسەلانەی ناکۆکیان لە سەرە نەوروژێنرێت بۆ ئەوەی ساردو سڕی و دووری لێکترازان و دو بەرەکی و چەند بەرەکی پەرەنەسێنیت، هەوڵ بدەین قسە لە سەر بابەتە هاوبەشەکان بکەین وەکو خواو زەرورەتی خواپەرستی و دینداری بۆ بەرێوەبردنی پرۆژەی مەعنەوی ژیان و بایەخ دان بەلایەنی ڕۆحی و ئەخلاقیو دنیای نادیار و ژیانی تر.

ئێستاش کە دێمە سەر ئاماژەو رونکردنەوەی ئامیلکەی چوارەم واتە چۆن و لە کوێوە دەست پێ بکەین؟

بە گشتی ئاماژەمداوە بە زۆر بابەتی ئەم چاوپێکەوتنە و ئەوەی گرنگە بیڵێم ئەوەیە ئەگەر مرۆڤ بە شێوەیەکی رێك و پێك خود ناسی کرد و بایەخی دا بە تەزکیەی نەفسی خۆی و رێبازی پەروەردە و گەشانەوەو کامڵبونی گرتە بەر و بەردەوام بوو لە سەری سەرئەنجام دەگاتە بیرو بۆ چون و دیدگایەکی سازگار و دەبێتە مەخلوقێکی سەلیم و سەلامەت ئەم مرۆڤە ئیدی پێویستی بەوە نیە کارو فرمانی بۆ دیاری بکرێت بەڵکو خۆی لە بەر رۆشنایی ئیمان و سەلامەتی خۆیدا دەزانێت دەبێت چی بکات لەبەر ئەوەی لە جیگەیەکی باشەوە دەستی پێ کردوەو بە شێوەیەکی ریکو پیك کاری کردوە قۆناغی یەکەم خودی خۆی و پاشان ئەرك و فرمانەکانی. پرۆسەی ژیانی مرۆڤایەتی قۆناغ لە دوای قۆناغ پێویستە کامڵتر بێت و هەموو کەسێك بەشی خۆی بە جوانی جێبەجێ بکات هەموو ئەو هەوڵانەی کینەو نەفرەت و دوبەرەکی و چەند بەرەکی پەرەپێ دەدات نا سازگارە لەگەڵ رەوتی کامڵبونی ژیانی خەڵکی سەر زەوی و ئەرکی سەرشانمانە رۆژ لە دوای رۆژ یەکبوونی زیاترو یەکێتی و بە بەیەکەوەبوونی زیاتر بدەین بە گوێچکەی مرۆڤایەتیدا و داکۆکی لە خاڵە هاوبەشەکان بکەین و بەرەو ئەو - ئومەتە واحیدەیە - بچین کە قورئان و پەیامی پیاوانی گەورە باسیان لێ کردووە دەزانم ئەم ئامانجە ماندووبوون و لێبڕان و لێبوردەیی زۆری پێویستە بەڵام کارێکی ئەستەم نیە و ئەگەر بەندەی خوا بین نەك هەو او هەوەس و لە هەوڵی پاشەرۆژێکی رووناکدا بین نەك هەڵپەهەڵپی ئەم دنیایە و خۆمان بکەینە قوربانی و فیداکاری خەڵك نەك خەڵك بکەینە فیدای خۆمان و بەرژەوەندیەکانمان، کارێکی ئاسانە وەك کاك ئەحمەد دەڵێت

یەکەم بەندەی هەوای یاخوا؟ دووەم دڵ
لە هەوڵی پاشەرۆژە یا هەڵەی گڵ؟
سێیەم عالەم فیدات یا تۆ فیدای خەڵك؟

بەمـانـەن ژینی بایەخـدار و بێ کەڵك

وەڵامـی ئـەم سێ پرسـیارە جدیـە ڕەوتـی بیـر و ژیـانی مـرۆڤ دەگۆڕێـت و ئەرك و فرمانی سەنگین و شیرین دەكات.

ئامانج سەعادەتی مرۆڤە و دینداری بە پێی زەمان و مـەكان گۆڕانكـاری لـە خۆیدا دەكات بە ئەندازەیەك كە وەڵامی داخوازیـەكان بداتـەوە، ئـەركی مرۆڤـی موسڵمان دڵسۆزی كردنە بە بیر و قسە و ڕەفتار ئەگەر چی خـەڵك لـە بیـر و باوەڕدا بێ باوەڕترین و لە كردەوددا خراپتـرین بـن دەبێـت ڕەچاوی كۆمەڵگـە بكرێت و بزانێت كۆمەڵگە جاهیلە؟

یان جاهیلی و ئیسلامیە؟

یا ئیسلامیە؟

بە پێی بەرئەنجامی ئەو هەڵسەنگاندنە شێوازی كاركردن دەگۆڕێت و لەهەر شوێنێك بەو شێوەیە دەبێت كە پێویستە و ڕەنگە زۆر جار لەیەك سەردەمدا و لە دوو شوێندا دوو بۆچونو شێوازی جیا لە یەك بگرێتە بەر.

ئەگـەر لـەم سـەردەمەدا حزبایـەتی كـردن و هەوڵـدان بـۆ گرتنـە دەسـتی دەسـەڵات بـە شـێوازێكی بـاش دەزانـن و لـەم ڕێگەیـەوە خزمـەت بـە ژیـانی كۆمەڵگەكەیان دەكەن دەبێت باش بزانن لایەنی سلبی فـرە و فراوانـی هەیـە و ئاشكراترینیان دروست كردنی زیادە بەشانەیە - امتیازات - بۆ كەمینەیەك كە سـەركردایەتی دەكـەن و ئەوانـەی بـە هـەر هۆیـەك لێیـان نـزیكن و بێبـەری و بێبەش بوونی تەنانەت زۆرینەی پەیڕەوانی حزبەكەش زۆرینـەی خـەڵك وەكو ڕەعیەت سەیر دەكرێن و هەروەها زۆر ئافەتی خراپی تری حزبایەتی.

بەڵام دیسان ئیجتهاد لە كردەوە و ڕێبـازدا ئـازادە و كـەس ناتوانێـت هـەموو لایـەك ملكـەچی ڕێبازەكـەی خـۆی بكـات كۆمەڵگـە بكـات بـە دوو بەشـەوە بەشێكیان رزگار و ئازاد و بەشێكیان گومراو بێ دیـن، لەبـەر ئـەوەی كـەم و كوڕی زۆرە دەربارەی باش ناسیني سیرە و سونەتی پێغەمبـەر (ﷺ) زۆر جار دەكەوینـە هەڵـەوە بـۆ نمونـە چـەك هـەڵگرتن بـۆ داكـۆكی ڕەوایـە بـەڵام بـۆ شەركردنو بە زۆر خۆسەپاندن دروست نیە، هەروەها ملكـەچی و گوێڕایـەڵی -

سمع و طاعە- تەنیا بۆ خودایە و بە نیسبەت پێغەمبەرەوە (ﷺ) تا ئەو جێیە دروستە کـە پەیوەنـدی بـە پێغەمبـەرەوە (ﷺ) هەیـە بـۆ نمونـە ئـەرکان و چۆنیەتی نوێژکردن.

بە پێی زۆرینـەی ئەزمونـەکان سیاسـەت و کـاری سیاسـی سـەرئەنجامەکەی دەگاتە تاغوت سازی و مل هوڕی و خۆ سەپاندن چ لـە ڕووی سیاسیەوە چ لـە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە لەبەر ئەم خاڵەیە کاك ئەحمـەد پەروەردەکردنی مرۆڤـی هۆشـیارو خـاوەن شەخسـیەت و ئـازاد و ئیمانـدار و مـوزەکی لـە کۆمەڵـدا بـە پێویست دەزانێت چونکە ئەگەر خەڵك خاوەنی بیری ئازاد و کەسایەتی ئـازادی خۆیان بن بە ئاسانی تەسلیم نابن و سیاسـەتکاران و سـەرانی حکومـەت هـەروا بە ئاسانی نابنە تاغوت و زاڵم و دیکتاتۆر تا خەڵك گوێڕایەڵیان زیـاتر بێـت و دوای قسـەی ئـەم حیـزب و ئـەو حیـزب بکـەون و بەرژەوەنـدی بـەرزی مرۆیـی خۆیان و ژیـان و گـوزەران و بـەرژەوەنـدی بـاڵای خـەڵك ڕەچـاو نەکـەن زوڵـم و ستەم و دیکتاتۆری و حکومەتی تاغوتی زیاتر بەسەریاندا زاڵ دەبێت.

هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە لای کـاك ئەحمـەد مرۆڤـی موسڵمان واتـە مرۆڤـی لێپرسراو - مسئول - هۆشیار و خاوەن کەسایەتی ئـازاد و سـەربەخۆ و مـرۆڤ پەروەردە و هەق پەروەر.

لای کاك ئەحمەد -ئیمان- بنەمای خۆشبەختی تاك و کۆمەڵـە و بەرهـەمی ئیمان خۆشەویستی هەژاران و ستەم لێکراوانە و نیشانەیەکی ڕوون و ئاشـکرای ناسینەوەی ئیمانداره لە بێ ئیمان.

مەسـەلەیەکی گرنـگ لای کـاك ئەحمـەد کـە جێگـە و باسـی تایبـەتی خـۆی دەوێـت سـۆز و بـەزەیی و دلسـۆزی کردنـە بـۆ هـەموو کـەس دەتـوانین بڵێـین ڕێبازی کاك ئەحمەد ڕێبازێکی ئیمانگەرا و ڕەحمەتگەرایە بۆ ئەم سەردەمە کە تونـد و تیـژی و نـەفرەت گـەرایی و بـێ ئیمـانی لـە مەیدانـدایـە بۆچـونێکی پێویستەو ئەرکی هەموو لایەکە داکۆکی لێبکرێت و بە خەڵك ئاشنا بکرێت. - ڕەحمەتگـەرایی- کـاك ئەحمـەد لـە دوا سـاڵەکانی ژیانیـدا بـە لوتکـەی کـەماڵ دەگات و خـۆی دەگـەیێنێتـە ڕیـزی پیـاوانی گـەورە و سـینە فـراوان و لێبـوردە و

بەسـۆزی وەکـو سـعدی و ابـن عربـی و مـەولانای ڕۆمـی و عـین القضـاتی هەمـەدانیو شـێخی ئیشـراق و حـەلاج کـە دیـدگای ئـەم کەڵـە ئیماندارانـە بـە شێوەیەکی گشتی هێندە ڕەحمەتگەرا بووە کە ئامادە نەبوون بە هیچ شێوەیەك مۆری کوفر و شرك و دۆزەخی بوون بدەن لە ناوچەوانی هیچ کەس و ئەو مەلەفەیان بە جۆرێك هەستیارکردووە کە هیچ کەس بە ئاسانی نەتوانیت قسەی تێدا بکات لەبەر ئەوەی ئەم مۆر لێدانەیان بە تەواوی بە سنوری دەسەڵات و ویستی خوا زانیوە، مرۆڤی لێپرسراو تەنیا لە هیدایەتی ڕواڵەتی - ظاهری - مرۆڤەکاندا دەتوانێت دەور و کاریگەری هەبێت هیدایەتی دەروونی - باطنی - لە لای خوا خۆیەتی و باشتر وایە مرۆڤ ئەوەندی سەر گەرمە بە عەیب و عار و کەم و کوڕی خەڵکەوە نیو ئەوەندە خەریکی خۆی بێت و وەسیلەی خێر و سەعادەت بێت بۆ خەڵك، دادگای مرۆڤەکانیش بە جێبهێڵین بۆ پەروەردگار کە مالیك و حاکمی ڕەهای دنیا و قیامەت هەر ئەوە.

کامەران حەمە حەمەسەعید

پاییزی 2010

پێشەکی

بەشی یەکەم

چۆن و لە کوێوە دەست پێ بکەین

پرسیار١/ کاك ئەحمەد هەر چەند(مزاحمی وەختی مبارەکت) دەبین لە بارەی چەند باسێکەوە پێویستمان بەشی کردنەوەو ڕون کردنەوە هەیە بەڵکو وەڵاممان بدەنەوە، ئایا قۆناغەکانی دەعوەت حەتمەن دەبێت ببڕێت، واتە قۆناغەکانی نهێنی و ئاشکرا لە خەباتی ئیسلامیدا شتێکی حەتمین یان مەسەلەی گرنگ و سەرەکی دەعوەت کردنە جا بەهەر شێوەیەك بێت لەو شێوانەی لە سیرەی پێغەمبەر(ﷺ) هەیە، بۆ نمونە ئەگەر لە وڵاتێکدا ماوە هەبێت و بارودۆخ لە بار بێت بۆ ئەوەی پیاوانێك پەروەردە بکرێت هەر پێویستە سەردەمی نهێنی کاری (مالی أرقم کوری أرقم) هەبێت؟

جیاوازی یەکانی نهێنی کاری و حزبایەتی چی یە؟ ئایا لەسەردەمی پێغەمبەر(ﷺ) نهێنی کاری هەبوە یان ڕێکخراو و کاری حزبانە (بەم شێوە حزبایەتی یەی کە ئەمرۆ هەیە) یان هەر دوو کیان هەبون؟

بسم الله الرحمن الرحيم

وەڵام/ الحمد الله رب العالمين واستهديه واسئله بأخلاص والتوفيق، وصلوات الله وسلامه ورحمة الله وبركاته على محمد(ﷺ) واله وصحبه المخلصين وجميع احبابه.

کاکە گیان بەر لەوەی وەڵامی پرسیارەکەت بدەمەوە لەبارەی ئەو سیفەتەوە کە بۆ وەخت و کاتی من بەکارت هێنا، تێ بینی و ئاماژەیەك بکەم، لەناو

ڕستەکەدا وتت (وەختی مبارەکت)، (موزاحمی وەختی موبارەکت) دەبم. ئەم ڕستەیە ڕستەیەکی ڕێك و پێك نی یە، وەخت لە خودی خۆیدا تێپەڕین و گوزەری زەمانە نیسبەت بە اشیاء بەتایبەتی – موجودات- دروست کراوە زیندوەکان و بەتایبەتی مرۆڤ، وەخت خۆی هیچ بایەخێکی نی یە، وەخت بەرزی و نزمی نی یە لە پەیوەندی لەگەڵ هیچ مرۆڤێکدا، بە پێ ی ئەوە کە مرۆڤێك چۆن لەو کاتە سود وەردەگرێت دەردەکەوێت. (ئەو بەشە لە زەمان کەپێ ی دەوترێت وەخت و کات) لەوانەیە بەپێ ی بەکارهێنانەکەی بایەخی ئەو کاتە بچێتە سەرەوە یان بێتە خوارەوە، ئەگەر وەخت و کاتی من کرایە سەرو کاری – واجبات، مستحبات، مباحات – هەر جۆرێك لە جۆرەکانی – ئەرك- وە بە ئیخلاصەوە بو، بە تحری و تجسی و هیدایەتی الهی یەوە بو، ئەو وەختە موبارەك دەبێت، ئەگەر وانە بو، وەختێکی پوچە یان خوا نەکردە وەختێکە خراپە، وەختێکی نا موبارەکە. براڵەی خۆشەویستم تۆ ئەو پرسیارەت کرد، بیر بکەرەوە بزانە چەندە بە بایەخ – ئەرزش – بو پرسیارەکەت، سەبارەت بە وەخت و شوێنی گشتی جوڵانەوەی ئیسلامی دەدوێیت و دەپرسیت لە من، واتە ئەوەی وا خوا فەرمویەتی بۆ تەواوی دەورانی پێغەمبەرایەتی – رسالەت- وە ئەوەی کە پێغەمبەری خۆشەویستی خوا(ﷺ) لە ماوەی تەمەنی موبارەکیا کاری پێ کردوەو دابینی کردوە. ئەگەر من شایستەی ئەوە بم وەڵامی پرسیاری ئاوا بدەمەوە بە هیدایەتی خواو بەئیخلاصەوە بێت، وەختی لەمە موبارەك ترم دەبێت؟.

کاکە گیان تۆ خەریکیت بە پرسیارەکەت وەختی من موبارەك دەکەیت کەچی دەڵێیت – مزاحمی وەختی مەبارەکت دەبم!!؟.

یانی وەختی من موبارەکت ترە لەوەی پرسیاری ئاوا بکەیت و من وەلامی بدەمەوە؟!!.

نەبەخوا کاکە گیان من بێ جێی دەکەم باسی موبارەك تر لەباسی دینی خودا و شوێن و شێوەکاری پێغەمبەر(ﷺ) بەکەم.

جـا بـا بچينه سـەر باسـەكە ئـەم باسـە تـۆ بەشێوەيەكى تايبـەت لـە بـارەى سەردەمەكانى نهێنى كارى و واعلانەوە هێناوتە ژێر باس ولێكۆڵينەوە، باسێكى زۆر درێژ تر و فراوان تره لەوه كە تۆ باست كرد، تـەواوى بەرنامـەو شێوەكارو هيـدايات و شـێوەى تبليـغ و ئـەحكامى ئيسـلام هـەموى دەگرێتـەوە، كورتـەى مەبەسـت ئەوەيـە كـە ئيسلام بەسـەرجەم لـە مـاوەى(٢٣) سـاڵ دا بەچەشـنێكى تايبەت لەلايەن ڕابەرى ئيسلامەوە جێ بەجێ كـراوەو گەيشـتۆتە ئـەنجام، ئـەو ئەندازەيەى كە لەو سەردەمەدا زەمينەى هەبوە، ئايـا لـە هـەمو ڕۆژگارێكـدا لـە هـەمو بارێكـەوە (نـەك هـەر لـە بـارى نهێنـى و ئاشـكرا) موسـڵمانان خـەياڵيان هەبێت، جوڵانەوەيەكى ئيسلامى دەست پێ بكەن ئەبێت مو به مو بـەپێى ئـەو بەرنامە تايبەتى يە كە قۆناغ بە قۆناغ گۆرانكارى بەسـەر دا هـاتوە دەسـت پـێ بكەن و بجوڵێنەوە؟

تەنانەت لەبارەى – ئەحكامەوە- ئەگـەر سبەينێ كۆمـەڵێك موسـڵمان وايـان بۆ هەڵكەوت بـە ئاسـان تـرين شـێوە كۆمەڵگايـەكى ئيسلاميان پێك هێنا، ئايا پێويسـتە لەسـەر شـانيان وەك ئـەوەى لەسـەرەتاوە تاكۆتـايى كـراوە ئـەنجامى بدەن‌و بيكەن؟ لەوەڵامدا ئەڵێم نەخێر وانيى يە

درێـژەى ئـەم باسـە لەباسـێكدا بـەناوى – حـدود و قصـاص- بـە فارسـى نوسـيومە، چـەند جـارێكى تـريش لـە سـەردەمى شۆڕشـى ئێرانـدا لـە چـەند جێگايەكى جياواز كورت يان درێژ لەم بارەوە شتم نوسيوە، كۆمەڵێك لە برايان وايان پێ باشەو هەروەها قسەكەشيان ڕاستە كە مـن سـەرجەمى ئـەو شتانەى لـەم بارەيـەوە نوسـيومە كۆيـان بكەمـەوە و كـەمێك ڕون تـرو سـادە تـريش بێت،(چونكە ئـەو باسـانە كـە نوسـراون بـۆ عولـەماى ئيرانـى نوسـراون، عيلمـى نوسيومە و زۆر شيم نەكردۆتەوە) بەڵام پاش ئەوەى لە زيندان دەرچوم لەبـەر ئەوەى نەخۆش بوم، هـەروەها كـارى زۆر كـەوتوە بەسـەر يەكـدا، مـاوەى ئـەوەم نەبوە بەسەريانەوە كار بكەم، خوا هەرچى خێره بۆ دينەكەى و بۆ بەنـدەكانى پێش بهێنێت، ڕەنگە ئەمەش خێرێكى گەورە بێت ئەگەر بتوانم ئـەم باسـە بـە

ڕێك و پێكی بنوسمەوە، كەپێم وایە زۆر درێژ دەبێت، كە ئێستا پێم باش نی یە تەواوی ئەوەی وا لەو كۆمەڵە باسە درێژەدا باس بكەم بەڵام بە كورتی بۆت باس دەكەم.

پێشەكی ئەم كورتەیە ئەوەیە كە – تدوین – نوسینەوەی قورئان بەو شێوەیە كە جبرئیل(عليه السلام) بەپێ ی (فێركردن و پەروەردەكردنێك) كە خوا بۆی دیاری كردبو كە بە محمدی(ﷺ) بگەێنیت، پێچەوانەی شێوەی هاتنە خوارەوەی قورئانە، (پێچەوانە واتە وەك ترتیبی نزول نی یە) هاتنە خوارەوەی قورئان سورەت بە سورەتی یان ئایەت بە ئایەت بە شێوەیەكی تایبەتی بوە، بەڵام نوسینەكەی بە شێوەیەكی ترە، چەند ڕاز هەیە لەم مەسەلەیەدا...!!

بە ڕاو تێگەیشتنی من گەورەترین ڕازی ئەوەیە ئەگەر نوسینەوەی قورئان وەك نازل بونی بوایە موسڵمانان وایان ئەزانی لە هەردەمێكی مێژودا و لە هەر شوێنێكدا جوڵانەوەیەكی ئیسلامی ڕێك بخەن لە كۆمەڵگەیەكی تەواو جاهیلی دا[1] كە حوكم و بەرنامە و عورف لە دینی خوا وەرنەگیراوە دەبێت بەو شێوەیە كاربكرێت كە سەرەتا محمد(ﷺ) كردویەتی.

ئەگەر موسڵمانێك لەو كەسانە بێت وا –أئمە الهدی– یە –مهدیون–[2] كە هەردەبن خوا زیاتریان كات، اخلاصیان زیاتر بكات، پاشان توفیقی هیدایەت و خزمەتیان پێ بدات(بونی ئەم – ائمە الهدی – یە نەك هەر لەبەر ئەوەی ئەم مەسەلەیە لە حەدیثدا باسكراوە بەڵكو لە قورئانیشدا هەر ئەمە نیشان دراوەو دەرك دەكرێت).

خوا بەرنامەی بۆ هەمیشەی مرۆ ناردوە، بەڵام مرۆ بەهۆكاری جۆراو جۆرەوە لێی دور دەكەوێتەوەو لێ ی بێگانە دەبن، خوا لە هەردەمێكدا كەسێك دەنێرێت نەك لە١٠٠٪ وەك پێغەمبەر(ﷺ) لەم ئیشە بزانێت، بەڵام هەریەكەیان بە ئەندازەیەك دەزانێت، كە وردە وردە ئەو ئەندازەو ڕێژە كەمانە دەگاتە ئەنجام و دەبێتە هۆی ئەوەی جارێكی ترخەڵك دین بناسنەوە و

بیکەنەوە بەرنامەی ژیانیان، ئەگەر یەکێك لەم – سابق بالخیرات – ائمە الهدی – انە بیەوێت لە کۆمەڵگەکەی خۆیدا کە فەرز بکەین زۆر جاهلی یە و هیچی لە ئیسلام وەرنەگرتوە، هەمو بەرنامەکەی لە باو نەریت و دابی خەڵك وەرگیرا بێت، یان لە کۆمەڵێکی جاهلیی –ئیسلامیدا– بێت[٣]، یان ئەو کەسە بیەوێت لە کۆمەڵگەیەکی إسلامیدا حکومەت بگرێتە دەست و فەرمان رەوایی بکات کە جاهلیەتی تێدا نەبێت، ئەگەر نوسینەوەی قورئان وەك نازل بونی بوایە وەك ئەوەی لە ماوەی ئەو ٢٣ ساڵەدا کە لە ڕۆژی یەکەمەوە دەڵێت ﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ﴾ تا هاتنی دوا ئایەت، ئەو سابقین بالخیراتە بە شێوەیەکی گشتی پەیرەویان لەوە دەکرد، بەڵام خوا ئاگادارە کە - وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ – ئەو جۆرە جاهلیەتە، کە لەو کۆمەڵگەو سەردەمەدا بو کە ئەو پێغەمبەرە(ﷺ) ڕاشەکێنە هاتو ڕایشەکاندو زنجیری جاهلیەتی لە گەردنی خەڵك کردۆتەوە، ئەو جاهلیەتە خاوەنی ئەو تایبەتمەندیانە بو کە شێوازی پەروەردە بونێکی تایبەت بەخۆی هەبو، کە قورئان دەڵێت هەرگیز نابێتەوە، هەزاران جۆر لە جاهیلیەت دێتە کایەوە بەڵام ئیدی ئەو جارێکی تر نایەتەوە مەیدان، ئەو ترتیبی نزولە بۆ ئەو جاهلیەتە تایبەتی یە بو کە هەرگیز نابێتەوە، بەڵام لادان لە دینی خودا هەر دەبێت زۆر یان کەم، جاهلیەت هەر دەبێت جا یان کامڵ و تەواو یان تێکەڵ و پێکەڵ، لەبەر ئەوەی جاهلیەت پلەو جۆری زۆرە هەر سابق بالخیراتێك کە دەیەوێت ئامبازی جاهلیەتی کۆمەڵگەکەی ببێت، پێویستە بە اجتهادێکی زۆر باش، هەروەها بە راوێژکردن[٤] لەگەڵ کەسانی تردا ئەگەر بۆی برەخسێت، لەهەر ئەندازەیەکدا کە دەتوانێت سود لە اجتهادی زانایانی تر وەربگرێت، اجتهادی باش بکات وە بزانێت جاهلیەتی کۆمەڵگەکەی چ جۆرێکە؟ چ ئەندازەیەکە؟ دەبێت چۆن دەست پێ بکات؟ و کاری تێدا بکات؟ یان شایەد جاهلی نی یە و اسلامی یە، بەچ شێوەیەك دەست پێ بکات؟ بە پیادەکردن و دابین کردنی ئەحکامی اسلام؟

بۆ نمونە کۆمەڵگای کوردەواری خۆمان کۆمەڵگایەکی جاهلی – اسلامی یە، شارێك بسپێرین بە تۆ، شتێکی زۆر سادەی تێدا بکەیت واتە –احکام–[٥] خەریکی دابین کردنی احکام بیت، زۆر شت هەیە لە کوردستاندا چەندین سەدەیە وێڵ کراوەو باوی نەماوە، لە کامیانەوە دەست پێ دەکەیت؟

بۆ نمونە دابین کردنی –حدود– بەسەر ئەوانەدا کە خراپە دەکەن، اقامەی قسط –مادی و معنوی–[٦] لە نێوان هەمو خەڵکدا.

کەواتە هەمان شێوە جوڵانەوەیەکی اسلامی لە هەر شوێن و سەردەمێکدا پێویست ناکات قۆناغەکانی نهێنی و ئاشکرا و کۆچ کردن وهتد وەك ئەوەی لەسەردەم و کۆمەڵی پێغەمبەر(ﷺ) بو پیادە بکرێن، چونکە خۆ باقی تری ئەحکام و هدایات و ارشادات کە پێویستە بگەیێنێتە خەڵك ناکرێت وەك ئەوەی هەوەڵ بێت، چونکە جاهلیەتەکان جۆراو جۆرن، ئەگەر بڕیار بێت بە شێوەی سەرەتا بێت، ئەبێت هەر سابق یك بڵێت ئەی خەڵکینە وەرن جاریٚ رۆژو نیە، یەکەم جار هەمو بڵێن(اقرأ) ئەگەر ئەو ٢٣ ساڵە موبارەکە مو بە مو دابێن بکرێت، دەبێت ئەوانەی وا دەیزانین بێوەستێنین و لەسەرتاوە دەست پێ بکرێتەوە.

بە عەقل مرۆڤ دەزانێت کە نەخێر پێویست ناکات مو بەمو ئەوەی وا کراوە لە سەرەتاوە تا کۆتایی رسالەت دابین بکرێت، بەڵکو بە پێ ی رێژەی جاهیلیەتی وڵاتەکە دەگۆڕێت.

ئەم کورتەیە بەسە بۆ ئەو کەسەی کە دەیەوێت بەندەکانی خوا هیدایەت بکات کە مو بەمو دابینکردنی دەورانی رسالەت کە بەپێی نازل بونی ئایەت بڕیاری لەسەر دراوە لە هەر سەردەم و شوێنێکدا دوبارە کرێتەوە.

نظم لە ئەلف و بێ ی تعلیماتی دینە، هەر کەسێك هەرلە بەیانی یەوە بۆ عیبادەت و جێ بەجێ کردنی ئەرکەکانی دەزانێت پێویستی بە بەرنامەیەکی رێك و پێکە تا ئەگاتە ئەوەی(رێك و پێکی لە بەرنامەی کۆمەلێکی دینی دا) کە دەیانەوێت بەیەکەوە هیدایەتی خەڵك بکەن، کەواتە تنظیمات (وتشکیلات

بەمانا لوغەویەکەی هەر لەسەرەتاوە کە سابق بالخیرات هەر خۆیەتی ئاواتی هەیە کە خەڵك ڕاشەکێنێت و لەجاهلیەت رزگاریان بکات پێویستی بە – نظم –ە (بەڵام بەمانا لغوی یەکەی)، باشترین بەڵگەی – نظم – نوێژەکانە بەکات و ئەرکانی یەوە، رۆژوە(دەست پێ کردنی و تەواو بونی)، بەم شێوەیە دەبێت هەمو کارەکانی تری ئاوا رێك وپێك دەست پێ بکات(بەڵام بەمانا عورفی یەکەی)؟ نا.

(لە کتێبێکدا بە ناوی حکومەتی اسلامی ڕۆنم کردۆتەوە کە – ڕابەریی – سێ قۆناغی هەیە)

١-سەردەمێك کە سابق بالخیرات-ێك(لە زنجیرە و میراتی پێغەمبەران) (ﷺ) دەست دەکات بە هەژاندن و جوڵاندنی خەڵك‌و خۆی بەتەنیایە ئەمە قۆناغی یەکەمە.

٢- قۆناغی دووەم سەردەمێکە کە ژمارەیەك دوای ئەم دەعوەتە دەکەون و بڕیار دەدەن بەپێ ی بەرنامەی خوا بژین کە ڕابەری کردن و جێ بەجێ کردن کاروبار- مشاورە-یی یە.

٣- قۆناغی سێ هەم پاش مردنی ئەو ڕابەرەیە کە کاری ئەو جوڵانەوەیە دەبێتە شورا.

بەرنامەی کارکردن بە پێ ی ئەم سێ قۆناغە دیاری دەکرێت. ئاشکرایە قۆناغی یەکەم کە ئەو-سابقە-تەنیایە زۆر بەئاسانی کاری خۆی رێك دەخات و کێشەیەکی نی یە، بەڵام لە قۆناغی دووەمدا کە ژمارەیەك پەیڕەوی لێ دەکەن‌و دەوری دەدەن دەبێت بەرنامە و کلێشەیەك کە گونجاوی قۆناغەکەیان بێت دابنرێت،[٧] کەواتە هەر قۆناغێك لەو سێ قۆناغە بەرنامە و رێکخستنی کاروبارەکان جیاوازە و دەگۆڕێت[٨].

یەکێك لە هەڵە گەورەکان ئەوەیە کە ڕەچاوی سەردەم و قۆناغی دەعوەت نەکرێت و سابق بالخیرات-ێك ڕێکخراو وکۆمەڵەیەکی گەورە دروست بکات کە

قـورس تـر بێـت لـەوەی وا توانـای ئـەو خەڵکـە بتوانێـت ڕایبگرێـت، بەراسـتی خەتەرێکی گەورەیە.

بـۆ نمونـە لەبـەردەمی ئـەو تەکلیفـە دووەمـەوە کـە بـە ئەسـتۆمان گـرت مەسەلەی ڕێکخراوو کۆمـەڵ گـەری تەشـەنەی سـەندبو لەناوماندا کـە ئەبوایـە لەگەڵ داماڵینی ئەو تەکلیفە دووەمی یەدا خۆمان ڕزگار بکردایـە لـەو هەسـتی حزب بازی و جەماعەت گەری یە[١٠]

ئەگەر وبێت ڕێکخراو دروست کردن-(نظم- بەمانا لغوی یەکەی نەك بـەمانا ئەمرۆژیەکەی(حزبایەتی) ئەبێت ببێت بەڵام گونجاو بێـت لەگـەڵ پـەروەردە و تەزکیەی ئەو کەسانەدا کە بریارە لە ژێر سایەی ئەو-نظمـە داکۆببنـەوە، نـەك خوانـەکردە توشـی غـرورو بـێ تـەقوایی بـبن، بـەپێی ڕادەی زانـین وئیمـان و اخـلاص و تـەقوای خۆیـان هـەنگاو هـەڵبهێنن، بـە ئەنـدازەی تزکیـە و تـەقوای خۆیان ڕێکخراوەکەیان زیاتر و گەورەتر بکەن بۆ ئەوەی توشی ئەو هەراو شـەڕ و نەخۆشی و گرفتاریانە نەبن وا حزب و ڕێکخراوە غیر اسلامی یـەکان بـەدیان هێناوە و توشی بون.

★ ★ ★

پرسیار٢/ ئایا مەسەلەی دابڕان ووێڵ کردنی کەسوکار و خزمـو خـەڵك، لـە نزیك ترین تا دوورترین کـەس، لـە چ کاتێکدا دەبـێ وڕای کتـاب و سـنەت چـی یە؟ (مفاصلە و مفارقە).

وەڵام/ ١-هەم ئایەتی قورئان زۆر جار ئەمەی دەرخستوە، (بـۆ نمونـە کاتێـك کە دەڵێـت-فَأعرِضْ عَـن مَـن تَـوَلّی عَـن ذِکرِنَـا-یـان-وتـولی عـنهم- وەك تەماشـای مێـژووی اسـلام دەکـەین و لـێ ی حـاڵی دەبـین، دووەم سـونەتی عەمـەلی پێغەمبەر(ﷺ) (هەر چەند ئەزانین (نوسینەوەی) سیرە کەم و کوڕی و هەڵەی تێدایە، بەڵام مـرۆڤ دەتوانێـت بصیرەتێکی گشـتی لـە هـەر سـەردەمێکدا پەیـدا بکات) بە پێ ی ئەو بصیرەتە ئەزانین کە زۆر جوان بەیانی کردوە بۆ ئیمە.

ئەگەر خـەڵك لێـی خـراپ تـر نـەبێ لـە عمەلـدا، لێـی ملحیـد تـر نـەبێ لـە باوەڕدا، لەسەردەمی تبلیغ و تزكیە و دەعوەتی گشتی دا، هیچ مفارەقەیەك ڕێ ی پێ نادرێت، خزمە، كەس و كارە، بێگانەیە، بە هیچ جۆرێك.

ئـەما سـەردەمێك هەیـە كـە دەگاتـە كۆتـایی و نـۆرەی دروسـت كردنـی ئـەو ڕێكخستنەیە(پێش دروست بونی حكومەت و لە كاتی حكومەتـدا) ئـەو كاتەیـە كە چەند مەسەلەیەك دێتە پێشەوە(هەمیشـە وەك ئـەوەی لەسـەرەتادا كـرا بـە پـێ ی سـونەتە هـەوەڵی یەكـە) بـە شـێوەی جـۆراو جـۆر و گونجـاو، لەگـەڵ سـەردەمی جـۆراو جـۆردا ئـەبێت مفاصـلە بـەدی بێـت، تـەنیا لـە توانـای حكومەتدایە ئەم كارە دیاری بكات، تا توانـای موسـڵمانان نەگاتـە نزیـك ئـەوەی كاروباری كۆمەڵێك بەرێوە بەرێت، ناتوانێت بڵێت مـن ئـەم كۆمەڵـە ئەكـەم بـە دوو بەشەوە، بەشێكی دروست و بەشێكی نا دروست، هیچ كـەس هـەقی ئەمـەی نی یە.

★ ★ ★

پرسیار٣/ زۆربەی موسڵمانان هەر ئەوەندەی بزوتنەوەیەكی دینـی ئەناسـین چـەند كتێبێـك دەخوێنینـەوە، چـوار ڕۆژوی سـونەت دەگـرین، ئـیتر پـاش ماوەیەكی كەم تورە ئەبین لە دایـك و بـاوك و خوشـك و بـراو تـەواوی كـەس و كـار، هـەروەها بـونی ئـەو ڕێكخسـتنە ئەبێتـە هـۆی ئـەوەی كـە پەیوەنـدی ئەنـدامانی ئـەو ڕێكخسـتنە زۆر پتـەو بكـات و هـەر ئەمـە دەبێتـە هـۆی دور كەوتنەوەیان لە خەڵك ئایا چاری ئەم دەردە چی یە؟

وەڵام/ نـە قورئـان و نـە سـونەتی نبـوي هـەرگیز ڕێگـەی ئەمـە نـادا، ئەمـە هەڵەیـە، ورد بـەرەوە لـە سـونەتی نبـوی كـە تانزیـك تـرین ڕۆژ لـە هیجـرەت پەیوەنـدی بـوە لەگـەڵ سـەرانی جاهلیەتـدا، باسـی كـردوە لەگـەلیان، هـەروەها لەگـەڵ بـاقی خـەڵك، دەسـتی هەڵنـەگرتوە لـە تبلیـغ و هیدایـەتیان، كاتێـك كـە فەرمانی(هیجرەت و تولی واعراض) دراوە ئیتر ئاشكرایە كـە ئەمـەی لـە رابـردو دا كـراوە هـیچ دەوری نـەبوە و وەختـی ئـەوە هـاتوە تبلیـغ بگوێزێتـەوە بـۆ

جێگایەکی تر، لە حاڵەتێکدا لەم کاتەشدا هەر بە تەواوی تەرکی نەکردون و لەهەمان کاتی-تولی واعراضدا- هەوڵ وکۆششی داوە بۆ هیدایەتیان بەڵکو هیدایەت بن و خۆشبەخت بن ئەمە لەلایەك.

لە لایەکی ترەوە صیلەی ڕەحم بۆ نزیکان بەتاڵ نابێتەوە مەگەر ئەو کاتە کە حکومەتێك دیاری بکات، ئەویش ئەزانێت کە پەیوەندی لەگەڵ ئەواندا دەبێتە هۆی تێك چونی کۆمەڵ، ئەم دوو بەشە دەبێت جویٚ بن لەیەك مەگەر ئەم کاتە ئەگەر نا بە هیچ جۆرێك ناپچڕێنرێت، لە پاشاندا لەناو-ڕەحم- دا دایك و باوك، ورد بەرەوە لە نصی قورئان دەفەرموێت ئەگەر وا داوایان لیٚ کردیت بۆ شرك بەقسەیان مەکە بەڵام پەیوەندیت لەگەڵیان دا هەر باش بیت هەر بە احسان، بە اکرام، لەگەڵیان دا بجوڵێرەوە، باوك ئەدا بەسەرتدا، دایك نەفرینت دەکات، زۆرت لیٚ دەکەن سوجدە ببەی بۆ بتەکان(شرکی تەواو سادەو بدیهی و عینی) ئەبیٚ بڵێیت دایە گیان توخوا زۆرم لیٚ مەکەن ناتوانم﴿وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾.

ئەم جۆرە هەست و سۆزە اسلامی یەی کەسانێك کە دەکەونە چالاکی و جولانەوە هەستێکی پاکەو لەبەر خۆشەویستی دینە و پاکی دڵیانە کە تەحمولی ناپاکی و لاڕیٚ ی ناکەن.

بەڵام برای عزیزم، خۆشەویستم، هەمو ئەو شتانە کە خوێن شیرینن و بەرێزن مەرج نی یە ڕاست بن، ڕیٚ ی باش باش بون و خەڵك باش کردن خوا باشی دەزانێت، ئەو نیشانی داوین و بەقسەی ئەو بکەین، ئەو بێزاری و بێگانەیی و دورکەوتنەوەیە خوا پەسندی ناکات، لەبەر خاتری خوا با لەو هەست و سۆزەپاك و جوانەی خۆمان(کە ئەمە لە خودی خۆیدا جوانە کە من کەسێکم خۆش نەوێت کە لە ڕیٚ ی خواوە ناڕوات) بەڵام هەر لەبەر فەرمانی خوا با ببورم لیٚ ی و خۆشم بویٚ تا بەڵکو هیدایەت بێت، خۆشەویستی باش ئەوەیە کە کابرا خراپە (تۆ) باشی بکەیت نەك پشتی لیٚ هەڵبکەیت.

★ ★ ★

پرسیار٤/ ئایا خەباتی پەرلەمانی و بەشداری کردن لە پەرلەماندا بەرای تۆ چۆنە؟

وەڵام/ ئـەم مەسـەلەیە مـو بـە مـو لـە دەقـی کتـاب و سـوننتەدا نابێـت وەربگیرێت، ئەمـەش وەك ئـەو مەسـەلانەیە کـە دەربـارەی دەست پـێ کردنـی جولانـەوە وتمـان ئـەبێت بـە اجتهـاد بێـت، انسـان دەبێـت لەهـەر زەمانێکـدا بیربکاتەوە چی بکات، کۆمەڵگاکان جۆراو جۆرن:-

١-کۆمەڵ هەیە بـارو لایەنـە اسلامی یەکـەی بـەهێزە، بەلایـەنی کەمـەوە لـە هەست و بیری خەڵکدا اسلام هەیە ئەگەر چی لە رەفتار یا بـێ هێـز بێـت ئـەما خەڵك زۆر حەز دەکەن کە کۆمەڵ و حکومەتەکەیان بە پـێ ی فـەرمانی اسـلام بەرێوە ببرێت ئەمە جیاوازە.

٢- لەگەڵ ئـەو کۆمەڵەی تـر دا کـە اسـلامی نـی یـە و حـەزو سـۆزو هەسـتی اسلامیی بێ هێزە، پێشەوایانی دینی ئەبێت بە اجتهادی دینی بـەو ڕێگایـەی وا وتم نەك مەغرور بن و تەنیا بەرەئی خۆیان بەڵکو بەسود وەرگرتن لـە راو بـۆ چونی پێشەوایانی تریش، بزانن بۆ کۆمەڵەکەی خۆیان چی باشە؟

ئەگەر بزانن بە راستی بەبێ ئەوەی ڕێگایـەکی دورو درێـژ خایـەن ببڕن لـە تزکیـە و دعوەتـدا، وەبـەبێ ئـەوەی ژمارەیـەکی پەیوەسـت و نزیـك بەیـەك بەناوی-أمە-[11] پێکەوە بنێت، ئەگەر ئەو کەسە زانی کە لەم کۆمەڵەدا(کە ئێستا شێوەی امتی نیە) بـەلام هەست و ئامـانج و خۆزگـەی دینیـان هێنـدە زۆرە کـە ئەگەر بزانیت بـێ بڕینـی ئـەم ڕێگـە درێـژەی حرکت دەتوانێت حکومـەتێك و ڕێکخستنێکی اسلامی بێتە کایـەوە، زۆر موبارەکـە بڕواتـە پەرلـەمان حکومـەت بگرێتە دەست،(بەمەرجێك ثابـت بێت لەسـەر ڕێ و شوێن و بەرنامـەی خـۆی مجاراتی سیاسـی و ڕێ و شـوێن گـۆڕین و ئـەو جـۆرە تاکتیکانـە وا لـە گـروهـ و حزبە نا اسلامی یەکاندا هەیە نەکاتە ئامێر و تێکەڵی ئەو شتانە نەبێت و ئەو ڕێگایانە نەگرێتە بەر) اسلام دوای قۆناغی(فاصدع بما تؤمر) کە ئێستا خەیاڵی هەیـە لـە خـەباتی پەرلـەمانی و حکومـەتی دا بەشـداری بکـات، دیـارە ئەمـە

قۆناغێکی زۆر پان تر و تێرو تەسەڵ تـرە لـە قۆنـاغی(فاصدع بما تـامر) ئـیتر بەهیچ جۆرێك نهێنی کاری نی یە لە رێباز و ئامانجی دا. نهێنی کاری دوانە:-

١-ئەوەیە کە بنەماو رێبازو ئامانجەکانی نهێنی بێت.

٢- لە کاری رۆژانەو خەباتدا-اجراء

لە یەکەمیاندا بە هیچ جۆرێك نهێنی کاری رێ ی پێ نادرێت﴿فاصدع بما تامر﴾ تەواو ئاشکرا و دیار بێت هیچ نەشارینەوە لە خەڵك، هاوار بکەین ئەمە اسلامە جا چ بەچاکی دەزانیت یا بەخراپ؟ پێت خۆشە یان ناخۆشـە؟ ڕاسـت و پاك بیخەرە بەرچاو، نـەك وەك ئـەو پارت و گرۆهانـەی تـر ئامـانج و رێبـازی خۆیان تێکەڵی شتی تر دەکەن یان تەنانەت بە پێچەوانەی ئـەوەوە وا باوەڕیـان پێ یەتی دەخەنە بەرچاو، دینی خوا دەیەوێت بە بصیرەتەوە خەڵك بانگ کات چاو بەست لەگەڵ خەڵك مەکە و سەری لێ مەشێوێنە بـەدرۆ و دەلەسـە. هـەمو اسلام بەو پەڕی ڕاشکاوی یـەوە ڕابگەیەنـە، جاسازگارە لەگـەڵ فطـرەت قبـوڵی ناکـەیت یـان بەخـەیاڵی خـۆت پێـت وایـە مصـالحت لەگـەڵ اسـلامدا جـۆر دەرنایـەت[١٢] . ئەگـەر ئەچـنە نـاو تەشـکیلات و حکومـەت و پـێ یـان وایـە کۆمەڵەکەیان لەروی عواطف و امالی دینی یەوە ئەوەنـدە بـەهێزە کـە بەسـوکە تـەکانێك ئـەو توێژاڵـە لـە جاهیلیـەت لادەچـێت و بـەهار دەکەوێتـە دەرەوە بابیکەن (ئەمما بێ موجامەلە). کۆمـەڵی واش هەیـە بـە هـیچ جۆرێـك بـەکاری ئەمە نایە تەنانەت دەبێت لە قۆناغی نهێنی وە دەست پێ بکات[١٣]

★ ★ ★

پرسیار٥/ پەرلەمان لە هەر وڵاتێکدا یاسا دادەنێت، ئەگەر ئـەو پەرلەمانـە بە پێ ی کتاب و سونەت یاسا دانەنێت بۆ ژیانی خـەڵك ئایـا تـۆ دەتوانیـت لـەو پەرلەمانەدا بەشداری بکەیت ئایا ئەمە بەشرك دانانرێت؟

وەڵام/ وەك وتم بـۆ هـەر شـوێن و سـەردەمێك لەوانەیـە هـەڵ و مـەرج و بارودۆخێکی ببێت کە پێویست نەبێت وەك شێوەی ٢٣ ساڵەی رسالەت ڕەفتار

بكـەیت، وەك نمونــەم هێنایــەوە جاهلیــەت توێــژاڵێك ســەهۆڵە بەســەر ئــەو كۆمەڵـەوە بەشـەماڵێك لادەچێت و دەتوێتـەوە وەختێـك ئـەزانیت ئاوایـە، بـە ڕاستی لـەڕوی ئیجتیهادێكی دروستـەوە نـەك بەخـەتاو یـان ئـاوات و ئـارەزوی گەیشتن بە دەسەڵات هانت بدات، ئەمەیان نەءئەگەر ئەچنە شورایەك اقلیەتـە ناتوانیت ڕەئی خۆی(ئـەویش ئـەو اقلیـەت واكثـریەتـە جاهلیـەی ئـەم ڕۆژە كـە تـەنیا بـەپێ ی دەسـەڵات دیـاری دەكرێـت، نـەك بەپێوانـەی نزیكـی و دوری لـە هـەق لـە كاتێكـدا اصـل ئەمەیـە) بـەڵێ دەزانـین بـەپێ ی عـادەتی ڕۆژ زۆربـەی خەڵك یاساو بەرنامەی عادەتی و سەردەمیان پێ خۆشە تـا یاسـای وەرگـیراو لـە دیــن، ئــەوە نابێتــە ڕێگــر كاتێــك زانــی كۆمەڵگاكــەی ئاوایــە، ئەچــێتە پەرلەمان(بـەڵام بەئاشـكرا بـەیانی دەكـات كـە حـوكمی اسـلام ئەمەیـە)، ئەگـەر یاسایەكیان —تصویب- كرد لەو پەرلەمانەداو لەگەڵ اسلامدا نەگونجێت دەبێت دژی بوەستێت و ڕای پێ نـەدات، ئـیتر دوای ئـەوەی بـە ئاشكرا دژایـەتی خـۆی دەربڕی ئەرك و گوناهی بەسەرەوە نامێنێت.

★ ★ ★

پرسیار ٦/ زۆر لە موسلمانان ڕایان وایە لە هەر شوێنێكدا كە دەست دەكـەن بـە چـالاكی اسـلامی پێویسـتە هێزێكـی چـەكداریان هـەبێت بـۆ ئـەوەی كـەس ئازاریان نەدات و بەئیسراحەت خـەریكی تبلیـغ و دعـوەی خۆیـان بـن، ئایـا ڕات بەرامبەر بەم دیاردەیە چی یە؟

وەڵام/ ئەمـەش هـەروەك مەسـەلەكەی رابـردوو بـەپێ ی كۆمـەلگای جـۆراو جۆر وە بەپێ ی قۆناغ و زەمان و زەمینەی تایبەتی ئەو موسڵمانانە دەگۆڕێت.

بۆ نمونە:- لە سەرەتای شۆڕشی ایرانەوە كە نەیارمان ئێجگار فـرە بـو، خـۆم چەكم هەڵگرتبو وە هەروەها ڕامسپاردبو كە موسڵمانان چەك هەڵگرن بەڵام بە هیـچ جۆرێـك- مـاوەی شـەڕمان نـی یـە- ئەمـە مەسـەلەیەكی گشـتی یـە كـە زۆر كەس پێ یان وایە لـەدوای ئایـاتی(قـاتلوا الـذین یقـاتلونكم) حـوكم دەگۆڕێـت و شەر فـراوان تـر دەبێت، هەڵەیـەو وانـی یـە، ئایـەتی تـریش كـە مەیـدانی شـەڕ

فراوان تر دەكات هەر بۆ(الـذین یقـاتلونكم)ە ئـەو كاتـە رونم دەكـردەوە بۆیـان تەنانەت ئەوان شەڕیشمان لەگەڵ بكەن دروست نـی یە ئێمە شەڕیان لەگەڵ بكەین، تـا ئـەكرێت بـا هـەر دەورانـی مەككە بێـت، هـەر خۆمـان بپارێزین و نەیەڵین توشی شـەر بـین نـەك خـەڵك بكوژرێن و شـەر بكەین(بەڵگـەو دەلیـل زۆره لێرەدا درێـژه دەكێشێت ئەگـەر باسـی بكـەم) سادەترین بەڵگـە ئەمەیـە-كەسێك كە ئەیەوێت ئێمە بكوژێت یان ئازارمان بدات لە قوڵایی دڵیـەوە پـێ ی وایە —ئێمە خائنین- ئێمە خراپین، لەم كاتـەدا ئـەو خەریكـە خـراپ دەكوژێـت، خائین دەكوژێت... بۆ؟

لەبــەر ئــەوەی تــا ئێســتاش ئێمــە ئــەركی دینــی خۆمــان جــێ بــەجێ نەكردووە(قد تبین رشـد مـن الغـی) كـاتی نـەهاتوە، تـا ئـەو بزانێـت ئێمـە چـی دەڵێین و لەبەر باشی مەسەلەكەمان بمانكوژێت(لەوانەیە یەكە یەكەیەك بزانن كە مەسەلەكەی ئێمە باشترە لەوان بەڵام خۆ ئەوانە نین كـە چـەكدارن و دێنـە شەڕی ئێمە بەڵكو كەسـانێكی زۆر سـادەو دامـاون كـە وایـان حـاڵی كـردوون كـە ئێمە تاوانبارین و ڕێگەكەمان ڕێگەی خۆشبەختی خەڵك نی یە و ڕێگەی فلان حزب و دەستە باشە)، هەر كـەس حزبـی خـۆی بـەباش دەزانێت(كل حـزب بمـا لدیهم فرحون).

كـاتی رو بـەرو بونـەوە لـە شـەڕدا لەگـەڵ ئـەم كەسـە سـادەو فریـو دراوانـە بكوژیت قاتلیت، بكوژرێیـت هـەر قاتلیت، لەبـەر ئـەوەی پێچەوانەی دەسـتوری خوا شەڕت كردووە(ئەمـە نمونەیـەكی سادەی ئـەو سـەردەم و شـوێنەی خۆمـان بـو) بــەڵام هەمیشــە وا نیــە، برێــك كــات وا پێویســتە كــە تەنانــەت چــەكی خۆپاراستنیش هەڵنەگریت(وەك ئێستای مكتب قران كە چەكیان پـێ نـی یـە)، بـەر لـە شـۆڕش كـە ئـەو هـەراو هۆریـا گشتیە لـە ئێرانـدا دژی شـا دروسـت بـو چەكمان نەبو(ئێستاش مەگەر كەسێك وەك جاران هەر لە مـاڵی خۆیـدا چەكی هەبێت بۆ پارێزگاری لە ماڵ و سامانی خۆی) نـەك بـۆ شـەڕێكی دینـی كـە مـن موسڵمانم و بەرامبەرەكەم نا موسڵمان.

بەڵام لەوانەیە سەردەم و شوێن هەبێت کە موسڵمانان وەك ـامـة تێکیـان لێ هاتبێت(هەر چەند سنوردارو بچوك) وە بۆ پارێزگاری لە خۆیان پێویست بکات چەکدار بن، بەڵام نەك بۆ –قتال- تا قۆناغەکەیان نەگەیشتبێتە جیابونـەوەی-رشدوغي-(کە حزب و دەستە و گروهی جیاجیا پێ یـان ئـەوێرن و دەرەقـەتیان نەیەن).

ئەمەش دیسان هەر مەسـەلەیەکی اجتهادی یـە کـە پێشـەوایانی دیـن دوای هەڵسەنگاندنی کۆمەڵگای خۆیان بۆیان دەرکەوێت-تکلیفیان چی یە-.

★ ★ ★

پرسـیار ٧/ مەسـەلەی سمع و طاعـە لـە اسلامدا چۆنە و بـۆ کـێ یـە؟ ئایا ئەوانەی بە پەیڕەوەکانیان دەڵێن وەك صحابە سمع و طاعەی مطلقتان هـەبێت بۆمـان تـا چ ڕادەیـەك دروسـتە؟ ئەمـە شـێوەکار و پرۆگرامـی حزبایـەتی ئـەم سەردەمەیە، ئایا بەرنامەی اسلام بۆ کۆکردنەوەو تواناو هێـزی موسڵمانان چـی یە؟

وەڵام/ مەسەلەیە کە لێرەدا باسکراوە بمانەوێت باش ڕۆشن بێت، واتـە سمـع و طـاعـەی جـۆراو جـۆر ڕون بێتـەوە باسـێکی درێـژە، بـەڵام لـەجیاتی ئـەوەی بەدرێژی باسی بکەم برێك سادەترو کورت باسی دەکەم، هەر مرۆڤێك لە ژیاندا هەم تقلیدی پێویستە هەم اجتهاد، لـە منداڵیکەوە کـە گروگاڵ دەکات و وردە وردە فێـری بیسـتن و قسـەکردن دەبێـت تـا جوڵانـدنی دەسـت و پـێ ی- هـەم اجتهادی هەیە هەم تقلید- تا ئەگاتە پێغەمبەرانی خوا(ﷺ) بۆ؟

چونکە مرۆڤ کۆمەڵێکە لە زانین و نەزانین، ئەوەی لە هـەمو کـەس زانـاترە کـەمێك هـەر نەزانیشـی هەیـە، جـا لەمەسـەلەیەکدا بێـت یـا لـە کـۆی هـەموو مەسەلەکانی مرۆڤدا.

پێغەمبـەران(ﷺ) وەحیـان بـۆ دێـت کارمەنـدی دابـین کردنـی ئـەو وەحـی یەن، کامڵترین وەحی الهی هاتۆتە خـوارەوە بـۆ گـەورەترین دڵ کـە بەرگـەی لـە

کێوان زیاتر بو بۆ وەرگتنی ئەو-وحی-یە، لەگەڵ ئەمەدا کە لێپرساوە لەوەی رەفتاری بەپێ ی ئەو وەحی یە بێت، هەندێ جار قورئان رەخنەی لێ دەگرێت بۆ نمونە ﴿عفا الله عنك لم اذنت لهم﴾ لەشەری رۆمدا دەوڵەمەندە دەسەڵات دارەکان هاتن (چونکە بەدڵ موسڵمان نەبون و هەر رواڵەت بو) بۆ ئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) رێگەیان پێ بدات بمێننەوە و نەچن بۆ شەر لەبەر ئەوەی کێشەو گرفتیان زۆرە، ئەویش رێگەی پێدان، قورئان بەر لە گشت شتێك مژدەی بەخشینی پێ دەدات لەسەر ئەم کارە چونکە تاقی کردنەوەی لەم زەمینە و کارە تایبەتی یەدا نەبوە، وە هەروەها-وەحی-ت بۆ نەهاتبو، بەڵام دەبوایە بوەستایتایە تا وەحیت بۆ دەهات بۆچی وات کرد؟ گەورەترین نێراوی خوا پەلە کردنی دلسۆزانەی هەیە لە پیادەکردنی دیندا (لەکاتێکدا دەزانین هیچ کارزان و پسپۆرێك ئەوەندە شارەزا نی یە لە کارەکەی خۆیدا)، بۆ نمونە:- دکتۆرێك دەزانێت ئەمرۆ زانستی پزیشکی زۆر فراوان بوە و چەندین لقی جیا بۆتەوە، بەڵام ئەو دکتۆرە کە پسپۆرە لە بەشەکەی خۆیدا لەوانەیە هەڵە بکات و پێویست بێت لە دکتۆرێکی تر پرسیار بکات، ئەمە نەك هەر لە پزیشکیدا بەڵکو هەمو نیشێك هەر وایە-تقلیدی-کەمەو-اجتهادی- زۆرە، بەڵام لە باقی بەشەکانی تردا-تقلید-ی زۆرە، وە ئەگەر هەمو لایەن و بوارەکانی ژیان بگریتە بەرچاو سەیر دەکەین ئەم دکتۆرە تقلیدی زۆرە و اجتهادی فرە کەمە، بۆ نمونە لەقەسابی دا یا شوفێری یان خەیاتی یان هەر کارێکی تر کە تقلیدیان پێ دەکات و باوەڕی خۆیان دەداتێ. پێغەمبەران (صلاوات الله وسلامه عليهم أجمعين) و زانایان و پسپۆران و کارزانەکان هەر هەمویان جگە لەبەشە تایبەتی یەکەی خۆیان زۆربەی ژیانیان لەسەر تقلیدە.

بەڵام بەشێك کە رازی ئەم مەسەلەیە بۆ ئێمە رون دەکاتەوە ئەمەیە، کەسێك لەمەسەلەیەك لە مەسەلەکانی مرۆڤدا زۆر کاری کرد دیارە رۆژ بە رۆژ زانینی زیاتر دەبێت و تقلیدی کەم دەبێت و ناوەڕۆکی ئەو مەسەلە تایبەتی یەی بۆ رۆشن تر دەبێت، بۆ نمونە-منداڵێك لە کۆڵانێکدا زۆر باش

شارەزای ئـەو کۆڵانەیـە و ماڵـەکان دەناسێت مـن ئەگـەر عاقـڵ بم بـۆ پرسـینی ماڵێك لەو کۆڵانەدا پرسیار لە منداڵی ئەو کۆلانـە دەکـەم نـەك لـە فلانـە زانـاو پسپۆر لەو شارەدا، زوتر باسێکمان کرد لە تراکتۆر و مرۆڤەکە کە دەبێـت هـەر یەکـەیان بدرێتـە دەسـت زانـای خـۆی. ئـەزانین کـە بـۆ پـەروەردەکردنی مـرۆڤ پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە هەمو کەس زاناترە[١٤].

کاتێك بمەوێت بزانم چۆن خۆم و منداڵ و هاوەڵەکانم پەروەردە بکەم، چـۆن کۆمـەڵم بـەرێوە بـەرم، پێویسـتە لـە کەسـانێك تقلیـد بکـەم بـۆ ئـەو شـتانەی نایزانم، هەروەك چۆن بۆ چاك کردنەوەی سەعاتەکەم تقلید دەکەم لە سـەعات سازو خۆمی پێ دەسپێرم چونکە ئەمە کارێـك نـی یـە وەك بـاقی مەسـەلەکانی تری مـرۆڤ بتـوانم بـە ئاسـانی فێـربم لەبـەر ئـەوە تقلیـد دەکـەم لـەو کەسـە وا زانایـە لـەم مەسـەلەیەدا، بـەم شێوەیە کەسێك بەهـەر ئەنـدازە کـە زانینـی لـە مەسـەلەیەکی تایبـەتی دا زیـاتر دەبێـت تقلیـدی کـەم دەبێتـەوە، تـا دەگەینـە پێغەمبەر(ﷺ) لەبەر ئەوەی راستەوخۆ پەیوەندی بەخاوەن و خالقی مرۆڤەوە هەیە دیارە کە لە هەمو کەس زاناترە، پاشـان دەگەینـە لای خـوا، کـە ئاشـکرایە خـۆی خولقێنـەری ئـەم دەزگایەیـە هـەر خـۆی باشـتر دەزانێـت چـۆن بـەرێوە دەچێت و چی باشە و چی خراپە بۆی.

بەم شێوەیە دەگەینە ئەو ئەنجامەی کەسمع و طاعـەی مطلق هەر بۆ خواو پێغەمبـەری خودایـە(ﷺ) ئەگـەر لـە کـاری تایبـەتی پێغەمبەرایـەتی دەرچـو ئیتر- سمع و طاعـەی مطلق بـۆ پێغەمبـەر(ﷺ) نامینێـت، وەك لـە سـوننەتدا دەیبینین لەو کاروبارانەدا کـە لـە سنوری دینـدا نـەبوە (کاروبـاری دونیـا بـون) زۆر کـەس بـەزانایی و شـارەزایی خـودی خۆیـان کاروبـارە دونیاییـەکانیان بەچاکی بەرێوە بردووە.

لەپاش پێغەمبەر(ﷺ) بەو شێوەیە کە باسمان کرد ئـیتر- سمـع و طاعـەی مطلق نامینێت، چونکە ئەو شارەزایی یـە زۆرە و ئـەو توانـا بـەرزە نامێنێـت و

کەم دەبێتەوە، زانایانی گەورەی دین شتی زۆر گرنگیان لەم بارەیەوە وتوە، هەر کەس بە ئەندازەی زانین و تێگەیشتنی پشتیوانی و ڕابینین پەیدا دەکات بە کەسێك وا باوەڕی پێ پەیدا دەکات، باوەڕی زانایەك بەکەسێکی تر زۆر سەنگین ترە و دەبێت لە ڕای کەسێکدا باش بکۆڵێتەوە، بەڵام باوەڕکردنی کەسێکی سادەو عوام ئاسان ترە و کەم ترە، بۆ نمونە لە گوندێکدا کەسێك هەر ئەوەندە زانی مەلای ئەو گوندە لە دین ئەزانێت ئیتر بەسیەتی و پرسیاری لێ دەکات.

بەڵام کاری تۆ ئەوەیە دێ یەك بجولێنیت بەرەو ڕێ ی هەق و خۆشبەختی هەروا بە ئاسانی ناتوانیت-تقلید- بکەیت، دەبێت زۆر هەوڵ بدەیت و خۆ ماندو بکەیت، هەر کەسێك، حزبە، گروهە، ڕێکخراوە، بەرەیە-لا طاعە لمخلوق فی معصیە الخالق- ئەبێت هەر کەسێك بە پێ ی دەرکی خۆی بکۆڵێتەوە لەبارەی ئەو بڕواو رایە تابزانێت ئایا لەگەڵ دینی خوادا دەگونجێت یا ناگونجێت؟.

پاش لێکۆڵینەوە ئەگەر دڵنیا بو کە ڕێکە و سازە لەگەڵ دینی خوادا ئەو کاتە- سمع و طاعەی پێویستە ببێت بۆی نەك لەبەر ئەوەی حزبەکەی وتویەتی یان فلانەکەس وتی، زۆرجار بۆ برایانو خوشکان دووبارەی دەکەمەوە بەتایبەت لەم ڕۆژانەدا، یاخوا دوربن لەو نەگبەتی و شەڕەی کە بڵێن چونکە-احمد- وتویەتی، کە بەم کارە هەم خۆتان هەم احمد قوڕ بەسەر دەکەن، چەندین جار بە قسەو نوسین پێم وتون لەوانەتان وا زانان هەوڵ بدەن زاناتر بن تا ئەندازەی تقلیدتان لە من کەمتر بێتەوە لەبەر ئەوەی ئەگەر هەڵەیەکم کرد پێم بزانن(هەمیشە دەیڵێم کە بە درێژایی تەمەنم چەندین هەڵەم کردوە) (هەر لە سەرەتاوە بە خەڵکم وتوە کە چاو و گوێ بەستراو پەیرەوی لە من مەکەن) ئێستاش هەر هانیان دەدەم بۆ زیاتر زانین و فێربون، وە ئەگەر توانیم بچمەوە کوردستان لەگەڵ ئەوەدا کە ئەرکەکانم زۆر لەوە زیاترە کە دەرس بڵێمەوە پێم خۆشە کە دوو دەرس بڵێمەوە.

١-فقهێکی تقلیدی شافعی.

٢- فقهێکی اجتهادی گشتی.

بۆ ئەوەی کەسانێك پێ بگەن کە ئیتر پێویستیان بە تقلیدی من نەبێت، طاغوت ئەوەیە کە کەسێك بەناوی دینی خواوە بەلام بەبێ گوێ دان بە دینی خواو لێکۆلینەوەی پێویست ئەوەی بەبیریدا دێت بیلێت بە خەلك وە خەلکیش- سمع و طاعە یان- بێت بۆی.

دین بۆ ئەوە هاتوە خەلك لەو- سمع و طاعەیە- رزگار بکات، سمع و طاعە تەنیا دەبێت بۆ خالقی مرۆڤ بێت وە ئاشکرایە کە خودا هیچ بەرژەوەندیەکی تایبەتی و حزبی نی یە و هەرگیز فەرمانێکی پێچەوانەی بەرژەوەندی من دەرناکات.

پاشان پێغەمبەر(ﷺ) –کەدلنیام- صادق وامین-ە وە باش حالی کراوە.

(ئەوەشی هەیە کە نابێت هەر شتێك بە ناوی ئەوەوە ڕوایەت کرا بەهی ئەوی بزانین، دەبێت بکۆلیینەوەو تاوتوێی بکەین، ئەوەی وا-ائمە حدیث- کۆیان کردۆتەوە مەرج نی یە بۆ زانایەکی دینی بێ لێکۆلینەوە وەربگیرێت و قبولی بکات بەلکو ئەبێت زۆر باش لە قورئان بنەما سەرەکی یەکانی دین شارەزا بێت و ئەو حدیثە هەلسەنگێنێت تا دلنیا بێت ئەو حدیثە هی پێغەمبەرە (ﷺ)، ئەگەر لە روی سوننەتەوە دلنیا نەبێت بەلام لەگەل قورئاندا بگونجێت و ساز بێت ئەوە دیارە کە لە قسەکانی پێغەمبەر(ﷺ) ە، ئەو کاتە دەبێت پەیرەوی لێ بکات بەلام بۆ زانایەك کە دەتوانێت تحقیق بکات تقلید ڕەوا نی یە)

★ ★ ★

پرسیار ٨/ لە هەموحزب و دەستەیەکدا هەمیشە ئەندامە کۆنەکانی سەرۆکایەتی دەگرنە دەست ئایا لەگەل کاری بە کۆمەلی اسلامیدا دەگونجێت ورای اسلامی لەسەرە واتە بە-اقدمیتە- یان بە أهلیەت-؟

وەڵام/ مەرج نی یە هەمیشە وابێت، بەڵام زۆربەی جار بەم شێوەیە بوە، گەلێك جار هەواداران و ئەندامانی حزبێك هەست دەکەن بە لاوازی و بێ هێزی ڕابەرایەتی حزبەکەیان هەوڵ دەدەن ئالو گۆڕێك بهێننە کایەوە، بەڵام زۆربەی کات ئاوایە کە کۆنەکانی دەبنە-رابەر-، بەڵام ئەمە راست نی یە، بۆ هەر کارێك اهلیەت(توانای شخصی) مەرجە، نەك-سابقە- کۆنێتی، لەوانەیە تۆش کە لاوێکی تازە پێ گەیشتویت ماوەی ٥-٦ ساڵە دەستت پێ کردوە لە فلانە زانا کە ٥٠ ساڵە هەوڵ دەدات باشتر حاڵی ببێت و قوڵ تر فێر بیت کاری حزبو رێکخراو پێکیش دەبیت، هەروا بێت، ئەگەر پێوانە خێر و شەرە نابێت کەم و زۆری تەمەن و هەواداری دەور ببینێت، ئەگەر وەك وتمان شایەد بەهۆی تاقی کردنەوەی زۆرترەوە هەر کۆنەکان باشتر بن، بەڵام ئەمە یاسایەکی بڕاوەو هەمیشەیی نی یە.

لە ئەنجامدا دەگەینە ئەم مەسەلەیە کە-اولی الامر- کە فەرمانێکی قورئانی یە باشترین ئامێرە بۆ بەرێوەبردنی کاروبار، اولی الامر- ئەوە نی یە کە دەسەڵات و حوکمرانیان بەدەستەوە بێت، نەخێر، بەڵکو ئەوەیە کە تواناو برستی بەرێوەبردنی-امری هەیە ئەگەر چی ئەو کەسە نەناسراو بێت یان لە گۆشەیەکی زیندانێکدا توند کرا بێت.

-امر- دەبێت بسپێرێت بە-اولی الامر- هەر وەکو مەسەلەی سەعات و ئەسپەکە کە دەبێت بسپێرێت بە سەعات چی و بەیتال، لەوانەیە ئەو کەسە لاوێك بێت و تازە کار بێت بەڵام زۆر لەو خاوەن ڕابردوە باشتر تێ ی بگات.

★ ★ ★

پرسیار ٩/ ئایا بونی دوو کۆمەڵ و دەستە بە ناوی خەباتی اسلامی یەوە شتێکی ڕەوایە؟ ئایا کەس دەتوانێت ڕێگەی کەسی تر بگرێت، ئایا بەرنامەو بنەما لەم مەسەلەیەدا چۆنە؟

وەڵام/ هەر لە سەرەتای ئەم باسەدا باسێکم کرد دەربارەی ئەوەوە کە ئەگەر بەهەواو هەوەس کار کراو ڕێکخراو و حزب دروست کرا، یەکێك لەو

شەڕانەی لەوانەیە پێش بێت ئەوەیە کە هەر خودی ئەو ڕێکخراوە توشی دووبەرەکی و ململانێ ببێت، ئەم مەسەلەیەش ئەگەڕێتەوە بۆ لای ئەو شتە وا پێم وتی، ئەگەر مەبەستت دەوێت بە پوختی و لە ئەندازەیەکی ڕێك و پێك دا، لەسەرانسەری دنیا و لەدنیای اسلامدا نابێت دوو جوڵانەوە هەبێت، بەڵام واقع بۆتە هۆی پەیدا بونی ئەم جوڵانەوە جۆراو جۆرانە، هۆکانیش بڕێکی سیاسی و جغرافی یە.

ئەوانە وا پێشەوای جوڵانەوەیەکی دینین خەتایەکیان تێدا نەبوە هەروەکو جیایی مەزهەبەکان بڕێك سوننین و بڕێك شیعەن، شیعە ئەو سێ بەشە و سێی ئەو چوار بەشەیە کەماونەتەوە، ئێمە لە بەرامبەر ئەمەوە هیچ گوناهێکمان نی یە بەڵام تکلیفێکمان هەیە بریتی یە لەوەی کە هەمو ئەوانەی پێچەوانەی ڕێ ی خودان ڕاست بێتەوە، هەر کەسێك جوڵانەوەیەکی اسلامی دێنێتە کایەوە بۆ ئەوەی هەمویان بهێنێتەوە سەر ڕێگا ڕاستەکەی اسلام، نابار و خراپەکان لەناو ببات، دوو نابار و خراپ کە دەیناسین تفرق مذهبی و جغرافی.

ئەگەر ئەمە بزانین و هەست بە لێپرسراوی بکەین ئیدی گوناهی جودایی جۆراو جۆر بەسەرمانەوە نامێنێت بەڵام هەرگیز نابێت ڕازی بین بەم جیایی یە و گوێ نەدەین پێ ی، رضا بەخلاف گوناهە، وەك ئەوە وایە کە توشی گوناهەکە دەبێت یا شبیهە بەو. ڕەزای نا منطقی (ڕەزای ناچاری).

ئەگەر وابێت سنوری پێویست ئەوەیە وا وتم، واتە ئەو جوڵانەوانە هەرگیز ڕازی نەبن بەو جیایی یە، لەسەرانسەری دنیادا، هەوڵی بۆ بدەن و بە ئەرکی خۆیانی بزانن کە ئەو جیایی یە لەناو ببەن، ئەگەر بەدڵ ئاوا بن گوناهیان نی یەو ڕۆژگار دروستی کردوەو ئەمان بەدڵ پێ ی ڕازی نین وە پێ یان خۆشە هەمویان یەك بن.

لە وڵاتێکدا وەك ایران یان عیراق یان سعودیە یان بڵێین کوردستان، ئەرکەکانمان سەنگیتر دەبێت، ئەگەر وایە کە تەواوی جولانەوەی اسلامی لە

هەمو گۆشەیەکی دنیا دەبێت یەك بن ئەرکم لە کوردستان لەم بارەیەوە چەند بەرامبەرەو زۆر زیاترە.

ئەگەر لە ولاتێکدا کە رێگری سیاسی و جغرافی، حکومەتی نیە (بۆیەك بـون) و جولانـەوەی جیا جیا هەبێت و هەریەك بە جۆرێك کار بکات و هەوادارانی ئەم خەتە جیاجیانە پێ ی رازی بن: بە خوای متعال ئەوانە کلۆڵ و بەد بەختن و عاقیبەت شەڕن و سەر ئەنجام بە دەستی خاڵی دەچنە دیوانی خوا، هەر چەند نوێژو رۆژویان پتەوتر و زۆرتر بێت، بەلام ئەگەر بە دڵ ناڕازی بن و پێ یان ناخۆش بێت و بەکردەوەش کاری بۆ بکەن، بەسنگ فراوانی وبەو پەڕی رێزەوە بە﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ﴾ واتە دو قۆناغ، قۆناغی سێ هەم پەنا بەخودا ئەگەر جدال بالتی هی احسن، ئەگەر ئەم سێ قۆناغەمان بڕی و بەم شێوەیە کارمان کرد و جیایی و چەند بەرەکی هەر مایەوە ئیتر گوناهبار نین و شەرمەزاری لای خودا نابین.

★ ★ ★

پرسیار ١٠/ هەندێ جار ناکۆکی موسڵمانان لە ولاتێکدا دەگاتە رادەیەك تەواو دژی یەك دەوەستن، ئایا ئێمە دەبێت کێمان خۆش بوێت و رقمان لە کێ بێت؟

وەلام/ پەیوەندی نێوان موسڵمانان لە هەردو لایەنی ڕواڵەت و دەرونەوە لەگەڵ یەکتردا خوا لە ژێر ناوی-إخوة-[١٥] جێ ی کردۆتەوە، موسڵمانان دەبێت هەمو برای یەك بن، لە نامەیەکدا لە بارەی- السلام علینا وعلى عباد الله الصالحين- کەمێك باسم کردوە، پەنا بەخوا ئەگەر من لە نوێژدا ئەمە بڵێم و هەر کەسێك کە بەندەی صالحی خودایە پێم خۆش نەبێت سلامو برکات و رەحمەتی خوای لەسەر بێت، وە هەروەها لە سەلامی کۆتایی نوێژدا کە دەڵێم- السلام عليكم ورحمه الله وبركاته- وبەدڵ وانەبم، یان هیچ وپوچ دەیڵێم یان مونافیقی (قەولی و فیعلی) دەکەم و درۆ دەکەم لەگەڵ خوادا.

پەنا بەخودا ئەگەر بڵێم –السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين- بەڵام جگە لە فلان کەس لەبەر ئەوەی ئەو کۆمەڵ و خەتێکی ترە و ڕای وەك مـن نـی یـە، ئەی فوربەسەر نوێژ و کۆتایی هێنانی نوێژەکەم.

ئێمە پێویستە لەگەڵ خوادا ڕاست بکەین، زمـان و دڵمـان پـاك بێـت کاتێـك داوا دەکەین خوا سەلام بنێرێت بۆ بەندە باشەکانی، ئایا تۆ پێـت وا نـی یـە لـە فلانە دەستەو خەتدا زۆر لەتۆ صالح تر هەبێت؟

ئەگــەر وا ئــەزانیت نــی یــە، خۆپەرسـتیت، خــۆت بەباشــترو صــالح تــر ئەزانیت(زانینی فلانە زانست و مەسەلە: نا) صالح تـر و باشـتر(ڕەنگە کەسێك شتێك لە خەڵکی تـر زیـاتر بزانێت بـەڵام بەمـە نابێتـە صالح)، تەفسیری ئـەم مەسەلەیە بە درێژی لە نامەیەکدا هاتوە، هاوار بۆ ئەو کەسانەی داعیەی دینـی بـن پێشـەوایی خـەڵك بگرنـە ئەسـتۆ بـەرەو دیـن، کەچی بـەگیان و دڵ دوعـای خێر نەکەن بۆ فلانە مۆمن لەبەر ئەوەی لە خەت و دەسـتەی ئەمـدا نـی یـە و لەڕاستیشدا دڵ ونیەتی خزمەتی ڕێ ی خودایە، بەڕاستی ئەگەر بـە دڵ دوعـای خێـر بـۆ خـۆم دەکـەم و بـۆ ئـەوی نـەکـەم، بـەدڵ بـرا نـەبم لەگەڵیدا و خۆشـم نەوێت و حەز بەسەرکەوتنی نەکەم، بە ڕاستی بۆ خودام نی یـە و بـۆ خودمـە، ئەمەوێت من شتێك بم، بێ گوێدان و بەدەر لە هەرچی بەد نـاوی یـە بـۆ دینـی خوا پێش دێت و هەرچەند خەڵك توشی هەڵە بێت.

جا خوا هەمومان (ئەگـەر بـەلاوازیش بێـت) لـە گۆشـەیەکی دڵمانـدا نیـەتی خزمەتی خەڵکی خودا هەیە و پێمان خۆشـە خـوا لێمـان ڕازی بێـت، لـە شـەڕی ئەم هەڵەو گوناهە بمانپارێزێت و بە دڵ بڵێن امین.

پرسـیار ١١/ ئـەرکمان دەربـارەی ژیـانی پێغەمبـەران(ﷺ) چـۆنە و ئایـا حوججەت بونیان بۆ ئێمـە لـە چ رادەیەکدایـە، ئایـا مەسـەلەی فـەرمان ڕەوایـی داود و سلێمان(عليه السلام) چۆنە؟

وەرگرتنــی وەزارەتــی دارایــی لەلایــەن یوســفەوە(عليه السلام) لــە حکومــەتی فرعەونێکدا بەچ شێوەیەك بوە؟

ئەمە بۆتە بەڵگە بەدەست زۆر کەسەوە کە بۆ خزمەتی خەڵك، موسڵمانێك دەتوانێت وەزارەتێك وەربگرێت لە حکومەتی پیاوێکی زاڵمدا ئایا سنوری ئەم مەسەلەیە چۆنە؟

وەڵام/ هەر لە باسەکانی پێشودا چەند ئاماژەیەکمان کردوە بۆ ئەم دوو مەسەلەیە هەر وەك وتم هەر ئومەتێك لەبەر ئەوەی هەڵ و مەرجیان جۆراو جۆرە دەبێت پیادە کردنە کەشی جۆراو جۆر بێت، بەڵام هەمان رێباز کە قورئان دیاری کردوە و پێغەمبەر(ﷺ) بەیانی کردوە، لەبەر ئەوەی سەردەمی جۆراو جۆر بوە و یەك شێوە نەبوە، ئەگەر پێگەیشتنی مرۆڤ گەیشتبایە ئەو قۆناغەی بتوانێت وحی بپارێزێت(واتە گەشەی سروشتی مرۆڤ وا بوایە کە بتوانێت وحی بپارێزێت ئیتر پێویستی نەدەکرد پێغەمبەرانی جۆراو جۆر بنێرێت)[١٦]. کاتێك قورئان هات مرۆڤ گەیشتبوە قۆناغێك لە گەشەی سروشتی دا (هەرچەند لە جاهلیەتدا بوەو رشدەکەی پەروەردەیی نەبوە) بۆ نمونە وەك لاوێکی پێگەیشتو کە چۆن بتوانێت ماڵی خۆی توند بگرێت و لێی داگیر نەکرێت، مرۆڤ گەیشتبوە ئەو قۆناغەی کە قورئان رابگرێت هەر چەند نەفامو بێ دەرکیش بێت، وردە وردە فێری خوێندن و نوسین بوە، باشتر توانیان بیپارێزن و رایبگرن هەر وەك کردیان و گەیاندیانە ئێمە، ئەگەر جیاوازی سەردەم و جێگا نەبوایە خوا هەر یەکەم جار بە ئادەمدا (ﷺ) قورئانی ئەنارد و مرۆڤی وا لێدەکرد بیپارێزێت، نەخێر خوا سیستەمی دنیای لەسەر تدریج داناوە، هەمو شت بە تدریج دەروات بەرەو کەماڵ، خوا بکات لەم سیستەمەدا ئێمە بەجێ نەمێنین بەو جۆرە وا شایستەی مرۆڤبونمانە بەرەو کەماڵ برۆین تا کۆتایی.

ناردنی پێغەمبەران و شێوە رێگەی دابین کردن و پیادە کردنیان هەروا بوە. لەبارەی داود و سلیمانەوە(ﷺ) وەڵامت بدەمەوە، ئەم دوانە دەسەڵاتێکی وەك دەسەڵاتی باقی فەرمان رەوا و زۆردارانیان هەبوە بەو دەسەڵات و توانا مادی یە وە تا بتوانن ئەو کۆمەڵە نوقم بوەی دنیا گەری و پلەو ناوبانگە ببەن

بەرێوە، لەسەردەمی سلێمان دا(ﷺ) گەیشتە کەماڵ، نەك هەر لە دەسەڵاتی دنیایی بەڵکو خوا-جن-یشی خستە ژێر دەسەڵاتی یەوە تا بتوانن ئەو کارە سەر سورهێنەرانەی بۆ ئەنجام بدەن،ئەو سەردەمە پێویستی بەوە بو وە دەبوایە وا بوایە.

دەربارەی یوسف(ﷺ) لە باسی پەرلەماندا ئاماژەیەکم کرد بۆ ئەمە و تا ئەندازەیەك ئەم مەسەلەیە رۆشن دەکاتەوە سەرباری ئەوە شتێکی تریش زیاد بکەم، بێ توانایی و بێ دەسەڵاتی حکومەتی میسر و بە ویستی خوا حاڵی بونی یوسف(ﷺ) لەو خەوەو بەیان کردنی بۆ شا، کارێکی کرد کە هەمویان پێ یان وابو هیچ چارەیەکیان نی یە جگە لەوەی سمع و طاعەی تەواویان هەبێت بۆ یوسف(ﷺ) (سمع و طاعەیەك کە شایستەی أمتیك لە پێغەمبەری ببێت، ئەوان بێ ئەوەی لەسەر رێگەی خوا بن سمع و طاعەیان بو بۆ ئەو)[١٧].

واتە وانە بو کە دژی دین بن وە هەروەها وەك وتمان لە بەرامبەر یوسفەوە(ﷺ) (سمع و طاعە)یان هەبو، ئەگەر وابو زۆر لەوە دەچێت کە کابرا وابزانێت ئەمە توێژاڵێکی جاهلیەتە بەسەر کۆمەڵەکەیەوە ئەگەر بڕواتە پەرلەمان بەمەرجێك هەقیقەتی دین-نەشارێتەوە قەیدی نی یە و ماوەی هەیە، سەردەمی یوسف(ﷺ) زەمینەی ئەم کارە بوە، من لە روی ئەم تەفسیرانەوە وەڵام دەدەمەوە، خۆ اعاذن الله لە روی عەقڵی بێ بڕو خاوی خۆمەوە وەڵام نادەمەوە، لەوانە ئەکۆڵمەوە و تاو وتوێیان دەکەم و حاڵی دەبم کە دەبێت احکام چۆن بێت.

★ ★ ★

پرسیار ١٢/ کەسانێك پێ یان وایە تۆ بەهۆی ئەم چەند ساڵە دوریەت لە خەڵك و لە زیندان بونت توشی گۆشەگیری بویت و وازت لە کاری کۆمەڵایەتی هێناوەو خەڵکت وێڵ کردوە؟

وەڵام/ بەشێکی لە ناوەرۆکدا دروستە و ڕاستە و بەشێکی دروست نی یە، لە پێشەوە لە خوا داواکارم کە هیچ کاتێك ئاواتی خۆشبەختی مرۆڤ و بە تایبەتی امتی اسلام لە دڵما خاونەبێتەوە و رۆژ بە رۆژ پتەوترو خاوێن تر هەوڵ بدەم دین بگەیەنم بە بەندەکانی خوا. بەڵام ئەم مەسەلەیە دوو لقی هەیە کە یەکێکیان کاری سیاسی یە و لەبەردا باسمان کردکە ئێمە پێنەگەیشتبوین بۆ کاری سیاسی(کاری سیاسی ئەو جۆرە رێکخراو و بەزم و بازارەی دەوێت کە سەر ئەنجامەکەی دەبێتە طاغوت سازی).

بەڵام بارو زروفێك هاتە پێشەوە ناچار بوین بەشداری بکەین بە حوکمی- کارێکی ثانوی- نەك سەرەکی، ئەگەر کاری زیندان روی نەدایە و ئەگەر خوا هیدایەتی بدامایە رەنگە زوتر لەکاری سیاسی پاشەکشەمان بکردایە(لە کاری سیاسی نەك باسی سیاسی کە باسی سیاسی هەر کەس لە سنوری توانا و ئەرکی خۆیدا دەتوانێت باس بکات) کاری سیاسی هەروەك لەمەو پێش باسمان کرد سەرئەنجامەکەی طاغوت سازی یە، دوای ٧-٨ ساڵ دوریم لە هاورێ کانم لە دیدارەکاندا حاڵیم بو شتی وایان تێدا دروست بوەو خەریکی دەستە و دەستە سازین لە بەرامبەر یەکترەوە و خەریکی ململانێ و ناکۆکین، هەر چەند الحمدالله ئێستا باشتر بون بەڵام-اخوە-اسلامی بە هۆی کەم کوری ئەو ماوەیە تا ئێستاش دانەمەزراوە لە نێوانیاندا جا خوا هەمومان هیدایەت بکات بکۆشین ببینە برایەکی دینی نەك ئەندامێکی حزب کە ئەوە ئافەتەکانێتی.

لقی یەکەم:- بەڵێ من لە کاری سیاسی پاشەکشەم کردوە(ئەگەر زیندان نەکرامایە زۆر زو نیازم بو ئەو کارە بکەم) لە ڕاستیدا ئێمە ئەو کارەمان تەنیا بە ناونیشانی کارێکی سانەوی و ئەرکێکی لاوەکی ئەنجام دا(بەشداری کردنی لە ساڵی ١٩٧٩ دا، من ئێستا دڵنیا نیم کە خۆم و هاورێکانم گەیشتبینە ڕادەیەك کە بتوانین یەك گەرەك بە-قسط-ی اسلامی وە بەرێوە بەرین (واتە لە روی

معنوی‌و مادی یەوە بەرزی و نزمی لە نێوان خەڵکدا نـەبێت). مـن چۆن ڕێگـە دەدەم هەواو هەوەس هاوەڵانم بکێشێت بەرەو ئەو جۆرە کارانە؟

لـە کاتێکدا کـە پـێم خۆشـە مایـەی خێـر بـن و موسـلمانانە بـژین و بمـرن، لەبەر ئەوەی دڵنیام ناتوانین-اقامەی قسط- بکەین ڕێگا نادەم ئەم کارە بکـەن و بێ تەقوا بن و خۆم و ئەوانیش ڕسوای دیوانی خوا و پێغەمبەر(ﷺ) بین.

بەڵام مەسەلەی دووەم کە زیندان بۆتە هۆی ئەوەی کـە بـڕۆم بـەرەو دەرون و کۆمەڵ وێـڵ بکـەم، ئـەم ڕسـتەیە زۆر کامـڵ نـی یـە، بـەڵام شـتێك هەیـە لـەم مەسەلەیەدا کە دروستە، من دوو جار کەوتومەتە زیندان جارێك لە حکومـەتی شـادا و جارێـك لـە حکومـەتی اسـلامی دا، وێـڕای لاوازی و بـێ توانـایی خـۆم هەردوو جارەکە بۆتە مایەی خێر بۆم الحمد الله، پێش ساڵی ١٩٦٣ لەبەر ئـەوەی زۆر شپرزو بـێ بەرنامـە بـوم و هـەوڵ و کۆششـم بـێ سـەرو بـەر بـو، هـەروەها هەڵەم زۆر بو، لە زینداندا ڕاچلەکیم و بە هەڵەکانی خۆم زانـی و ڕێـك و پێـك تـر هاتمـە مەیـدان، بـەڵام لـەم زیندانـەدا شـتێکی تـرم دەرك کـرد کـە ئەوەنـدە کۆتـەڵ نـەبو بـوم تـا جـوان پـەی بـەو شـتە بـەرم و پیـادەی بکـەم، بـەکورتی و سادەیی لە مێژوی دیندا سێ دەستە بـون کـە هەردەسـتەیەکیان پـێ یـان وا بـوە کاری خۆیان دروستە(خوا لە مخلصەکانیان خۆش بێت).

١-عارفەکان-عرفاء

٢-زاناکان-علماء

٣- سەرانی تەکیەو خانەقا- متصوفە -

(خـوا پلـەی مخلصـەکان بـەرزتر بکـات و گوناهکارەکانیـان ببەخشـێت و زیندوەکانیان هیدایەت بکات). نەخێر ڕێگای محمد(ﷺ) ڕێگای هیچ یەك لەم سیانە نەبوە و ئەمانە هەڵەو خەتاشیان زۆرە، ڕێ ی محمد(ﷺ) بـڕواو چاکی ئـەم سـێ دەسـتەیە لەگـەڵ شـتێکی تـر کـە ئـەویش-جیهـاد-ێکی بەردەوامـە بـۆ لەناوبردنی باطل-گەورەو بچوك- بۆ دامەزرانـدنی دینـی خـوا کـە هـیچ کامیـان

ئەو جیهادەیان(بە تێرو تەسەلی و درێژخایەن و قوربانی دنی مـاڵ و نەفسـەوە نەبوە.

مـن هەڵەیـەكی گـەورەم كـرد كـە سـتایش بـۆ خـوا راسـتم كـردەوە و زانـیم، ئەوەی ئێستا دەتـوانم بـە كـورتی و سـادەیی خـۆم و هـاوەڵانم حـاڵی بكـەم لێ ی ئەوەیە:-

كاری دینی بەكورتی دوو بەشە:

١-تزكیە.

٢- دەعوەت.

١- تزكیە:- بۆ پەروەردەكردن و تزكیەی ڕابەرو ژمارەیەكی كەم لە پەیڕەوان كە ئەركێكی قورس دەكەوێتە سەر شانیان كە دەبێت جیهاد بكـەن و هیدایـەتی خەڵكی بكەن ورۆشنیان بكەنەوە.

٢- دەعوەت:- بۆ گشت موسڵمان و غەیرە موسڵمان.

ئەمە روح و ناوەرۆكی مەسەلەكەیە، بـەڵام هەڵـەی مـن چـی بـو كـە خۆشـم دەمزانی و دەرەقەتی نەدەهاتم؟.

لە زۆر جێگەدا رونم كردۆتەوە كە مرۆڤ بریتی یـە لـە دوو لایـەنی-ظـاهر و باطن- رواڵەت و دەرون، دەرونی مـرۆڤ زۆر فراوانـە بـەڵام سێ لقـی گـەورەی لێ جیادەبێتەوە.

١-ذهن -هۆش-

٢- قلب -دڵ-

٣- نفس —لایەنە مادی یەكەی مرۆڤ-لەش-

نفس كاری سادەو ئاسانە، ئەمەش هەر نیعمەتی خودایە كـە هەسـت كردنـە بەبرسێتی و خەوو پشودان كە ئەمـەش لە پێداویستیەكانی بـەردەوامی ژیـان و زاو زێ یە.

گـرنگتر لـە دەزگـای نفـس دەزگاکـانی قلـب و ذهنـە- بەتایبـەتی دەزگـای قلبە(ئێستا لێرەدا باسی پەیوەندی ئەمانە لەگەڵ لەشدا ناکەین) کاری کەماڵ و پێگەیشتنی مرۆڤ وا پێویست دەکات هەم دەزگای ذهن بخەینە گەڕ هەم دەزگای دڵ، بـەڵام لـە ڕێ ی –ذهنـەوە بصـیرەتی پـێ بـدەیت و بیخەیتەگـەر، تـەنیا پەروەردەیە کە پەیوەندی لەگەڵ –قلب- دایە فێربون و زانین پەیوەستە بـە – ذهنەوە، بەڵام وەك وتم پەروەردە کردن لە ڕێ ی فێربونەوەیە.

لە ڕابردودا دەمزانی کە دەبێت مرۆڤ بکرێتە مرۆڤ، نەك بکرێتە هەنبانەی زانست، بەزانین دەردی مرۆڤ چارە ناکرێت(ئەگەر جوان سەرنج بـدەیت هـەمو دەردەکان هەر لە زانایانە) وەك لە شیعرێکدا وتراوە – هەر هێڵێ کـە لارە هـەر لە زانایانە، زانایانی زانستە جۆراو جۆرەکان.

کێ یە بۆمبی ئەتۆم و هەمو مادە ژەهراوی یەکانی تر دروست دەکەن؟

کێ یە زۆرداری دەکات؟

ئەوانە خەڵك نین، خەڵکی ڕەمەکی دەبنە دار دەست(هەڵبەتە زۆر زانا هەن کـە هـەرگیز ئامـادەی خراپـە نـین و تەمـەنیان بـەخت دەکـەن بـۆ خزمـەتی مرۆڤایەتی).

بـەڵام کاتێـك باسـی دەردەکـانی مـرۆڤ دەکـەین لـە نێـوان زانایـان و خـەڵکی ڕەشۆکی دا، سەیر دەکەیت بەد بەختی یەکانی مرۆڤ هەر لە زانایانە.

دەمزانی کە کاری دینی، کاری پێغەمبەران وەك دەستەی علماء نی یە زانـین بە بنەما بزانم و هەوڵ بدەم زانینی کەسێك زیـاد بکەم(ئەمـە مانـای ئـەوە نـی یە کە علماء بایەخیان بە پەروەردە کردن نـەداوە بـەڵام ئـەو دەسـتەیە زۆر تـر علم گەریان کردوە، عرفاعزۆرتر قلب گـەری یـان کـردوە و صـۆفی یـەکان زۆرتـر کاری عەمەلی گەری لەشیان کردوە. (خوا لە مخلصەکان رازی بێت).

بـەڵام ئەمـە کـاری دیـن نـی یـە بەتـەنیا، تەنانـەت ئەگـەر چاوپۆشـی لـە هەڵـەکانیان بکـەین ئێسـتا ئـەم ڕێ بچـوکانە ڕێ ی دیـن نـی یـە هـەر چـەند

دەمزانی ئەگەر مرۆڤ دەخەیتە ڕێ، بەرەو لای خوا بە هەردوو دەزگای –ذهن و قلب- وە بیخەیتە رێ ی، وە بایەخی گەورە بدەیت بە پەروەردەکردنەکەی-قلب- یانی چی؟ واتە ئەوەندەـذهن- ی بکرێتەوە کە –قلب-ی هاوشێوە بێت لەگەڵیدا، بۆ نمونە پێ ی دەڵێیت(لااله الا الله) –ذهن-ی پڕ دەکەیت و تێدەگات، -قلب- یشی ئەو توانایەی پەیدا کرد بێت کە مل کەچ نەکات بۆ غەیری خوا، قلبی ئەو توانایەی پەیدا کردبێت بۆ ماڵی دونیا و پلە و ناوبانگ لە فەرمانی خوا لانەدات، ئەمە هەر لە قۆناغی یەکەمدا کە وشەی یەکەم -لااله الا الله- یە وەختێك جوڵانەوەکەت دینی یەو دەتەوێت کەسێك فێری دین بکەیت، ئەبێت قلبی ئەو کەسەش هاورێ بکەیت لەگەڵ ئەو دینەدا، ئەو تواناو بڕستەو ئەو سۆزو هەستی الهی وئەو بێزاری یە لە غەیری خوا پەیدا بکات، بە هیچ نرخێك سەر دانەوێنێ بۆ فەرمانی غەیری خوا.

نەخۆم شایستە بوم(نالێم ئێستا هەم، نەخێر، زۆر لەو کاتە ناشایستە ترم) نە هاورێکانم(تا ئەندازەیەك دروستە، من لم یکن لنفسه کیف یکن لغیره).

ذات نا فته از هستی بخش- کی تواند بشود هستی بخش.

نەم دەتوانی وپێم خۆش نەبو هاوەڵانم من بەشتێکی سەیر بزانن و پێ یان وابێت قسە هەر ئەوەیە من ئەیکەم، زۆر کات دەموت کاکە دەبینین من شتم لەبەر ئەوەیە کە وڵات شتی تیا نی یە –مەلا نەبو کەلەشێر ابولقاسمە.

نمونەی ئەو مامۆستایەم بۆ دەگێرانەوە کە نەیدەتوانی –ڕ- باش بلێت-ڕێ-، کاتێك دەرسی بە منداڵان دەوت، دەیوت بلێن دال، زال، لێ-(ڕێ) منداڵەکانیش وەك ئەو دەیانو ت: دال، زال، لێ (ڕێ)، مامۆستا دەیوت رۆڵە وەك من مەڵێن-لێ- وەك موسڵمانان بڵێن-لێ- منداڵان هەر –لێ –ی مامۆستایان دوبارە دەکردەوە، تا لە کۆتایی دا مامۆستا هەستی کرد دەرد لە خۆیەتی و خۆی نازانێت وشەی-ڕێ- باش-تلفظ- بکات.

زۆر جار پێم دەوتن بەخودا باش دەزانم دین چی یە و ئەبێت چۆن بم و چۆن پەروەردە بم و چۆن پەروەردەتان بکەم بەڵام وەك کابرا وتی ئاخ زۆرێکە بۆ ذاتێك.

(دەڵێن چەتەیەك فێربوبو لەسەر پردێك رێگری دەکرد و خەڵکی ڕوت دەکردەوە ڕۆژێك کاروانچی یەك بە ئێسترێکەوە هات و هەرچی کرد ئێسترەکە لە ئاوەکە دەترسا و نەدەپەری یەوە، بارەکەی داگرت ودای بەسەر شانیدا و هێنایە ئەم بەرەوە(باری ئێسترێك زۆر قورسە و بەکەسێك جێ بەجێ ناکرێت) پاشان دەنگی کرد لە ولاخەکە، بەڵام ولاخەکە دەترسا و نەدەهات ئێسترەکەشی دا بە کۆڵیداو لە پردەکە پەراندیەوە، کابرای دز کاتێك چاوی بەمە کەوت زۆر ترسا و خۆی مات و بێدەنگ کرد و لە دڵی خۆیدا وتی ئەم کابرایە پێم بزانێت پارچە پارچەم دەکات، لەم کاتەدا کاروانچی بەو پەری تاسە و ئاخەوە وتی ئاخ زۆرەکە بۆ ذاتێك، ئیتر دزەکە زانی کە ئەم کابرایە هەزۆرە و غیرەتی نی یە هەر هەیکەلە وقلبی نی یە لە گەڵیدا، (غیرەت-ذات- بەشێکە لە هێزەکانی-دڵ-) بەم شێوەیە کابرای روتکردەوە).

زۆر جار ئەمەم دەگێرایەوە بۆ هاوەڵانم و دەموت دەردی من دەردی کابرای کاروانی یە ئاخ زۆرە کە بۆ ذاتێك، دەزانم ئەبێت چۆن بم ئەمانە چۆن پەروەردە بکەم بەڵام شایستەگیم نی یە، دڵە خوێریەکەم پەروەردە نەبوە و هاورێ نی یە لەگەڵ زانینەکەمدا - بەذهن- تێ دەگەم بەلام-دڵم- توانای نی یە.

الحمدالله ئەم زیندانە پێش هات و زانیم کە ڕێگای هەیە و دەکرێت ئەنجام بدرێت-عەمەل بکرێت- دڵ- قلب- لەگەڵ –هۆش-ذهن- دا هاورێ بکرێت و-قلب- و ذهنمان- هاورێ بن، بەڵام چۆن ئەم کارە بکەم؟

زانیم کە کردەوە-اعمال- کاری سیاسی و زۆربەی کارو چالاکیەکانی مرۆڤ دەگرێتەوە، لە زۆر وتن و بێ هودە وتن کە زیاتر-ذهن- پڕ دەکات وە خۆم و

ئەوانیش بپارێزم، زۆرتر بەم شێوەیە کاربکەم شتی وابلێم کە لە-ذهن- وە ڕاست بدا لە-قلب- بە ئومێد و ئیزنی خوا — دڵەکانمان- زیندو بێتەوە.

جیاوازی کاری ئێستام لەگەڵ رابردو ئەمەیە، گۆشەگیری و (انزوا) نی یە و دابران لە کۆمەڵ نی یە، خوا نەیکا من لە خەڵك داببرێم، زۆر جار لەنامەو شیعرەکانی ئەم دوایی یەدا ئاماژەم بۆ ئەوە کردوە کە-انزوا- گۆشەگیری چەند پێچەوانەی ڕێ ی خودایە(هەر چەندە زۆر عارفی خوێن شیرین وایان زانیوە کە-انزوا- گۆشەنیشینی و پەروەردەکردنی-خۆ- بنەمایە و ئیدی کاریان بەخەڵکەوە نەبێت).

بەڵام هاوەڵانم باش حاڵی کردوە بنەما ئەمە نی یە، نەخێر ئێستا کارم دامەنگیرتر و فراوانت و کۆك تر بوە(جامع تر بوە) جاران هەر خەریك بوم- ذهنی- خەڵك پەروەردە بکەم بەلام ئێستا بە هیدایەت و اخلاص و توفیقی خودا بە هیوام-انسان مؤمن- پەروەردە بکەم نەك —انسانی زانا-.

بەشێوەیەك پەروەردە بن، کە جوتبن لەگەڵ زانینەکەیان، بە رەوشت و ئاوات ئارەزو و عەمەل- انسان مؤمن- واتە ئەمە.

داوای یارمەتی و هاوکاری خوای متعال دەکەم بۆ هەمومان، بۆ ئەوەی هەمو ئەوانەی خەریکی هیدایەتی بەندەکانی خودان، خوایە یەکەم جار هیدایەتمان بکە و ئاشنامان بکە بە رێگاکەت پاشان اخلاصمان پێ بدە لە بەرامبەر هەواو هەوەسەوە پاشان توفیقمان پێ ببەخشە خوایە بمانپارێزە لەو توفیق و سەرکەوتنەی وا لە ڕێ ی تۆ دورمان دەخاتەوە خوایە صەلاوات سەلام و رەحمەتی خۆت بنێرە بۆ هەمو پێغەمبەران و دوا پێغەمبەرت محمد(ﷺ) — وە بۆ هەمو دڵسۆزان و پیشەوایانی پاك کە ئاواتی ڕێنمایی خەڵکیان هەیە.

★ ★ ★

پرسیار ١٣/ دوا پرسیارمان لە بەرێزتان ئەم باسەیە، من زۆر جار بیستومە کە باسی نوسەرێکت کردوە کە زۆر ناسراو نەبوە، بەو پەری ڕێزەوە ناوت

بـردووە و باسـی کارەکـەیت کـردوە بـۆ نمونـە وەك مامۆسـتا جـلال رفیعـی کـە لێکۆلینەوەیەکی کردوە لەسەر-انفاق- ڕیشەی وشـەکەی دۆزیوەتـەوە و لـە مانـا لغوی یەکەوە چوە بۆ مانـا و نـاوەڕۆکی وشـەکە و بـەکار هێنانـە قورئانیەکـەی، بەلاَم کەمتر ڕێك کەوتوە یان پێویستی نەکردوە باسی گـەورە مامۆسـتا و کەلـە موسلمانێکی وەك سید قطب یـان امـام مـودودی یـان علامـە نـدویی یـان (امـام بـەننا)ت کردبێـت، ئەمـە بۆتـە هـۆی ئـەوەی کەسـانێك وا هەسـت بکـەن کـە خوانەخواستە تۆ لەبەر چ شتێکی نفسانی و دنیـایی باسـی ئـەم پیـاوە گەورانـە ناکەیت یان لەوانەیە لە خۆت کەم بێتەوە، یان تەنانەت کەسانێك وا دەزانن کە تۆ ئاشنا نیت لەگەڵ بەرهـەمی ئـەم مامۆسـتایانە بـۆ نمونـە فی ظـلال القرانـت نەدیبێت، باسە فکریە قولەکانی مودودی نەناسیت، بەرهەمی ندویت نـەدیبێت چـالاکی و جولانــەوەی امـام بنـا نەناسـیت، تکایـە ئـەم گومانـە لـە دڵـی ئـەو کەسانەدا مەهێڵە و لەم هەڵەیە رزگاریان بکە؟

وەلاَم / پێشەکی عەرزت بکەم ئەم پرسیارە دیسان دوو لقی هەیە:-

یەکەم: ئەوەیە کـە زۆر جـار بـوە باسـی کەسـێکم کـردوە کـە کـارێکی کـەمی کردوە بەلاَم پێش نـەهاتوە باسـی ئـەم زانـا دینیانـە بکـەم وا هـەولیان داوە کـە دینی خوا ڕون بکەنەوە بۆ بەندەکانی خوا کە ئاسمان تـا زەوی جیـاوازی هەیـە لە نێوان کارو چالاَکی ئەم پیاوانەو باقی پیاوانی تر.

دووەم: ئەوەیە کە گوایە لـێ یـان بـێ خەبـەرم و خوێندنـەوەو توێژینـەوەی بەهەرمەکانیانم نەکردبێت.

بۆ وەلاَمی لقی یەکەم خۆم تا ئێستا هەرگیز نەمزانیوە کە لـەو باسـانەدا وا کردومە یان نوسیومە ناوی ئەو پیاوانەم نـەهێنابێت خـوا پاداشـتی تـۆ و بـاقی موسلمانانیش بداتەوە، بەلاَم لە باسی ڕۆژانە و خۆیی دا بەو شێوەیە نەبوە، بۆ نمونە پێش ئێستا وتم کە زۆر جار بەهاورێکانم دەوت وەك من مەلێن لـێ وەك موسلمانان بلێن لێ(ڕێ) یان پێم دەوتن شارێك پێشەوای تێدا نەبێت کەلەشـێر ابولقاسمـە، بـۆ نمونـە لـەو سـەردەمەدا کـە حـالی بـوم پـەروەردەکردن پـێش

فێرکردنـە زۆر باسـم لـەم بارەیـەوە دەکـرد، بـە ڕێکـەوت لـەو کاتـەدا کتێبێکـی مامۆستا محمد قطب کەوتبوە بازاڕەوە کە عەرەبیەکەم نەدیبو بـە فارسـی بـەر دەستم کەوت بە ناوی –شێوازی پەروەردەکردن لە اسلامدا- بـڕێکم خوێنـدەوە گـەلێك شـیرین و بـەپێز بـو لـەلام، دیسان دووبـارەم کـردەوە کـە بـزانن کاتێـك دەڵێم ئەگەر پێشەوا نەبێت لە شارێکدا کەلەشێر ابولقاسمە مەبەستم ئەمەیـە، سـەرنج بـدەن هـەمو بـاس و لێکۆلینـەوەی مـن لـەبارەی پـەروەردە کردنـەوە لەوانەیە سەعاتێك یان سەعات و نیوێك بـاس کـردن بێـت بـڕوانن ئـەم مرۆڤـە مەزنە چ شتێکی گەورە و بەبایەخی نوسیوە لە بارەی پەروەردەکردنی اسلامی وە.

لـە یـەکێك لـە شـیعرەکاندا ڕازو نیـازێکی دڵـی خۆمـە بۆخۆشەویستی خـوا محمد(ﷺ) (کە بۆچون و تێگەیشتن و پێگەیشتنی خۆمـە کـە لێـرەدا ناکرێـت باسـی لێـوە بکـەم)، سـێ چـوار دێـرە بـە عـەرەبی- رسـالەتی کـبری و رسـالەتی صغری- دێرێکیان ئاماژەیە کە بۆ شەخصیەتی گەورەی سید قطب و دعوەتێك کە لە سید کرا بۆ افطار یەك ڕۆژ پێش لە سێدارەدانی.

رسالتك الكبری بلغت كمالها ولكن تری (قطبا) هدی اكبر الفطر

کـەـتـری- بـەنکرە هـاتوە واتـە سـید قـطبێکـە بـۆ مرۆڤایـەتی نـەك بـەناوی کەسێك کـە سـید قطبـە، گـەورەتر لەمـە بـەـتـنکیر- کـە مەبەسـتم ئەوەیـە بـە پێشەوای مەزن بلێم – سید قطب رسالتی صغری- تۆیە.

دیسان لە کۆپلەیەکی تری فارسیدا کە دەستم ڕاکێشاوە بـۆ لای ئـەو باسـەی کـە بلێم(بـەم کـارە ڕێکخراوەیـی و حزبـی یانـە دڵخـۆش مەکـەن) نمونـەی کەسـایەتی سـید قطـبم بـە نمونـە هێناوەتـەوە لـە دێـری یەکەمـدا نـاوەڕۆکی شیعرەکە ئەمەیە کە زۆر دڵشاد وە مەغروری حرکت و چالاکی کاری حزبانـەی کە دەیبینین مەبن و خۆتانی پێ فریو مەدەن و بەکاری زۆرەوە مەنازن.

بران قطبی ببايد غبطه بردن كه محبوبش فرخواند به افطار

ئەگەر بڕیار وایە ئاواتت بێت گەورە بیت بە چالاكی و زۆر جولان مەنازە و چاو ببرە لە سید قطب بەو شێوەیە گەورەیە كە خۆشەویستت بانگت بكات بۆ افطار.

ئـەم دوو سـێ نمونەیـەم بـاس كـرد بـۆ ئـەوەی بـزانن خـوا نەخواسـتە قـەدر نەزان نەبوم زانیومە كە ئەم كەسانە چەند بـەرزن چـەند پێشكەوتون وەمنـی بچوك چەند لەدوام نسبەت بەوان.

بـەلام بـۆ مەسـەلەی زۆر شـارەزا بـون و ناسـینی بەرهەمـەكانیان بـەڵێ بـەم شێوەیە نەبوم و زۆر شارەزا نەبوم.

بە ئەندازەی ئەوەی كە شخصیەتیان بناسـم شـارەزا بـوم كـە ئەمانـە چـەند خۆشەویست و مەزنن بەلام بۆ زانینی بەرهەمەكانیان زۆر شارەزا نەبوم، بۆ؟

لەبــەر ئــەوەی دوای ســالی ١٩٦٤- ١٣٤٣ — كــە كەوتمــە ســەر ئــەم خــەت و بەرنامەیـە و پێش ئەمـەش هـەر سودم وەرگرتبـو لـە بڕێك لـە –ائمـە هدی- دەورانی خۆمان، بەلام كەم و شپرزو بێ كاریگەر بو تەنیا هەر هەست و جۆش و خرۆشـێكی دینـی و شـیرینی جیهاد بـو بـێ زانـین بـەلام دوای سالی ١٩٦٤ كـە كەوتمە سەر ئەم رێ یە بڕیارم دا، وەك لە پێشتردا باسـم كـرد كـەمێك رێك و پێك ترو قوڵ ترو هەمو لایەنە تر چالاكی اسلامی خۆم دەست پـێ كرد(بـەو هەڵەو كەم كوڕیانەی كە لەو كاتەدا بوم) الحمد لله ئاشناییم پەیـدا كـرد لەگـەڵ ئەم پێشەوا گەورانە لە ڕێ ی نوسینەكانیانەوە.

خودا پلەیان بەرزتر بكات بەلام چ ئـەو كاتـە و چ ئێسـتاش لەبـەر مەشـغولی جۆراو جۆر نـەمتوانیوە كتێبەكانیان بخوێنمـەوە نـەك بـەناو نیشانی-استغناء (لـەم باسـەدا وتم كـە هـەر كەسـێك ئـاواتی هەیـەو دەیـەوێت هیدایـەتی خـەڵك بكات نابێت تەنیا اجتهاداتی خۆی بەبەس بزانێت و پێویستە لـە ڕاو بۆچونی خەڵكی تریش سود وەربگرێت ئەمە ئەركی سەرشانی خۆشمە).

هەمو مەسەلە گرنگ و سەرەكی یەكانیان حالی بوم و اجتهادە گەورەكانیانم زانیوە و ڕۆحی ڕایـەكانیان بـۆ مـن گرنگـەو بەكـەڵكم دێ پێویستم پـێ یـەتی

ئیتر ئەگەر هەمو درێژە باسەکان یان نەزانم زۆر گرنگ نی یە وبۆ حاڵی بون لەم ڕایە سەرەکی یانە هەوڵم داوە، خۆ باسەکانیان زۆر بایەخ دارەو بەکەڵکی هەمو کەس دێت بەڵام من کە گیر وگرفتم زۆرە و ماوەم نی یە هەمو شتەکانیان بخوێنمەوە زۆر گرنگ نی یە، ئەمە چوار چیوەی وەڵام و مەبەستی من بو.

بەڵام شتێکی تریشم هەیە کە من زۆر جار بۆچونی کەسێك بەلامەوە زۆر جوانە بەڵام ناتوانم ناوەکەی لەبەر بکەم لەبەر ئەوەی کە لایەنی لەبەر کردنم(حفظ) لاوازە و کەم تر باوەڕم بەخۆم هەیە لە بردنی ناوی خاوەنی ئەم ڕایەو لە ١٠٠٪ بیرم نی یە، زۆر پێش هاتوە شتێکم وتوە کە داوای ناوی کتێب یان نوسەرەکەیان کردوە و پێم وتون پاشان سەیریان کردوە نەخێر هەڵە بوە و لەو کتێبەدا نەبوە لە کتێبێکی تردایە ئەم لاوازی لەبەر کردنەم هەر هەبوە و ئێستاش کە پیر بوم زیاتر بوە.

سەردەمێك باسی ئەوەم زۆر دەکرد بۆ براو هاوڕێ یەکانم کە زۆر توند و تیژ مەبن بەرامبەر بەوانەی بیرو بۆچونی الحادیان هەیە چونکە واتێگەیەنراون و سەرەنجامی ئەم تێگەیشتنە هەلەیەیان ئەوەیە کە بێزاربن لە دین و مونکیری دین بن و مونکیری خوای خەلق، جێ ی سەرسوڕمان نی یە بۆ نمونە جارێك باسی نوسەرێکی انگلیزم بۆ کردن کە لە پێشەکی کتێبەکەیدا باسی ئەمە دەکات کە لە سەرەتاوە بۆچونی بەرامبەر بە اسلام زۆر خراپ بوە و پاشان گۆڕاوەو دوای ناسینی اسلام بۆچونێکی تری هەبوە(١)

هۆشم لە لایەنی-حفظ- وە بەم شێوەیە لاوازەو باوەڕی پێ ناکەم و کەمتر پەیوەندی نوسەر و بەرهەمەکەیم لەبیر دەمێنێت، تەنانەت زۆر جار وەك خۆت ئاماژەت کرد من کەمتر دەقی ئایەت و حدیث دەخوێنمەوە بەڵکو دەڵێم قورئان وا دەڵێتو حدیث وا دەڵێت بۆ؟

لەبەر ئەوەی ئەوەی گرنگە بەلای منەوە ئەوەیە کە مەبەستە سەرەکی یەکەی، نەك هەر حالّی بکەم وە پێم وایە کە بۆ حالّی کردن و گەیاندنی ناوەڕکەکە بۆ دلّی، عبارەتەکە گرنگ نی یە بەلّکو ڕۆحی مەبەستە کە گرنگە، بۆ زانا عبارات گرنگە کە خەریکی کاری زانستی یە نەك بۆ گشت خەلّك، بەهەمان شێوە ناوی ئەو کەسانەش، مەگەر کاتێك بۆ ئەدای ئەمانەت پێویست بکات بوترێت، ئەگەر کەمتر باسیانم کردوە لەبەر ئەم هۆیانە بوە، خوا لیّ یان ڕازی بێت لە هەمویان سودم وەرگرتوە و خوا بکات هەمو أمت لە بیرو باوەڕو اخلاصیان بەهرەمەندبین.

★ ★ ★

لە کۆتاییدا داوامان لە خوا ئەوەیە لێت رازی بێت و توفیقی بەرەکەت و رەحمەت و صەلەواتی خۆیت بکات وە دوعامان بۆ بکە طبقی بەرنامەی خوا کار بکەین و مخلص بین.

(کاك ئەحمەد):- خوایە کارو چالاکیمان بە شێوەیەك بێت کە لە کۆتاییدا بەرهەممان پوش و پەلاشێك نەبێت و خەرمانمان وەك ڕومان سوربێت.

خوا ئاگاداری هەمو موسلّمانێکی مخلص بێت و هەمو ئەو کەسانەی بەدلّ خەلّکیان خۆش دەوێت، تەنانەت ئەگەر موسلّمانیش نەبێت و بەلام بە دلّ پێی خۆشە خزمەتی خەلّك بکات و رزگاریان بکات خوا رەحمی پیّ بکات و هیدایەتی بکات تا بەڕاستی کار بکات و باش بزانێت بیانخاتە سەر ڕێ ی خۆشبەختی و خوا پاداشتی زیاتر بکات و السلام.

کۆتایی

پەراوێزەكان

(١)- جاهلیەت واتە ئەو كۆمەڵگایەی كە بەرنامەو داب و فەرمان و یاسای لـە دینی خوا وەرنەگرتوە، ئەمە سوكایەتی كردن نی یە بەڵكو راستی یەكە با هەر ئێستا ئاماژەیەك بكەم، جوتیارێك پێویستە برێك لە هونەرو زانستی كشتوكاڵ بزانێت واتە ناسینی زەوی و تۆو شێوبرین و جۆگە هەڵدانەوەو ئاو یاری كردن بزانێت و ئەنجامی بـدات، ئەگـەر كابرایـەك زانایـەك بێـت لەهـەمو بارێكـەوە و پسپۆرێكی زانستی-فضا- بێت بەڵام لە كاری جوتیـاری هـیچ نـەزانێت و دەست بـەكاربێت ئـەم كەسـە-جاهیلـە- كورتـەی مەبەسـت بەسـادەیی ئەوەیـە كەسـێك نیازی هەر كارێكی بێت دەبێت لـێ ی بزانێـت، تـۆ ئەگـەر سـەعاتەكەت بشكێت نایبـەیت بـۆ-انشـتاین- چاكی بكاتـەوە بـەڵكو دەیبـەیت بـۆ سـەعات سـازێك كـە لەوانەیە ئەلف و بێ نەزانێت و بێ سەواد بێت.

ئوتومبێڵەكـەت خـراپ بێـت نایبەیتـە لای پیـاوێكی پایەبـەرز و زانـای وەك محمد قطب و دكتۆر یوسف قرضاوی كە بـۆت دروسـت بكەنـەوە، دەیبەیتـە لای كابرایــەكی میكانیــك كــە لەوانەیــە نەخوێنــدەوار بێــت، هــەر كێشــەیەك دەگێرێتەوە بۆ لای ئەو كەسەی كارزان و پسپۆرە لـەو كـارەدا و لـێ ی دەزانێـت جازانست یان هەر شتێكی تر.

كـە باسـی ئێسـتای ئێمـەی زانسـتی كـاری بـەرێوەبردنی مرۆڤایـەتی یـە ئاشكرایە زۆر گرنگ ترو گەورەتر لە تـۆو كردنـی چوار مـەن گـەنم و جـۆ یـان دروست كردنەوەی ئوتۆمۆبیل و سەعاتێك تۆ كە نیازتە كۆمەڵێك یـان بەشـێك لـە كۆمـەڵگای مرۆڤایـەتی رزگـار بكـەیت دیـارە كـە دەبێـت ئـەو كەسـە ئاگـادار بكرێت بۆ ئەم كارە كە لێ ی دەزانێت، هیچ نەبێت بە ئەندازەی سەعاتەكەت و ئۆتۆمۆبێلەكەت بایەخ بدە بە مرۆڤ و مرۆڤایەتی.

بە ئەندازەی زەویەكەت و چاندنی تۆێك نرخی پێ بدە، جگە لە خوا هەیـە مرۆڤ بناسێت؟

درێـژەی نـادەینێ و زۆر سـادە دەکۆڵێنـەوە، مـرۆڤ وەك لایـەنی مـادی هەیـە لایەنی ڕۆحی و معنویشی هەیـە، تـا ئێستا لایەنـە مادیەکەی(لەشی، ڕواڵـەتی) باش نەناسراوە، بۆ نمونە لە ناو ئـەو دە ملیـارد خانـەسێلێ ی کـە لـە مێشکی مرۆڤدا هەیـە زانسـت زۆر لـە ئێسـتا پێشـکەوتو تـر بێـت ئەوسا لەوانەیـە کـە هەسـت بکـات و پـەی ببـات بـە ١٠٠ خانـە کـە کارێکی تایبـەتی و ئەلاحـەدەیان هەیە.

بەشێکی کەم لە لایەنە مـادی یەکـەی مـرۆڤ، کـە ئاشـکرایە و لەبـەر چـاوە و لەتاقیگاکاندا دەبینـرێت ناسـراوە بـۆ مـرۆڤ بـۆ زانایـانی مـرۆڤ، وا فـەرز بکـەین ئەو زانایانە کە لـە زانسـتە مرۆڤـی یەکانـدا- علـوم انسان-ی کاردەکـەن، دەرکـی کێشەکانی مرۆڤایەتیان کردبێت(تاك و کۆمـەڵ) بەڵام کاتێك نەیانتوانیوە بـارو لایەنە مادی یەکـەی مـرۆڤ بـزانن، چـۆن دەتـوانن بەرنامـە بـۆ مـرۆڤ دابنـێن و چارەسەری کێشە کانی بکەن؟

ئیتر کارم بەسەر لایەنی ڕۆحی و معنوی یەوە نی یە، لە ئەنجامـدا دەگەینـە ئەوەی کە ئەگەر مرۆڤـت سـپارد بـە مـرۆڤ بەرنامـەی بـۆ دابنێـت، لـە ڕاسـتیدا سپاردوتە بە نەزان-جاهل-.

هەمو زانـا و فەیلەسـوف و مـرۆڤ ناسـەکانی مێـژو بێنـە هـەر لـە سـەردەمی ئادەمەوە(ﷺ) تا ئێستا تەنیا لەلایەنی مادی یەوە نەیانتوانیوە مـرۆڤ بناسـن، ئیتر بەسە و حەیفە مرۆڤ لە تراکتۆرێك و سەعاتێك کەمتر سەیر بکرێت.

بۆ نمونە ئەسپێکم هەبێت ئەگەر نەخۆش کـەوت دەیبـەم بـۆ لای بـەیتاڵێك کە لەوانەیە نەخوێندەوار بێت نایبەم بۆ لای فەیلەسـوفێك بـا زۆر زانـا بێـت و زۆر گـەورە بێـت یـان لای ئەنـدازیارێك کـە لەوانەیـە نەخشـەی زۆر گـەورەی ئەندازەو هونەر بکێشێت.

مرۆڤ لە ئەسپێك و سەعاتێك زۆر بە ئەرزش ترە ئاخر چۆن دەکرێـت مـن مـرۆڤ بدەمـە دەسـت کەسـێك بەرنامـەی بـۆ دابنێـت کـە هێشـتا مرۆڤـی تـەنیا لەیەك بارەوە نەناسیوە؟

دانـانی بەرنامەیـەك بـۆ بـەرێوەبردنی ژیـانی مـرۆڤ بـەبێ پشـتیوانەیەکی زانسـتی-جاهلیەتـە- (بەرامبـەر زانسـتەوە جەهلـە)، فەیلەسـوفێك کـە نازانێـت برغوێك ببەستێت-جاهلە- بەکاری میکانیکی.

ئەنـدازیارێکی گـەورە کـە نازانێـت دەردی ئەسـپێك چارەسـەر بکـات-جاهلـە- بەکاری بەیتاڵی.

وە ئەگــەر مــن بــێم کــاری چــاك کردنــی ســەعاتێك بخەمــە ســەر شــانی پرۆفیسۆرێکی فیزیـایی-جاهلیـەتم- کـردوە، لەبـەر ئەمەیـە کـە ئێمـە باوەڕمـان وایە هـەر بەرنامـە و یاسایەك بـۆ مـرۆڤ دابنرێـت و لەلایـەن خـالق و خـاوەنی مرۆڤەوە نەبێت جاهلیەتە.

ئەمە ناو و ناتۆرەیەکی ناشیرین و شکاندن نی یە بـەڵکو بـەیانی ڕاسـتیەکی سادەو بەڵگە نەویستە.

(٢)- مەسەلەی مهدیون ئەوەیە-سابقین بـالخیرات- لـە ئایـەتی قورئانـدا بـاس دەکرێت، ئەوانەی وا دەبنە ئومەتی قورئان واسلامیان پێ دەگات سێ جۆرن:-

١-ظـالمین، ٢- مقتصـدین، ٣- سـابقین بـالخیرات. ئـەو مهدیونـە ئـەو سـابق بالخیراتەن هەر ئەبن و خوا زۆر تریشیان بکات.

(٣)- وەك ئەم کۆمەڵگایانەی ئێمە —موسـڵمانانی ئـەمرۆ- کـە زۆربـەی یاسـاو فەرمانەکانی لە داب و نەریت و ئەم لاو ئەولا وەرگرتوە بێ ئـەوەی بـزانین کـە سازگارە لەگەڵ دینی خودادا یان نەء وە هەروەها ئەندازەیەکیشمان لـە دینـەوە وەرگرتوەئەم تێکەڵ و پێکەلەیە کە نە دینی خوایە و نـە جاهلیەتێکی تـەواو و خەست وپڕە.

(٤)- نـەك بزانێـت و بـەڵام لەبـەر هـەوا یـان هـەر شـتێکی تـر بەهرەمەنـد نەبێت لە زانینی کەسانی تر پەنا بەخوا بەناوی خزمەت کردن بە دینـی خـوا، کابرا بیەوێت بە و شێوەیە وا حاڵی دەبێت هەر بە پێ ی حاڵی بونەکەی خـۆی کار بکاتو خوانەکردە ئەنجامی کارەکەی ببێتە بەڵا لە پلەی یەکەمـدا بـۆ خـۆی وپاشان خراپ کردن و شێواندنی سیمای دین و سەرگەردان کردنی مرۆڤ.

(٥)- بەداخـەوە زۆر لـە زانایـانی اسلام پێیـان وایـە اسلام یـانی ئـەحکام لـە حالێکدا ئەمە بچوك ترین شتە.

(٦) ئەمـە ئامـانج و ئـاواتی ئیسـلامە کەلـە رۆژی یەکەمـەوە دەبێـت بـەو ئامانجـەوە دەسـت پـێ بکـەیت ئـەو کەسـە وا ڕابـەری دینـە و خـەڵك هیدایـەت دەکات بەرەو دین و تا ئێستاش کەس وەڵامی بانگەوازەکەی نەداوەتـەوە دەبێـت لە خۆیەوە دەست پێ بکات.

١-معنوی- بەرزی و زیادە بەشانەیەك- امتیاز- بۆ خۆی بەرەوا نەزانێت.

٢- مـادی — لـە ڕوی مـالی یـەوە(خواردن و بـەرگ و مـاڵو حـاڵ) لـە پلـەی ناوەندی ئابوری کۆمەڵگەکەی خۆی باشتر نەژی- چینە وەسطەکان -.

ئەم پلە نـاوەنجی یـەی ژیـانی مـاڵی بـۆ ڕابـەرێك زۆرە و ئـەبێت وەك چـینە داماو و خوارەکانی کۆمەڵەکەی بژی وەك هەژاران- ئەمەیە مانای قسط-.

لـە رۆژی یەکـەمی ڕاپـەرین و هەڵسـان و جوڵانـەوە ئـەبێت ئـەو ڕابـەرە لـە خۆیەوە دەست پێ بکات تا پاشـان بتوانێت وردە وردە تزکیـەی خـەڵك بکـات و پەروەردەیان بکات بە پێـی ئـەو مـەرام و ئامانجـە تـا کاتێـك حکومـەتت کەوتـە دەست بتوانیت بە جوانی —قسط- دابین بکەیت.

ئاشـکرایە ئەمـەش بـە پـێ ی شـوێن و سـەردەم دەگۆڕێـت بـۆ نمونـە لـەم سـەردەمەدا کـە داهێنانـەکانی زانسـتی کامپیوتـەر زۆر یارمـەتی دەرن کـە بـە ئاسان تر ئەم کارانە دابین بکـرێن بـۆ نمونـە(برینی دەسـتی دز، شـەلاق دان لـە شەراب خـۆر) هـەر لـە سـەرەتای ئیسلام و رۆژەکـانی یەکەمـەوە دەکـرا؟ دیـارە کەوانەبوە، اقامە قسط ئـەوەی کـە پەیوەنـدی بەرابـەرەوە هەیـە دابـین کردنـی قسـطە بەسـەر خۆیـدا لـە روی مـادی و معنـوی یـەوە تـا وردە وردە شـعائر و عبادات دێتە پێشەوە و شێوەی گشتی نوێژ معلوم دەبێت و زەکات دێتە مەیدان بـۆ ڕێکخسـتنی ئابوری،(مجتهـد دەبێـت بزانێـت ئەوانـە وا لـە بـارەی زەکاتـەوە پێغەمبـەر(ﷺ) وتویـەتی پەیوەنـدی بـە کـارو بـاری حکومـەتی ئـەو رۆژەوە

هەبوە ئەگینا سنوری نصاب ئەوە نی یە وا وتراوە، نە اموال زکوی ئەوانـەن وا دانراوە و نە ئەندازەی زەکات ئەوەیـە وا دیاری کراوە ئەمـە فـەرمان و یاسای حکومـەتی اسلام بوە لـەو سـەردەم و جێگـە تایبـەتی یـەدا هیچیان هەمیشـەیی نین وەك لە قورئاندا دەتوانین حاڵی بین) ﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ﴾.

اقامة قسط:- گەڕانەوەی ژیانی خەڵك لە پلەی سەرو و خـوارووەوە بـۆ پلـەی ناوەنجی ژیانی مادی و معنوی هەر تاکێ لە کۆمەڵدا.

واتە وەك ئەوەی کە دەڵێن بە پیٚ ی سـەر ژمێـری و حساب دەرامـەتی هـەر تاکێك لە کۆمەڵدا ئەم ئەندازەیەیە بەوە ئەبێت هەمو ئەنـدامانی ئـەو کۆمەڵـە بـەو شـێوەیە و لـەو ئەندازەیـەدا بـژین نەسـەرو تـرو خـۆش تـر نـەخوارترو ناخۆش تر(إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ) —تا اخر-.

(٧)- زەکات هەر لە سەرەتاوە هەبوە، بەڵام پێغەمبـەر(ﷺ) امـوال زکـوی و مقداری زەکات و سنور و ئەندازەی زەکاتی دیاری نەکردوە، هەمومان خـەڵکانی وەك خدیجەی کبری و ابوبکر صدیق- سلام الله علیهما- - دەناسین و دەزانین کـە چۆن هەرچیان هەیە دەیبـە خشـن بـەبێ سنور، بـەڵام کاتێـك ژمارەیـان زیـاتر دەبێت زەکات پێویستی بە بەرنامەیەکە بۆ ڕێکخستنی باری ئابوری موسڵمانان وەك دەیبینین بیت المال دادەنرێت.

(٨)- رەنگە بزانیت و ئاگادار بیت بەرنامەیەك کـە مـن دامنـاوە بـۆ —مکتـب قورئان- لەبەر ئەوە زیاتر ڕۆنی ناکەمەوە، تا گەیشتینە ساڵی ١٩٧٨ کـە شۆرشـی اسلامی ایران دژی شا هەڵگیرسا و زۆرتـر ناوچـە شیعەنشـینەکانی گرتبـوە مـن بەتەکلیفی دووەمی خۆم زانی کە هەوڵ بـدەم ئـەهلی سـوننەت بەشـانی ئـەهلی تەشەییوع بەشـداری خـەبات بکـەن و دژی شـا بـن کـە حکومـەتێکی زۆردار بـو، لەبەر چەند هۆیەك کـە نـاو بـەناو باسـم کـردوە کـە گـرنـگ ترینیـان ئـەوە بـو دەترسام شاو ئەمریکا شەڕی براکوژی لە نێوان سوننی و شیعەدا بەرپا بکـەن و خوێنێکی زۆری بێ تاوان برژێت(پەنا بەخوا لە ڕشتنی ئـەو خوێنـە ناهەقانـە)

وە لە ڕواڵەتیشدا ئەمە بێت کە سوننی یەکان پارێزگاری لە بونی حکومەتێکی زۆردار دەکەن.

بەرنامـــەی ئەصـــلی خۆمـــان کـــە تزکیـــە و دەعـــوەت بو(لەبـــەر ئـــەوەی کۆمەڵگاکەمان اسلامی و جاهلی بو). بە ناچاری ڕاگرت.

پێغەمبـەر(ﷺ) لـە سـەرەتای اسـلامدا بـەو شـێوەیە کـاری کـردوە ئێمـەش لەسـەر هـەمان شـێوە بـەرەو پـێش دەچـوین بـەلام لێمـان تێکچـو لەبـەر ئـەو بەشـداری کردنـەمان لـە شۆڕشـی دژی شـادا(دەعوەت لـە کەسـانێکی تایبـەتی و پاشان تزکیە کردنیان بۆ دابـین کردنـی ئایندەیـەکی اسـلامی) ئـەم قۆناغـە بـە پێی یەکتری بەرەو پێش دەچن و گەشە دەکەن جا چی ڕویدا و چیمان بەسەر هات جار جار باسم لێوە کردوە لەبەر ئەوەی لە ڕوی-تزکیە- پێ نەگەیشـتبوین زیانێکی زۆرمان لێ کەوت چونکە کارێکی وا گـەورە پێویسـتی بـە ڕێکخسـتنێکی گەورەیە کە لەبەر ئەوەی ئێمە لە سەرەتای دەعوەتـەوە بـوین و ئامـادەگی ئـەو کارەمان نەبو خراپ شکایەوە بەسەرماندا.

ئێسـتاش هـەر لـە سـەرەتای کـاردایـن- رشـد- بـە پێـی سـاڵ دیـاری ناکرێـت، قۆنـاغی تزکیـە و دەعـوەتی گشـتی لـە سـەردەمی پێغەمبـەردا ١٣ سـاڵ بـوە، لەوانەیە لە شوێن و سەردەمێکدا ٥٠ساڵ بێت یان زۆرتر زیـاتریش کـە بـە پێـی خەڵکی ئەو شوێنە و چۆنیەتی ژیان دەگۆڕیت.

کەسێك کـە چـوار دەوری بـە چـەندین بـیری الحـادی و نالـەباری تـر گـیراوە حاڵی کردنی زۆر زەحمەت تـرە لـەو کەسـەی کـە خـاوەنی فکرێکـی الحـادی یـان خـەراپی تـر نـی یـە، یەکـەمیان زۆر سـەختە و دووەمیـان زۆر ئاسـانە و هـەر چۆنێك بتەوێت وا پەروەردەی دەکەیت ئەمە هەمو شتێك دەگرێتەوە هەروەها فکری دینی.

ئـەوەی کـە ئێمـە توشـی بـوین بـە هـۆی ئـەو تکلیفـە دووەمـەوە زۆر دوری خستینەوە لە بەرنامە سەرەکی یەکەی خۆمان-تزکیـە و دەعـوەت- وە هـەروەها

زیـانێکی زۆرمـان لێ کـەوت، گـەورەترین زیـان ئـەوە بـو کـە کـەوتبو لەپایـەی باوەڕی خۆم(خۆشەویستی هەژاران).

(٩)- بەرنامەی کاك احمد بۆ مەکتـەبی قورئـان کـە لـە دوای سـاڵی ١٩٦٤ وە دەسـتی پـێ کـردوە بریتـی بـوە لـە تزکیـە و پـەروەردەو فێرکردنـی خـۆی و ژمارەیەك و دەعوەتی گشتی لـە خـەڵك بـەرەو اسـلام، بـەلام وەك لـە باسـەکەدا هاتوە ئەم بەرنامەیە بە هـۆی ڕوداوی سیاسـی شۆڕشـی خـەڵکی ایـران دژی شـا- ١٩٧٨- بـە ناچـاری دەوەسـتێت و تـەکلیفێکی تـری چـاوەڕوان نـەکراو دەگرنـە ئەسـتۆ ئـەویش بەشـداری کردنـی سـونییەکانی ایرانـە وێـرای شـیعەکان دژی حکومەتی شا ئـەم روداوە بەرنامـەی- مکتـب قورئـان- دەگۆڕێـت بـە بـێ ئـەوەی هـیچ زەمینـە و ئامـادەگی بەشـداری کردنـی کـاری سیاسـی و بەدەسـت هێنـانی دەسەڵاتی سیاسیان هەبێت بەناچار کەوتنە ئەم قۆناغەوە وە بەرنامە سـەرەکی یەکە واتە تزکیە و دەعومت گۆڕا، بەڵام ئەمە تکلیفێکی سانەوی بو بۆیە پاشان گەڕانەوە سەر تەکلیفە سەرەکی یەکە تزکیەی خۆو دەعوەتی خەڵك.(کامەران)

(١٠)- لێرەدا پێم خۆشە یەکێك لەو نەخۆشی یانەی بە هۆی ڕێکخـراو بـازی و حزب گەری یەوە توشی بوم بخەمە بەرچاو، یـەکێك لـە نەخۆشـی یـە سـادەو ساکارەکان ئەوەیە کە یەك یەکێك لە ناو حزب و ڕێکخراوەدا کێش و قورسـایی یەکیان بۆ دروست نەبێت کە لە پێش هەمو کەسەوە خۆیان توشـی زیـان دەبـن لەبـەر ئـەوە ئەگـەر مزکـی نـەبن و خۆیـان پـەروەردە نـەکردبێت توشـی غـرور دەبن توشـی استکبار دەبـن خۆیـان بـە بـانترو بـەرز تـر لـە خـەڵکی تـر حساب دەکەن، تەنانەت لەوانەیە لە ڕوی ژیانی مادی یەوە خۆیان جیا بکەنـەوە ژیـانی خۆشتر بەرەوا لە ڕوی ژیـانی مـادی یـەوە خۆیـان جیـا بکەنـەوە ژیـانی خۆشـتر بەڕەوا بزانن بۆ خۆیـان کـە بـەهۆی ئـەم نەخۆشـی یـەوە وردە وردە هـەوەس و ئـارەزوی ئـەمرو نـەهی پەیـدا دەکـەن کـە پـەنا بـە خـوا امـرو نهـی یـان ئەگـەر موافقی دین بێت یان موخـالیف دەبێت(اطاعـە بکرێـت) ئـەوە طاغـوتێکی تـر دروست بو لە ڕێ ی دینەوە، پاشان خەڵکی تریش دوو دەستەن-

١-برێك لە خۆیان ڕانابینن و ئەهلی ئەوە نین کە ئارەزوی ڕابەری بکەن.

٢- برێك لە خۆیان ڕادەبینن، ئەم دەستەیە دەست دەکات بە ململانێ و داکۆکی لەگەڵ ئەو طاغوتە دینی یەدا و ئەڵێ- شەمە لەمەنە کەمتر- نەخێر نابێت تۆ ڕابەربیت و دەبێت خۆم بم، دەستەی یەکەمیش وەختێك ئەمە دەبینن بێچارەو سەرگەردان دەبن بەرەو کام لابچن، ئەزانن کە خۆیان ڕابەریان پێ ناکرێ و ئەبێت شوێن کەوتوی لایەك بن، دەبینین لێرەدا شەڕی-تفرق- هاتە کایەوە﴿فَرَّقُواْ دِينَهُمْ وَكَانُواْ شِيَعًاۚ كُلُّ حِزْبِۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴾ بو بە خەڵاتی بالای ئەو کەسانە وا بێ شایستەگی و لیاقەت و تواناو تزکی یەکی کامڵ بۆنەتە سەرکردەی ڕێکخراوێك و ئەو شێوە و ڕواڵەتیان هێنایە کایەوە و ئەو دەسەڵاتەیان پەیدا کرد.

(١١)- ئەمە امت نی یە کە ئێستا هەیە ئەم سنورانە کە دروست کراون بەلگەیەکی ئاشکرایە، (عیراق و ایران و ترکیە و میسرو روم.... هتد) پاشان هەر یەکێك لەو ولاتانەش هەر امت (بە پێ ی تێگەیشتنە قورئانی یەکە) نیە، امت واتە هەمو ئەندامان و خەلکی ئەو میللەتە بەرەو یەك ئامانج دەڕۆن و هاودەنگن بەیەکەوە، ڕانە مەڕێك کە هەمویان بەیەکەوە بەرەو ئاوێك دەڕۆن- امت- ترە تا ئەم میللەتانە، بەم شێوەیە کە قورئان دەفەرموێت ئەوانە هەمویان-امم امثالکم- ئەو امت ترە لە ئێمە.

(١٢)- ئەویش هەڵەیە کەسانێك وا بزانن مصلحتیان لەگەڵ هەق جوڕ نابێت، مصلحتیان لەوەدایە لەگەڵ هەقدا خۆیان بگونجێنن ئەگەر مصلحت ڕێت پێ نادا ببیتە هاوڕێ لە ڕێ ی خوادا کەیفی خۆتە، ئەبێت ئاوا بێت.

(١٣)- بەر لەم پرسیارانە بۆم باس کردی دوای دەرچونم لە زیندانی قزل قلعە لە زەمانی شادا زانیم هەمو ئەوەی پێشتر کردومە هەڵە بوە و هاتمەوە بۆ کوردستان و شاری سنە، بۆم باس کردی کە چۆن خەریك بوم تاك تاك ئەم

فڕانـدن تـا ورده ورده بانگیـان بکـەم و مەسـەلەی دینیـان بـۆ بـاس بکـەم، ئـەو کۆمەڵەی خۆم ئاوا بو تەواو نهێنی و ئەبێت بەو شێوەیە ڕەفتار بکرێت.

(١٤)- ماوەیەك گێژاوی- کفایەتی قورئـان- زۆر سـەرگەرمی کـردم پـێم وتـن بەڵێ قورئان- کافی- یە پڕو هـەمو لایەنەیە(کفایـەتی قـران واتـە قـران کافییـەو ئیدی کارمان بە احادیث و سونەتەوە نـی یـە) بـەلام بـۆ نمونـە- نوێـژ- قورئـان هەر فەرمانی گشتی بۆ داوە، بەڕای خۆم بکەم یان بەڕای کەسێکی تر؟

ئایا پێغەمبەر(ﷺ) شایستەتر نی یە لەو کەسەو لەخۆم؟

(لە کاتێکدا دەزانین پێغەمبەر(ﷺ) زۆر لە قورئان زیاتر وحی بـۆ هـاتوە) بەلام هەموی ئەو-وحی- یە تایبەتی یـە نـەبوە کە بەدەستوری خـوا بمێنێـت و هـەمو وشـەو ڕسـتەکانی بەدەسـت لێ نـەدراوی بمێنێتـەوە و پـارێزراو بێـت بـۆ مرۆڤ، ئەگەر مەسەلەکە بێتە سەر اجتهاد هەر پێغەمبەر(ﷺ) لـە خـۆم‌و لـە تۆ و لە گشت کەسێکی تر بە مجتهد تر دەزانم، ئەگەر قورئـان کـافی بێـت بـەلام بۆ فلانە مەسەلە پێغەمبەر(ﷺ) بەشایستە تر لە گشت کەسێك بزانـە، ئەمـە مەبەستەکە بو.

(١٥)- وشـەی-اخـوە- ژن و پیـاو دەگرێتـەوە واتـە بـرا و بـرا، خوشـك و بـرا، خوشك و خوشك.

(١٦)- لە مەریوان دەربارەی بەهای یەکان باسێکمان کردوە ئەگەر گوێ ی بـۆ بگریت باشتر لە مەبەستم حاڵی دەبیت.

(١٧)- فرعـەونی سـەردەمی یوسـف وەك فرعـەونی زەمـانی موسـا نـەبو، لـە چیرۆکەکەدا دەتوانین حـاڵی بـین کـە زۆر کـات باسـی خـوا دەکـەن، باسـی ئـەوە ئەکەن کە مرۆڤ دوچاری هەڵە دەبێت مەگـەر خـوا بیپارێزێت، نـەوەك ئـەوان نەبون بەلام موسی(ﷺ) هەرگیز ڕێگەی نیە ئەو کارە بکات لەگـەڵ فرعـەونی سەردەمی خۆیدا وەك چۆن وتم کە زۆر جار ڕێگات نی یـە بچیتە پەرلـەمان و بەشداری بکەیت، ئـەم فرعەونـەی سـەردەمی یوسف لەسـەر ڕێ ی دیـن نـەبون بـــەلام دژی دینـــیش نـــەبون وەك حکومەتـــەکانی ئێســـتای زۆربـــەی ولاتـــە

اسلامیەکان کە حکومەتی اسلامی نین بەڵام لەگەڵ اسلامدا لەشەردا نین، حکومەتی سەردەمی یوسف(ﷺ) حکومەتێکی غیر دینی بو بەڵام کافر نەبو غیر دینی شتێکە و کافر شتێکە.

(١٨)- کاك هادی مرادی پرسیاری کرد لە ناونیشانی ئەو کتێبە زۆر بیرم کردەوە لە هەمو ئەو کتێبانەی کە رۆژهەڵات ناسەکان نوسیویانە پێم وایە ئەم کتێبەم پێ ناساند بە ناوی –عوزری کەمکاری و نەزانیم لە خزمەت محمد و قورئاندا- کاك هادی ئەو کتێبە دەخوێنیتەوە سەیر دەکات ئەم شتەی تێدا نی یە و پاشان پرسیاری کردەوە منیش رێنمایم کرد کە کتێبی رۆژهەڵات ناسەکان بخوێنێتەوە چونکە نازانم کام کتێبەیە و لەبیرم نەماوە.

بەشی دووەم

فیطرەت و هیدایەت

تەزکیەو تەعلیم

دڵی سازوناساز

فیطرەت و هیدایەت

لەگەڵ ئەوەدا کە قورئـان لـەڕوی فیطـرەتـەوە هـەمو مرۆڤێـك بـە موسـڵمان دەزانێـت و دەفـەرموێت ﴿ فَأَقِمۡ وَجۡهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفٗاۚ فِطۡرَتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِي فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيۡهَاۚ لَا تَبۡدِيلَ لِخَلۡقِ ٱللَّهِ ﴾ (ســورة الــروم:٣٠) یــان: ﴿وَإِذۡ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِيٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ وَأَشۡهَدَهُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَلَسۡتُ بِرَبِّكُمۡۖ قَالُواْ بَلَىٰ ﴾ (سورة الأعراف:١٧٢)

دەبینین ژمارەیەکی زۆر لە نەوەکانی ئادەم ڕێی فیطرەتیـان لێ تێـك چوەو فیطـرەتـی موسـڵمانانەیان ناتوانێـت دووبـارە بیانگەڕێنێتـەوە بـەرەو ئیسـلام، بۆمان ڕونبکەیتەوە کە بۆچی لە ڕێی فیطرەتیانەوە ناگەڕێنەوە بەرەو ئیسلام ونەخش و دەوری هیدایەت لەم نێوەدا چیە؟

بسم الله الرحمن الرحیم

سەرەتا ڕونکردنەوەیەکی سادە دەربارەی وشـەی فیطـرەت پاشـان ڕۆچونێك دەربـارەی — فیطـرەتـی مـرۆڤ پـاش ئـەم دوو شـتە وەلامـی پرسـیارەکەت دەدەمەوە.

فیطـرەت واتـە بـون و مەوجودیـەتی هـەر شـتێك بـەو شێوەیەی کـە هەیـە، بونێـك کـە تێکـڕای ئـەو شـتە لـە شـتەکانی تـر جـوێ دەکاتـەوە، هـەمو تایبەتمەندییەکانی مـەوجودێك بەیەکەوە فیطـرەتـی تایبـەتی ئـەو شتە پێـك دەهێنن، بەشێوەیەك، کە تێکڕای ئەو سیفەتانە مەوجودیەت و بونی ئـەو شـتە پێـك دەهێـنن، بەشـێوەیەك لـە سـەرجەمدا بـەو تایبەتمەنـدی و پێناسـانە

مـــەوجودات لەیـــەك جیادەكرێنـــەوە، فیطـــرەتـــی هـــەر شـــتێك ســـیفات و تایبەتمەندییەكە، كە كەسێك لە شتەكانی تـر جیادەكاتـەوە، لەوانەیـە هەنـدێ لەو بەشانەی كە فیطرەتی شتێكیان پێك هیناوە لە شتێكی تریشداهەبن، بەڵام سەرجەمی ئـەو بەشـانە بەیەكـەوە تـەنیا لـە یـەك شت دا هەیـە، بـەم شێوەیە ڕوندەبێتەوە، كە فیطرەت تەنیا بۆ مرۆڤ نییـە هـەر شـتێكی بـێ گیـان و گیـان دار – فیطرەتی هەیە، ئەم فیطرەتـە جۆراوجۆرانەیـە، كـە بونەتـە جیـاوازی و جودایی مەوجودات لە یەكتر، ئێستا سەیرێكی فیطـرەتـی مـرۆڤ بكـەین بـەپێی ئـەو پێناســە گشــتی و ئاشـكرایە فیطـرەتـی مـرۆڤ: كۆمـەڵێك ســیفات و تایبەتمەندی یە، كـە مـرۆڤ لـە بـاقی دروسـتكراوەكان جیـا دەكاتـەوە، هەڵبەتـە لەگەڵ ئەوەدا، كە مـرۆڤ بەتـەواوی نەناسـراوەو زەمینـەی ناسینی تەواوەتیشـی نییـە، ئێمـە بـە هەڵسـەنگاندنی مـرۆڤ لەگـەڵ مـەوجوداتی تـردا بەتایبـەتی گیانداران تا سنورێك پەی بە فیطرەتی مرۆڤ دەبەین، هەمو ئـەو شـتانەی، كـە فیطرەتی مرۆڤیان پێـك هینـاوە لەگـەڵ مـەوجوداتی تـر بەتایبـەتی گیانـداران جیـای دەكەنـەوە زۆرن، ئێمـە لێـرەدا سـێ دەسـتەی سـەرەكی جیـا دەكەینـەوەو دەسـت دەكەینـە توێژینـەوەو لێكۆڵینـەوەیان بەشـێوەیەكی گشـتی، تـا ئـەو پرسیارەی كراوە وەڵام بدرێتەوە.

سێ دەستەی سەرەكی پێك هێنەری فیطرەتی مرۆڤ بریتیە لە:

١- غەریزەكان.

٢- هەســت و شــعور، یــان بەرئەنجامــەكانی هەســت و شــعور و ســیفاتە دەرونییەكان یان بڵێین:اخلاقیات –ڕەوشتەكان.

٣- هێزی شیكردنەوەو توێژینەوە (فكر و عقل) بیرو هۆش.

هەر یـەك لـەم سـێ دەسـتەیە دەتوانرێـت بەچـەند بەشـێكی فـراوان دابـەش بكرێـت، جگـە لـەم سـێ دەسـتەیە زۆر مەسـەلەی تـر هەیـە كـە تایبەتـە بـە فیطرەتی مرۆڤ و بەم هۆیەوە لە مەوجوداتی تـر جیـا دەبێتـەوە، بـەڵام لێـرەدا

باس لەوانە ناکەین، ئێستا ئەم سێ بەشە سەرەکیەی فیطرەتی مرۆڤی لێ پێك هاتوە، یەکە یەکەو بە جیا شی دەکەینەوە.

یەکەم غەریزەکان: کۆمەڵە هێزێکە لە مرۆڤدا، کە ئەسڵی ئەمانە لە باقی گیانـدارانی تریشـدا هـەن بەجـەندێك جیاوازییـەوە، غـەریزەکان نـەك تـەنیا لەنێوان مرۆڤ و باقی گیاندارانـدا جیاوازی هەیە، بەڵکو لە نێوان گیاندارانیشـدا جیاوازی هەیەو لەیەك ناچن.

بەهەر حاڵ غەریزەکان ئەو کۆمەڵە هێزەن لە مرۆڤدا، کە مرۆڤ هان دەدەن بـۆ دابـین کردنـی ئـەو شـتانەی بـۆ ژیـان پێویسـتی پـێ یـەتی و سـودیان لێ وەردەگرێت، بۆ نمونە: غەریزەی پارێزگاری لەخۆ،(حب الحيـاة) یـان غـەریزەی خواردن و نۆشین، غەریزەی جنسی و باقی غەریزە گەورەو بچوکەکانی تر.

سادەترین غـەریزە غـەریزەی خواردنـە (پێویستی بـە نـان و ئـاو)، کـە ئـەم غەریزەیـە هاوبشـە لـەنێوان مـرۆڤ و بـاقی گیانـدارانی ناسـراوی تـردا، چـونکە لەگەڵ مەسەلە ئاڵۆزە ڕەوانی یەکانی مرۆڤدا زۆر پەیوەندی نییـە توێژینـەوەو شیکردنەوەشی زۆر گران نییە، با ئـەم غـەریزە سـادەو سـاکارە، شـی بکەینـەوە، پاشان حاڵی ببین، کە (فیطری بون) مانای چی یە؟ چ بـارو حـاڵ و ئـەحواڵێك کـار دەکاتـە سـەر ئـەم مەسـەلە فیطـری یـە، ئەگـەر ئـەو ئەحواڵە نادروسـت و پێچەوانەی مەسیری غەریزە بێت و، لەجیاتی خێرو سود ببێتـە مایـەی شـەڕو زەرەر چارە چی یەو دەرمانی کامەیە؟

فیطـری بـونی ئـەم غەریزەیـە بـەم واتایەیـە کـە غـەریزە بـەهۆکاری – پەروەردە- یان- فێرکردن و تێگەیاندن- یان- رەفاقەت- یان- حاڵ و بارێك کە لە پاشدا بەدی هاتوە – پەیدا نەبوە – بەڵکو ئەمە حاڵەتێکی پێویست و هاوڕێی خـەلق و دروسـت بـونی مرۆڤـە، دەلیلـی ئـەوەی، کـە فیطـرییـە هـەر ئـەم مەسەلەیەیە.

زانیمـان کـە ئـەم غەریزەیـە – جگـە لـە جیاوازیـەکان – لـە نێـوان مـرۆڤ و گیانداران دا هاوبەشە، کاری ئەم غەریزەیە لە گیاندارانی تردا هەرچی بێت لـە مرۆڤیشدا هەمان کاری هەیە واتە: نیازەکانی مرۆڤ لە خواردن و خواردنـەوەدا بە مرۆڤ دەناسێنێت و هانی دەدات بـەرەو ئـەوەی بەدەسـتیان بهێنێـت و سـودو بەهرەیان لێ وەربگرێت، بەهەمان شێوە، کە لەهەر گیاندارێکی تـردا کـاری ئـەم غەریزەیە – هاوشان لەگەڵ فیطرەتی ئەم جۆرە گیاندارەدا – هەر ئەو کارەیە، گیانداران هانـدەدات، تا ئەوەی پێویستە وەکو نۆشین و خواردنەوەی ئاو دابینـی بکات، (کە مرۆڤ و گیاندار هاوبەشن تێیدا بەڵام شێوەی خواردنەوەکەی فـەرقی هەیە).

جۆرێك لە گیانـداران جۆرە خواردنێکیـان هەیـە و جۆرێکی تـر خواردنێـك گونجاوی خـۆی و جیـا لـە ئـەو، غـەریزەی خـواردن پاڵیـان پێوەدەنێـت، کـە بـۆ بەدەست هێنـانی خـواردن و نیازمەنـدی یـەکانی لەشـی هـەوڵ بـدات، هـەروەها غەریزەی خواردن لەمرۆڤدا هەمان کاری هەیەو مرۆڤ وا لێ دەکات هەوڵ بدات بۆ بەدەست هێنانی پێویستیەکانی بەدەنی و ئـەو شـتانەی پێویسـت و بەسـودو سازگارن بۆی.

ئایە جگەرە لەو شتانەیە کە مرۆڤ پێویستی پێیەتی؟

خواردنەوەی سەرخۆشکەر و هیرۆئین و موخەدیرەکانی تر پێویسـتی لەشـی مرۆڤن؟

ئاشـکرایە کـە هـیچ کـام لەمانـە لـە نیازەکـانی بـەدەنی مـرۆڤ نیـە، لەگـەڵ ئەوەشدا دەبینین مرۆڤ بەشێوەیەك دەگۆڕێت کـە هـەروەك چۆن هـەوڵ دەدات بۆ شتە بەسودو پێویستەکان ئاواش هەوڵ دەدات بۆ شتە زیانمەنـدەکان و هەوڵ و حـەزی خـۆی نیشـان دەدات و تەنانـەت زۆرتـریش هـەوڵ دەدات و شـێلگیرتر دەبێت، بۆچی؟

مەسەلەکە لێرەدا زۆرتر ڕۆشن دەبێتەوە، غەریزەکان بەشێکن لە فیطرەتـی مرۆڤ و ئەرکەکانی وەك وتمان ئەوەیە، کە مرۆڤ هەروەکو بـاقی گیانـدارانی تـر

بەرەو بەدەست هێنان و مەسرەفی خواردنـە بەسودو پێویستەکان هان بـدات، دەزانـین کە ئـەو شـتانەی پێویسـت نیـە، (مشروبات و مخـدرات) کەواتـە بـۆچ بەدویدا ڕادەکات و بۆ خواردن و بـەکارهێنانیان هـەوڵ دەدات؟ بەڕاستی مـرۆڤ مەوجودێکی سەرسوڕهێنەرە! لەگەڵ ئەوەدا، کە بەشێك لە فیطرەتی بریتی یە لە —عقل- هۆش(کە پاشان باسی دەکەین) لە کاتێکدا دەبینین بەشی زۆری جیاوازی یەکانی مرۆڤ لە گیاندارانی تر دەگەڕێتەوە بۆ ئـەم بنەمایـەو بـەهۆی ئەمەشەوە دەبێت هەوڵ بدات، تا ژیانی لە گیاندارانی تر چاکترو جوانتر بێت، لەگەڵ ئەمەشدا بەهۆی ئەم شتەوە — هۆش - کە بۆتە مایەی جیاکردنەوەی لە گیاندارانی تر لە تەواوی گیانداران خراپتر دەبێت، زۆر مەسەلەیەکی عەجیبـە! و ڕازو نهێنـی — نیـاز بـە هیدایـەت — هـەر ئـەم شـتەیە، کـە لـە پاشـدا باسـی دەکەین.

گیاندارانی تر بـەپێی نیازەکانی غـەریزە هـەوڵ دەدەن ئـەوەی، کـە لەشـیان پێویستی پێیـەتی و گەشـەی پـێ دەکـەن و ژیانیـان بـەوەوە بەنـدە بەدەسـتی بهێـنن و بیخـۆن، دەبیـنین کـە لـەجێ بـەجێ کردنـی داخـوازی غـەریزەیان سەرپێچی ناکەن.

لەو ساڵانەی پێش شۆڕشدا (شۆڕشی ئیسلامی خـەڵکی ئێران) جار جارە کەسانێکی مەشروب خۆر بۆ چارەسەری کێشەی خێزانی، کە زۆربەی جار ئـەو کێشانەی بەهۆی مەشروبەوە بو- دەهاتنە لام و ڕۆح و ڕەوانیانم ئامادە دەکـرد، تابتوانم بە سۆعبەت- شۆخی، یان بەڕاست-جدی- هەنـدێك شـتیان لەگـەڵ بـاس بکـەم (چـونکە ئەگـەر ڕۆح و حـاڵی ئـەو کەسـە ئامـادە نـەبێت و ئـەم باسـانەی لەگەڵـدا بکـەیت زۆر گوناهــە ئەمــە دەســتوری خودایــە ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِ ﴾(سورة النحل: ١٢٥).دەبێت کەشی دۆستی و حـاڵی بـون فەراهەم بێت تا بتوانێت جار جارە لە مەزرای باسێکی جدیدا چـەند شـتێکیش لە قاڵبی سوعبەتدا بڵێیت).

هەلومــەرج دەرەخســاو دەرون و ڕۆحیــەتی ئــەو کەســەم ئامــادە دەکــردو دەمگـوت: پرسـیارێکی فورسـم بـۆ پـێش هـاتوە، کـە دەمـەوێت لـەتۆ بپرسـم: دەیوت: فەرمو: دەموت: بەڕاسـتی تـۆ عاقڵیـت، یـان کـەر؟ دوای ئـەوەی کـەمێك سور دەبۆوەو پێکەنینی دەهات، دەمـوت بـا کـەمێك مەبەسـتەکە ڕونـتر بخەمـە پێش چاوت، ئێمە باسی کەر دەکەین بە عنوانی نیشانەو هێمای تێنەگەیشتن و حەماقـەت، کاتێـك دەربـارەی گـەوجیی کەسـێك زۆر موبالەغـە دەکـەین پێـی دەڵـێین: کــەر، وایــە؟ دەیــوت: بــەڵێ: ڕونم دەکــردەوە، کــە ئێســتا بــێین و هەڵسەنگاندنێك لەنێوانی تۆو کەردا ئەنجام بـدەین، گـەوجی بپێـوین و بـزانین لە کامتاندا زۆرە؟

بزانین شتێك، کە لە بەرژەوەندی کەر نییە تێکەڵی ئالیکەکەی بکە لەگەڵ ئەوەشدا، کە دەستێکی وەك دەستی مرۆڤی نیـەو تـەنیا لـوٚزی هەیـە، دەبینیـت ئەو شتە زەرەر مەندە لە ئالیکەکەی جیا دەکاتەوەو فرێـی دەداتـە لایـەکی تـرو مەگـەر بـە ڕێکـەوت ئـەگینا نـایخوات، مەگـەر بەشـێوەیەك لەگـەڵ ئالیکەکەیـدا تێکەڵ بوبێت، کە سەرنج نەدات بیخوات.

دانی بەم مەسەلەیەدا دەناو دەیوت: بەڵێ ڕاستە.

دەموت: برا گیان تۆ بەخەیاڵی خۆت مرۆڤیـت و عاقـڵ، مەگـەر نـازانی، کـە مەشروب زەرەری هەیە بۆت؟

یەکـەم تـۆ بـەچ زەحمـەتێك کـار دەکـەیت تـا پارەیـەك بەدەسـت بهێنیـت (بەداخەوە زۆربەیان لەو زەحمەت کێشانە بـون، بەڕاسـتی دڵـم پێیـان دەسـوتا، ئەگەرنا ئەوانەی بەخواردنی هەقی بێ هێـزان و بـەبێ زەحمـەت و نامەشـروع پەیـدایان دەکـردو خـەرجی تێنەگەیشـتویی خۆیـان دەکـرد بەهـەرحاڵ، بـەڵام بەڕاسـتی دڵـم بـەم زەحمەتکێشـانە دەسـوتا) چـەندە ڕەنـج دەکێشـیت تـا ئـەم پارەیــە بەدەســت دەهێنیــت لــەحیاتی ئــەوەی لەگــەڵ ژن و منداڵەکانتــدا بــۆ پێداویستی و دابین کردنی نیازەکانی ژیانتـان خـەرجی بکـەیت شـتێك بکڕیـت، کە نیـازو سـەلامەتی لەشـتان فەراهـەم بکـات و ژیانتـان خـۆش بکـات، دەچیـت

ژەهر دەکرێت و دەیرێژێتە قورگتەوە! پارەی حەڵاڵ دەکەیتە خەرجی حەرام و لەش و هۆشی خۆت نابوت دەکەیت و شەڕو ئاژاوەو ناکۆکی بۆ خۆت و خێزان ودۆست و ئاشنا پێش دەهێنیت، بێدار دەبونەوەو دەیانبینی: بەڵێ هەروایە، کارێکیان کردوە، کە زۆر ئەحمەقانەترە لەوەی تەنانەت ئاژەڵێك ئەنجامی بدات، زۆربەیان بڕیاریان دەدا، کە ئیتر دەست لەو کارە هەڵبگرن و دەستیان هەڵدەگرت و مرۆڤی باشیان لێ دەردەچو، بگەڕێینەوە سەر باسەکەی خۆمان.

زۆر سەیرە لەگەڵ ئەوەدا، کە هیچ پێویستی پێی نیەو غەریزە داوای جگەرە ناکات، داوای مەشروب ناکات، داخوازی مەوادی مخەدەر نیە، کەچی مرۆڤ حەز لەمانە دەکات، هەروەك چۆن هەوڵ دەدات بۆ نیازە ڕاستەکانی بەهەمان شێوە هەوڵ دەدات بۆ ئەمانە، هەروەکو- غەریزەیەکی ناوەندی- دێینە سەر بەشی دووەمی فیطرەتی مرۆڤ: ئەو کۆمەڵە توانایەی کە ڕەگ و بناغەی ڕەوشتی مرۆڤ پێك دەهێنێت و دەبینین کە لەم بەشەشدا مرۆڤ جار جارە لە ڕێگای فیطرەت چەواشە دەبێت داخوازی فیطرەتی شتێکە، بەڵام ڕەوشت و ڕەفتاری شتێکی ترە، فیطرەتی ئازایەتی دەوێت لێی و ترسنۆکی بە خراپ دەزانێت، دەست ودڵ باش و سەخاوەت بە باش دەزانێت و بەخیلی و چروکی بەناپەسەند دەزانێت، ڕاستگۆیی بەباش دەزانێت و درۆزنی و فریوکاری ناپەسەندو دزێو، بەم شێوەیە هەمو سیفەتە چاك و خراپەکان بە مرۆڤ دەناسێنێت، ئەم شتانە بۆ مرۆڤ ئاشکرایە بێئەوەی فێرکردن لەنێواندا بێت، لە دەورانی منداڵی یەوە، لەو کاتەوە دەتوانێت شتەکان لەیەکتری جیا بکاتەوە ئەمانەی بۆ دەردەکەوێت.

ئەخلاقیاتی گرنگ واتە: بنەماکانی ڕەوشت تێدەگات و هەر لە ڕوی فیطرەتەوە ئەوانەی خۆش دەوێت بێ فێرکردن، فلاَن کار بە خراپ دەزانێت و ئەنجامی نادات، ڕاست دەڵێت و درۆ دزێوە بەلایەوە، کاتێك دەڵێین — فیطری-

مەبەستمان ئەوەیە کە بەفێرکردن و دەرس حاڵی نەکراوە لێی، بە پەروەردە کردن فێر نەکراوە بەڵکو لە سروشت و ناوەڕۆك و دەروونیدا هەیە، لەگەڵ ئەمەشدا دەبینین، کە پێچەوانەی داخوازی فیطرەتی، پێچەوانەی فیطرەتی ئەخلاقی درۆ دەکات، ڕاستگۆیی چەند خۆشە لەلای کەچی درۆ خۆشترە بەلایەوە!! ترسنۆکی و زەلیلی و بێ شەخسیەتی تەحەمول دەکات وچروکی وبەخیلی دەکات و باقی سیفەتەکانی تر، ئەمەش دووبارە شتێکی سەر سوڕهێنەرە لە مرۆڤدا، لەگەڵ ئەوەدا فیطرەت داخوازیەکی هەیە بە پێچەوانەوە ڕێگەی دژی فیطرەت دەگرێتە بەر.

بەشی سێهەم، توانای بیرکردنەوەو توێژینەوەو بیرکاری یە توانای بیرکردنەوەو هۆشداری لە مرۆڤدا فیطری یەو ڕیشەکەی بەبێ پەروەردەو فێرکردن لە مرۆڤدا هەیە (حالەتی گەشانەوەی نالێم چونکە گەشانەوە تەزکیەو فێرکردنی دەوێت، بەلام بناغەکەی بەبێ تەزکیەو فێرکردن هەیە، ئەگەر بنەمای شتێك لە مرۆڤدا نەبێت گەشانەوەی بێ مانایە). ئەم بەشەش هەروەکو دوو بەشەکەی تر چەند ئەرکێکی هەیە، هەر بۆ ئەوەش دراوە بە مرۆڤ کە ئەرکەکانی ئەنجام بدات.

سەرەتاییترین، بەلگە نەویسترین و سادەترین ئەلفبای بیرکردنەوەی مرۆڤ – ئەصلی – تعلیل - ە، ئەم ئەسڵە لە دەزگای دەرك و هۆشی مرۆڤ لەهەمو شتێك سەرەتایی ترە.

ئەوەڵین پایەیە کە هۆشی مرۆڤ بەبێ فێرکردن و بێ ئەوەی وشەی – تعلیل- بزانێت ئەمە درك دەکات (باس دەربارەی وشەی تعلیل نیە بەڵکو مەبەست ماناکەیەتی) بێ ئەوەی وشەی –علت– بزانێت، یان وشەی –معلول-ی بیستبێت دەزانێت هەر شتێك هۆکار –علت-تێکی هەیە، هەر شتێك وهەر کارو کاردانەوەیەك ببینێت وهەر شتێك دەرك بکات بەتایبەتی ئەگەر حالەتی ناوێتەیی بێت –ترکیبی- وە لە سەرجەمدا یاساو بەرنامەیەك بەرچاو بکەوێت

یەكسەر بیر لەوە دەكاتەوە كە ئەمە هۆكارێكی هەیە كە ئاوایەو بێ هۆكار ناتوانێت بەم شێوەیە بێت.

ئەم پایەیە سەرەتایی ترین مەسەلەی فیطرەتی هۆش و بیری مرۆڤەو باقی مەسەلەكانی تری هۆش و بیر لەسەر ئەم پایەیە دامەزراوە هیچ مەسەلەیەكی زانستی لە زانستە تاقیگەییەكان -صرفە-، هەروەها لە زانستە عەقلی و فەلسەفیەكان نیە، كە لەسەر پایەی تعلیل دانەمەزرابێت، ئەم پایەیە بنەمای تەواوی زانینەكانی مرۆڤە، بەدیهی ترین یاسای زانستی تاقیگەیی تا ئالۆزترین بنەمای زانستە عەقڵیەكان وەكو ماتماتیك و فەلسەفە لەم بنەمایە ڕەتبكرێتەوە، هەمو یاسا زانستیەكان ڕەتدەكرێنەوە (ئەو یاسا دانراو و قەرار دادیانە نالێم، بەڵكو ئەوانەی لە بونەوەردا هەیەو مرۆڤ پێیان دەزانێت و بەشێوەی یاسا بەیانی دەكات) تەنانەت دوو ئەسڵی - زەمان و مەكان-، كە پایەی هەمو یاسا مادی یەكانی دونیایە، وەكو هەمو یاساكانی تر لەسەر پایەی -تعلیل- دادەمەزرێت.

پایەی -تعلیل- هۆكار بە ئەندازەیەك گرنگە كە نەك تەنیا لە بیری مرۆڤدا بەڵكو شتێكی سادەی دەرك و زانینی گیاندارانیشە سواری ئەسپێك دەبیت و لە جێگەیەكی ئارامەوە دەڕۆیت لەناو گژوگیادا خشەخشێك دێتە گوێ دەبینین، كە ئەسپەكەش گوێ هەڵدەخات لەبەر بونی ئەم پایەیە لەو گیاندارەشدا.

بیركردنەوەو توێژینەوەی ناوێت، بەڵگە نەویستە بەتۆزێك هەست و دەرك لە گیانداردا ئەم پایەیە تێ دەگەیت، خشەخشێك بەر گوێی ئەم ئاژەڵە كەوتوە حەتمەن هۆكارێكی هەیە، لەوانەیە عیللەتەكە نەزانێت، بەڵام هەر ئەوەندەی گوێ هەڵدەخات یان مان دەگرێت و ناڕوات یان هەڵدەخاتەوە نیشانەی ئەوەیە، كە ئەم خشەخشە بە ڕێكەوت و بێ هۆكار نیە نابێت، كە هۆكارێكی نەبێت.

مرۆڤ لەبەر ڕۆشنایی فیطرەت دەزانێت، كە وجودی شتێك، یان چۆنیەتی شتێك، یان گۆڕانكاریەك، كە بەسەریدادێت پشت ئەستورە بە شتێكی غەیرە، كە هۆكارو زەمینەو بەدیهێنەری ئەو وجودە، یان ئەو چۆنیەتی و

گۆڕانکاریەیە، فیطرەتی عـەقڵ و کـاری گرنگـی تـری هەیـە، کـە لێـرەدا مـاوەی توێژینەوەیان نیەو بەم پایە سەرەتاییەی هۆش و بیر ڕازی دەبین.

مرۆڤ هەروەك و لەدوو بەشـی پێشودا چەواشـە دەبـو جـار جـارە لـە ڕێگـای فیطرەتی عەقلدا چەواشە دەبێت، بەپێی ئەو بنەمای – تعلیـل – ە، کـە ئـەلف وبای فیطرەتـی عـەقڵە ناتوانێـت قبـوڵی بکـات، کـە بچوکترین گۆڕانکـاری کـارو کاردانەوە، کە لە شتێکدا ڕویداوە ڕێکەوت و بـێ عیللـەت بێـت، (هەڵبـەتـە جـار جــارە وشــەی ڕێکــەوت بــۆ هەنــدێ ڕوداو بــەکار دەهێــنین، کــە مەبەســت ڕوداوکارێکن، کە لەپێشدا خۆمان بۆ ئامادە نەکردوەو بڕیارمان بۆ نـەداوە وەك پێك دادانـی دوو ئۆتۆمبێـل لێـرەدا کاتێـك دەڵـێین – ڕێکـەوت - مانـا عـەقڵی و فەلسـەفیەکەی واتـا شـتی بـێ عیللـەتمان مەبەسـت نـەبوە بـۆ پێـك دادانـی دوو ئۆتۆمبێل عەقڵ ناتوانێت بەبێ هۆکاری بزانێـت بـەکارهێنانی وشـەی ڕێکـەوت ئـەو ڕوداوە چاوەڕوان نـەکراو بـێ بەرنامانەیـە نـەك بـێ هۆکـار) مـرۆڤ هـیچ ڕوداووکارو کاردانەوەیەك بێ هۆکارو بـێ ڕێکەوت نازانێت، کەچـی جـار هەیـە دووچاری ئـەم هەڵەو شێواندنە گەورەیـە دەبێـت دروسـت بـونی بونـەوەر بـە ڕێکەوت دەزانێت.

هـەمو هەسـتی بریتـی یـە لەچـەند بـەش؟ هـەر هـەمو جۆرێـك و بەشـێك لەوانە دووچاری چەند کارو کاردانەوەیەك بـبن؟ ئەمـە هـەر حساب ناکرێـت و لە ژمـارە نایـەت، بـۆ بەشێکی زۆر بچوك ناتوانێت پێچەوانەی ئەسڵی تعلیـل قبوڵ بکات، ئەی چۆن بۆ تێکڕای بونەوەر، کە تەنیا خوا دەزانێ دەبێتە چـەند بەشی جۆراوجۆر _ ئەسڵی تەعلیل إنکـار دەکـات، بەڕاسـتی هێنـدە سـەیرە، کـە مـرۆڤ شـتێ تێناگـات، نمونەیـەکی سـادە بهێنمـەوە، کـە یـەك دانـە برغـو، یـان سەمونەیەك، یان دەرنافیزێکی بچوك، هیچ کەسێك ناتوانێت بڵێت بێ عیللـەت دروستکراوە، هەر ئاوا بەڕێکەوێت بە وجود هاتبێت، هەر ئـەم کەسـە ناتوانێـت ئەسڵی تـەعلیل لـەبارەی ئـەم هـەمو مەکینـە گەورانـەی، کـە سـەدان و هـەزاران پارچەی بچوکتر لەو برغوەو برغـو سـەمونەی تـر پێـك هـاتوە ڕەت بکاتـەوە؟ و

سەدان یاساو بەرنامەی سەیر کە بۆ بەکارهێنانی ئەو مەکینەیە سودی لێ وەرگیراوە بە ڕێکەوت و بەبێ عیللەتی بزانێت!

پارچەو بەشە جۆراوجۆرەکانی یەك کامپیوتەر بەبێ عیللەت نازانێت ئایا جێی سەر سوڕمان نیە، ئەگەر ئەم کامپیوتەرە بە ئیشی ڕێکەوت و بەبێ عیللەت بزانێت؟!

کامپیوتەرێك بەهیچ جۆرێك ناتوانێت لەگەڵ بونەوەردا هەڵسەنگێنیت و، هیچ نیە بەنیسبەت بونەوەرەوە ئێستا دیارە کە ئینکاری ئەسڵی عیللەت بۆ بونەوەر چەند سەیرە؟!

سەرنج بدەن کامپیوتەر چیە؟ دەستگایەکە، کە مرۆڤ دروستی کردوە، مرۆڤ چەند شتێکی گەورە، کە دەستگای وەك کامپیوتەری دروست کردوە ئاخر ئەی مرۆڤی مەزن ئەی مەوجودی ژیرو خاوەن بیر بەشێکی زۆر کەمی کامپیوتەرێك، کە لەملیۆنێکدا یەکی کامپیوتەرێك نابێت، ناتوانیت بە ئیشی ڕێکەوت بزانێت و ڕەچاوی پایەی هۆکار نەکەیت چۆن دەتوانیت مرۆڤ دروست کەری کامپیوتەر بێ عیللەت ببینیت؟ چۆن دەتوانیت وابزانیت، کە بەڕێکەوت بە وجود هاتوەو ئەم شێوازو هێندە سەیرەی پەیداکردوە؟! بەڕاستی ئەم بینشە هێندە سەیرە، کە لەشێت چاوەڕوان ناکرێت، بەڵێ چەواشەبونی فیطرەت مرۆڤ دەخاتە ئەم ڕۆژەوە لەپێش تردا وتمان، کە یەك گیاندار بەپێچەوانەی داخوازی فیطرەتی شتێك ناخوات لێرەشدا دیسان گیاندارێك ناتوانێت پێچەوانەی سادەترین داخوازی هەست و شعوری واتە خشە خشی گژو گیایەك بە ڕێکەوت بزانێت ئەی مرۆڤ ئایە ئەم بونەوەرە بەقەدەر خشە خشێك بۆ حەیوانێك لەلای تۆ بەڵگەی بنەمای عیللەت نیە؟ بە ویژدان وبێ دەمارگیری و تورەبون لەبەر ئەوەی مرۆڤیت، ئەگەر مرۆڤێك بونەوەر بە ئەندازەی خشە خشێك لای گیاندارێك نەبێتە بەڵگەی ئەسڵی عیللەت بۆی لەگەڵ ئەو گیاندارەدا هەڵیسەنگێنەو ئەنجامەکە ببینە کامیان چاکترە؟!

بەڵێ برا گیان كاتێك ئەم دروست كراوە سەر سوڕهێنەرە فیطرەتی هۆشی دووچاری شێواندن دەبێت لە ئاژەڵی بێ عەقڵ بێ عەقڵ تر دەبێت، وا چاوەڕوان دەكرا، كە مرۆڤ لەبەر هەمو ئەو تایبەتمەندی یانەی، كە ئەوی لە ئاژەڵ جیاكردۆتەوەو بەرزتری كردۆتەوە، ژیانی لەگەڵ ئاژەڵدا نەپێوڕێت و زۆر مەزنتر بێت، لە كاتێكدا ڕێگاو شێوازی ڕاستەقینەی تەرك كردو هەوڵی نەدا بۆ گەشانەوەی دروستی هەمو تواناكانی و بەهرە لێ وەرگرتنیان بە باشترین شێوە لەهەر لایەكەوە، كە حیسابی بكەیت زۆر لە گیانداران خوارترەو پوچ ترە.

كە فیطرەتی غەریزەی چەواشە بو شتانێك دەخوات كە هیچ گیاندارێك نایخوات، كۆمەڵێ سیفاتی بۆ دروست دەبێت، كە لەهیچ ئاژەڵێكدا نابینرێت و كارگەلێك ئەنجام دەدات كە هیچ گیاندارێك ئەنجامی نادات، فیطرەتی عەقڵ شێوا هەر بەهەمان شێوە شایەد زۆر خراپتر زۆر گومڕاتر لە حەیوان زۆر پوچ تر دەبێت...﴿بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾ (سورة الفرقان: الآية ٤٤)

بۆچی ئاوا پوچ دەبێت؟

ئەو، كە مەوجودێكی مەزن ترە فیطرەتی زۆر بالآترەو توانای گرنگ ترو گەورەتری لەهەمو گیانداران لەبەر دەست دایە،مەبەست هەر ئەوەیە، كە وتمان:

چەواشە بونە لە ڕێگایەك، كە ژیانی تەنیا بەهۆی ئەوەوە ژیانی مرۆڤانەیەو بەبێ ئەوە ژیانی مرۆڤانەی نیەو بەهەمان شێوە، كە بەهۆی چەواشە بونی فیطرەتی غەریزە هێرۆئین، سپرتۆو جگەرە لەلای لە نان و ئاو گرنگ تر دەبێت بەهۆی چەواشە بونی فیطرەتی دڵ –اخلاقیات- ذیللەت و نەنگ و بێ شەرەفی و ترسنۆكی و بەخیلی و درۆكردن لەبەرچاوی لە سیفاتە چاكەكان چاكترە، بەهەمان شێوە فیطرەتی هۆشی چەواشە دەبێت تا ئەو جێ

یەی، کە بەڵگە نەویست ترین بەڵگە نەویست کە پایەی هەمو زانستەکانە ڕەت دەکاتەوەو ئەمەیە نەخۆشی مرۆڤ.

پێویست بونی هیدایەت

مەسـەلەی ئیحتیـاج بـە هیدایـەت لەبـەر ئـەو نەخۆشـیانەیە، کـە لەشـی کردنەوەی سێ بەشەکەی فیطرەتدا باسمان کرد، هەندێك دەڵێن، ئەگەر ئیسلام فیطـرەتـە ئیـدی مانـای ڕێنمـایی کـردن و هیدایـەت و نـاردنی دیـن و بەرنامـە مانای چی یە؟

ئەگـەر فیطـری بێـت مـرۆڤ دەکەوێتـە سـەر ئـەو ڕێیـەی ئـیتر چ نیازێکمـان هەیە، بە هیدایەت؟

گیانداران و تەنانەت غەیری گیاندارانیش دەبینین تـەواوی دروسـتکراوەکان بەپێی فیطرەت درێژە بە ژیـان و بـونی خۆیـان دەدەن، یـەك ئـەتۆم بـۆ درێـژە دانی تەمەنی خـۆی تـەنیا بـە داخـوازی فیطـرەتـی خـودا پـێ داوی کـار دەکـات، ئەمە حاڵەتی ڕاستەقینەی هەمو بونەوەرە، بۆچی مرۆڤ وانیە.

مەسـەلەی مـرۆڤ بـەهۆی بـونی عەقڵەوە، کـە خـودا لـەکار وبـارە ئیختیـاری یەکاندا پێی داوە فەرقی هەیە، چونکە مرۆڤ لـە کاروبـارە نائیختیـاری یەکانـدا هەمو وجودی وەکو هەمو مەخلوقاتی تر ساجدو موسەببحی خـوای موتـەعالـە، بیەوێت، یان نـەیەوێت مـل کەچـە، هـەمو خانـەو سـێڵەکانی لەشـی، هـەمو تـاڵو ڕەگ و مویەکی لەشی، سەدان هەزار بەشی لە تاڵەکانی موی، بەسـەدان حاڵـەتی جۆراوجۆر و عەجیب و غەریبەوە هەمویان فەرمانبەری خودان، چ پێی خـۆش بێت یان نەء، هەمو گیان لەژێر فەرمانی خوا دایەو بەپێی فیطـرەتـی خـودایی درێـژە بـە ژیـان دەدات، مەسـەلەی ئەمەیـە، کـە لـەنێوان هـەمو ئـەم کۆمەڵـە جـەبرەدا، لـەنێوان هـەمو ئـەم کۆمەڵـە فیطـرەتـە خودایيـەی بونـدا، کـەمێك

ئیختیاری هەیە، کە ئەگەر لەگەڵ کردەوە جەبرییەکاندا هەڵی سەنگێنین وەك دڵۆپێکە نیسبەت بە دەریا.

ئەی مرۆڤ: بیر بکەرەوە کە لە لەشی تۆدا چەند سێڵ هەیە؟

ئەم سێلاّنە چەند ئەرکی جۆراوجۆریان لەسەر شانە؟

بونەتە چەند بەشەوە؟

هەمو ئەمانە بەپێی فەرمانی خوای خۆیان ئیش دەکەن تۆزێك ئیختیارت پێدراوە، ئایا دەبێت ئەوەندە بچوك بیت، کە لەو ئیختیارە (سوء استفادة) بەهرەی ناڕەوا ببەیت؟

لە ڕێگەیەك کە خوا نیشانی داویت خۆت چەواشە دەکەیت؟

پێویست ناکات کە خوا بۆ بەشی نا ئیختیاری لەشمان و هەمو بونەوەر، کە لەڕێگەی فیطرەتەوە ڕێی نیشان دراوە جارێکی تر بەرنامەو هیدایەت بنێرێت، بەلاّم بۆ بەشە نا ئیختیاری یەکەی مرۆڤ – کە بیرکردنەوەو عەقلیشی پێ داوە دین بنێرێت، تێی دەگەیەنێت، کە ڕێگای خێر کامەیەو ڕێگای شەڕ کامەیە حاڵی دەکات کە بەچ ڕێگایەکدا بڕوات کە مایەی سەعادەت مەندی ئەو بێت، مرۆڤ دەسەلاّتی هەیەو دەتوانێت پەیڕەوی بکات، یان یاخی بێت ﴿فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡ﴾ سورة الكهف الآية ٢٩ ﴿فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡ﴾ سورة البقرة: الآية ٢٥٦ بۆ بەشی نا ئیختیاری فێرکردن و حاڵی کردن پێویست نیە، چونکە خۆیان دەزانن لە چ ڕێگایەکەوە بڕۆن، لەو کاتەدا، کە خەوتویت هیچ ویست و ئیختیارێك نیە لەیەك چرکەدا ملیاردەها ئیش لە لەشی تۆدا ئەنجام دەدرێت، چ بزانی و، چ نەزانی دەرفەت و ماوەشت لێ ناگرێ، بێ خەبەری تۆ و بێ ئیجازەی تۆ کارێك، کە بەرژەوەندی ژیانی تۆ لەوەدایە مایەی درێژە پێدانی ژیانتە ئەنجام دەدرێت، تۆ هەواڵت نیە.

تەنها لە بەشێکی بچوکدا ئازادیت پێ دراوە و بۆ ئەم بەشەیە کە هیدایەتی ئیلاهی حاڵیت دەکات چ کارێك باشەو چ خراپ، حاڵیت دەکات، کە ئەگەر بەم

ڕێگەیەدا بڕۆیت هەم بەسودی دنیـای خـۆت و خـەڵکانی تـرەو هـەم بـە سودی ڕۆژی دوایـیـت ژیانـت ئـالودە نابێـت و کاتێـك مردیـت قۆنـاغی دوایـی ژیانـت نافەوتێت، بەڵام ئەگەر لەڕێگەیەکی ترەوە ڕۆیشتی هەم بۆ دنیای خۆت و هـەم بۆ دنیای خەڵکانی تر زیانمەندە، پاش مـردن ژیانـت لەسـەر ڕاسـتە ڕێـی خۆی چەواشە بـوەو گرفتـاری بەدبـەختی و ڕیسوایی و سەرشـۆڕیت دەبیـت، چونکە اختیـارت پـێ دراوەو هیدایـەتت بـۆ دەنێرێـت ئـەو شـتانە لـەتۆ حـاڵی بکـات، خۆزگە مرۆڤ هێندە عاقڵانە کاری دەکردو لەخۆی نەدەگۆڕاو غرور ئاوا لـە ڕێ دوری نەدەخستەوەو بەو شێوەیە گومڕاو سەرگەردانی نەدەکرد.

ئـاخر ئـەی مـرۆڤ مەگـەر تـۆ چیت، کـە لەبەرامبـەر ڕژێـم و یاسـای خـوا ڕادەوەستی؟

بیربکەرەوە لە خۆت ﴿مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ ٱلْكَرِيمِ﴾ سورة الانفطار، الآية ٦؟

خەڵكینـە وریـا بـن سـەرگەردان و گـومڕا نـەبن ﴿وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ﴾ سورة فاطر، الآية ٥

زۆر سـەیرە، کـە بەشـە ئیختیاریەکـەی مـرۆڤ نیسـبەت بـە بەشـە نـا ئیختیاریەکـەی –جـبر- و هـەمو بونـەوەر زۆر زۆر کەمـەو هـەمو بەشـە نـا ئیختیارەکەی بەپێی بەرنامەو ڕژێمی ئیلاهی بەرەو پێش دەڕوات، کە لەو تۆزە ئیختیارو دەرفەتە سودی ناڕەوا ببات و بڵێت: من بەڕێ یەکی تردا دەڕۆم!

ئـەی مـرۆڤ ئـاخر بەدبـەخت دەبیـت و زەرەر دەکـەیت، زیـان ناگـەیـەنیت بەخودا، خۆت بێ چارە دەبیت نـەك تـەنیا خـۆت بەدبـەخت دەکـەیت دەبیتـە مایـەی بەدبـەختی خـەڵکانی تـریش، مرۆڤـەکان بەیەکـەوە پەیوەنـدیان هەیـە، وانیە کەسێك ڕێی بەدبەختی گرت کار لـە خـەڵکانی تـر نـەکات، یـەك مرۆڤـی خراپ بە ئەندازەی بون و شەخسیەت و دەوری لە کۆمەڵدا بۆ خەڵکانی تـریش ئافەتـەو گـومڕاهی و سـەرگەردانییە، وتمـان، کـە هـەمو مـەوجودات بـەپێی

فیطرەتیان درێژە بەڕێگای خۆیـان دەدەن لـەم نێوانـەدا مـرۆڤ لەبەشـە غـەیری ئیختیاریەکەی خۆیدا دەتوانێت فیطرەتی خۆی بشێوێنێت.

-هیدایەتی دین- بۆ ئەوەیە، کە ئەو کەسە بگێڕێتەوە سەر ڕێی فیطرەت، بۆ نمونە فیطرەتی غەریزە دەڵێت: فلاَن خۆراك بۆ لەشت پێویستەو بەسودە، ئـاو پێویستە و بەسودە، ئیتر فیطـرەتـت تێـك مـەدە، غـەریزەی خـوا پێـداوت چـاك دەزانێـت کەچـی پێویسـت و بەسـودە بـۆت بـەپێی فـەرمانی ئـەو بجولێـوە، بەعەقڵی شێواو! عەقڵ ڕۆشـناییە بـەڵام مـرۆڤ لـەخۆی دەکاتـە مایـەی تـاریکی، مەشـروب دخواتـەوە جگـەرە دەکێشـێت، هێـروئین دەکێشـێت، تەنانـەت ئـەو خواردنـە بەسـودانە بەشـێوەیەك تێـك دەدات، کـە زۆربـەیان بەسورکردنەوە دەگۆڕدرێن بەمادەیەکی ژەهراوی، یان بەلایەنی کەمەوە بێ سودیان دەکـات بـۆ تەندروستی خراپ.

((غەریزەی سانەوی)) دروست دەبێت بەهۆی ئـیتراف و خـۆش گـوزەرانی و لەزەت پەرستی و چاوچنۆکی زۆربەی خۆراکە بەسودەکان دەگۆڕێت بە مەوادی ژەهراوی و دەیرێژێتە قورگی خۆیەوە!

هیدایەتی دین بۆ ئەمەیە، کاتێك فیطرەتی غەریزەی چەواشە دەبێت پێـی دەڵێت: بگەڕێوە سەر ڕێی ئەسڵی غەریزەی خوا پێ داوت دەزانێـت، چ پێویسـت و بەسودە بە پێی داخوازی ئو بجولێرەوەو ژیانی خۆت بێ سەروسامان مەکە.

یـان لەلایـەکی تـرەوە – أخـلاق- مـرۆڤ، کـە چەواشـە دەبێـت دەبێتـە مـەوجودێکی زەلیـل و هـیچ و پـوچ و سازشـکار و درۆزن و فاسـیدو بـێ مایـەو نـرخ.

لەبەشـی بـیرو هـۆش دا بەهـەمان شـێوە، کـە وتمـان مـرۆڤ توانـای خـۆی دەشێوێنێت و لەسەر ڕێی ڕاسـت دوری دەخاتـەوە، هیدایـەتی دیـن بـۆ ئەمەیـە، کە ئەم مرۆڤ بانـگ دەکات بۆ سەر ڕێی فیطرەت.

لەبارەی زەمینـەو بەدیهێنـەرەكانی شێوان و چەواشـە بـونی فیطـرەت، یـان چـین ئەوانـەی مـرۆڤ لـە ڕێـی فیطـرەی غـەریزەو ئـەخلاقیات و هـۆش و بـیر چەواشە دەكات، بـاس و خـواس فراوانـە لێرەدا مـاوەی ئـەو باسـە درێـژەی نیـە هۆكارەكان و هاندەرەكانی مرۆڤ بەرەو چەواشە بون زۆرە، لێرەدا تـەنیا ئامـاژە بـۆ ئـەوە دەكـەین، كـە خـۆی ئیختیـاری تێدایـە، هۆكـار هەرچـی بێـت ئیختیـار لەدەسـت خـۆی دایـەو دەتوانێـت فیطـرەتـی شـێواو چەواشـە بكـات، دیـن ئـەو كۆمەڵە هیدایەتەیە، كە لەگەڵ فیطرەتی مرۆڤدا سازگاری هەیە، هەمو بەش و لایەنەكانی فیطرەتی مرۆڤ دەگەڕێنێتەوە بۆ ڕێگای سەرەكی و ڕاستـەقینە، بـۆ ڕێ یەك، كە تەنیا لـەو ڕێ یـەوەو بـەوەوە مرۆڤـە، هیدایـەت واتـە: گەڕانـەوەی مـرۆڤ بۆ سەر ڕێی ڕاست.

هیدایەت دوو لایەن و ڕوی هەیە:

١- هیدایەتی ئاشكرا – ظـاهري –، كـە ئیشی مرۆڤـە ﴿وَإِنَّكَ لَتَهۡدِيٓ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ﴾ سورة الشورى: الآية ٥٢

٢- هیدایەتی دەرونی –باطني – كە بەدیهێنانی كارو كاردانەوەیە لە ڕەوانـی مرۆڤدا (ڕەوانی هۆشیارو ناهۆشیار یان بـە اصطلاح عربي ضمير واعــي و ضــمير غير واعي) كە ئیشی مـرۆڤ نـی یـە ﴿ إِنَّكَ لَا تَهۡدِي مَنۡ أَحۡبَبۡتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهۡدِي مَن يَشَآءُ ﴾ سورة القصص: الآية ٥٦، ئـەم جـۆرە هیدایەتـە لەدەسـت مـرۆڤ نایـەت و، زۆر كارێكی گەورەیە كاری مرۆڤ نیە، چونكە ئەگـەر تـەواوی پێغەمبـەران صلى الله عليهم اجمعين- كۆببنەوەو بیانەوێت مرۆڤ لەهـەمو لایەنێكـەوەو بەشـێوەیەكی كامڵ بناسـن ناكرێـت و مەحاڵە، هـەمو مرۆڤایـەتی ناتوانێـت مـرۆڤ بەتـەواوی بناسێت، چ كەسێك دەتوانێت لەبیری مرۆڤێكدا لەو كاتەوە، كە لە ڕەحمدا بـوە، تا ئەو كاتەی لەدایك بوە، تا ئێستا چی هەیـەو چی كۆبۆتـەوە، تـا بـەپێی ئـەو زانیاریانە ئەو كەسە بناسرێت؟ چونكە هـەر شتێك كاریگـەری خـۆی هەیـە لـە

ژیـانی مرۆڤـدا، چ بزانێـت و چ نـەزانێت، ژیـان پەیوەنـدی هەیـە بەهـەمو ئـەو شتانەوە کە لەدەرونی هۆشـیارو ناهۆشـیاریدا کۆبۆتـەوە، هـەمو پێغەمبـەران – علیهم السلام- نـاتوانن ئـەوەی لـە ڕۆح و ڕەوانـی کەسـێکدا هەیـە بـزانن کاتێك مرۆڤ نەتوانێت بنەماو زەمینەی شتێك بناسێت چۆن دەتوانێـت بـەر ئـەنجامی داخواز لەو شـتە بەدەست بهێنێـت؟ هیدایـەتی ئاشـکرا ئەوەیـە مـرۆڤ ئاگـاداری بکەیتەوە، کە فیطرەتی غـەریزەت چەواشە کردوە، فیطرەتی اخلاقیاتت خـراپ کـردوە، فیطـرەتـی عـەقلیاتت شـێواندوەو چـاکیان بکـەرەوە، ڕێگـای چـاکە کردنیشـیان نیشـان بـدە، ئـەم بەشـە ئیشـی ئێمەیـە بەمـەرجێك لەهـەمو لایەنێکـەوە شـیاوی ئـەم کـارەبین و ئەهلیـەتمان ببێـت، بـەڵام بـەدیهێنانی گۆڕانکاری لە هەناوی مرۆڤدا بە شێوەیەك، کە بیگەڕێنیتەوە بۆ ڕێی ئەسڵی و، فیطرەتی سەلامەتی خۆی وەدەست خاتەوە، کـاری ئێمـە نیـەو لـە توانـای ئێمـە بەدەرە... تەنیا کاری خودایە.

پەراوێز:

١) کـاك ئەحمـەد لـە پـەراوێزی ئـەم دەفتـەرە تصـحیح کـراوەدا خـۆی نوسیویەتی بەدەست هێنانی ئەهلیەت و شایستەیی بۆ هیدایـەتی خـەڵکی هـەل و مەرج و زەمینەی فراوانی دەوێت وەکو:

١- هاودەنگ بونی داعی لەگەڵ ئامانج و بەرنامەی دەعوەت.

٢- نیەتی خالص و محەبەت (خۆش ویستن) و دڵسۆزی.

٣- زانیـار بـون و ناسـینی سـێ شـێوەی باسـکراوی ئایـەتی ١٢٥ سـورەی نحـل، بەکارهێنانی هەر یەکیان لە جێی خۆیدا.

پرســـیار: دەربـــارەی ئایـــەتی ﴿ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴾ ســـورة الشـــمس: ٨ ڕونکردنەوەیکمان بۆ بکەو، چ پەیوەندی یەکی هەیە لەگەڵ فیطرەتدا؟

وەڵام: وتمان، کە فیطرەتی مرۆڤ لەسەر بنەمای ئەو لایەنانە دروست کراوە، کە مرۆڤایەتی مرۆڤ بەهۆی ئەوەوە دروست دەبێت، هەروەها وتـمان، کـە مـرۆڤ

مەوجودێکە ئازادە – خاوەن ئیختیارەو ڕێگەشی نیشاندراوە، دەتوانێت هەم چاك بێت و هەم خراپ، عیبارەتی- فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا– چەندین عیبارەتی تر لە قورئاندا، کە پێشتر باسمان کرد، عیبارەتی زۆر کورت و گەیەنەری - أمشاج لە ئایەتی- ﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ﴾ سورة الإنسان: الآية ٢ و پاشان ﴿فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ سورة الإنسان: الآية ٢- هەروەها ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ﴾ سورة الإنسان: الآية ٣ هەمو ئەمانە باسی ئەو مەسەلانە دەکەن، کە پەیوەندی بە شەخسیەتی مرۆڤەوە هەیە بەو شێوەیەی، کە هەیەو بەو شێوەیەی، کە دەبێت ببێت، ئەگەر ئیشێك لەتوانای مرۆڤدا نەبێت ئازادی و ئیختیار پێدان شتێکی بێ مانایە، ئیختیار کاتێك مانادارە، کە ئەو ئیشە لەتوانای مرۆڤ بێت، ئەگەر بەکەسێك بوترێت: تۆ ئیختیارو ئازادیت هەیە، کە لەم سەربانەوە بفڕیت و بچیت بۆ مەریخ و بگەڕێیتەوە، دەڵێت: ئەم کارە لە توانای مندا نییە، ئیتر ئیختیارو ئازادیت هەیە – چ مانایەکی هەیە؟ قورئان بە مرۆڤ دەڵێت: ئیختیاری چاکەو خراپەت پێ دراوە، (چاکی و خراپی بە مانای فراوان و گشتی، کە هەمو شتێك دەگرێتەوە، ئیسلام هەمو چاکەیەو کوفر هەمو خراپەیە) یان پێی دەڵێت ئیختیارت هەیە - فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا –، - إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ - خوا ئیختیاری بە درۆی نەداوە بە مرۆڤ (وەك ئەوەی لە زەمانی (شا)دا، هەروەها لەم کاتەدا دەڵێن: هەڵبژاردن ئازادە، ئێمە دووکەس کاندید دەکەین و تۆ ئیختیارت هەیە، یەکێك لەمانە هەڵبژێریت!! ئەگەر ڕاست دەکەیت من ئازادم و موختارم بە هیچیان ڕا نادەم، ڕای خۆم دەدەمە کەسێك، کە بەشیاوی بزانم نەك ئەو دووەی تۆ، لە زەمانی شادا دەیانگوت: لە فلان ناوچەدا بۆ پەرلەمان چوار کەس هەڵدەبژێردرێت هەر چواریان دیاری کردبو! چونکە پەرلەمانی ڕژێم پێویستی بە چوار کەسە و

هەر چۆنێك بوە، ئەگەر بە ئاژەڵیش بێت دەبێت ئەو كورسیانە پڕ بێتەوە، دەبێت هەر چواریان هەڵبژێردرێن!

ئەگەر كەسێكی تر هەبێت وەك ئەم چوارە شیاوبێت!! نابێت ڕای پێ بدەیت، ئەمە ئازادی و ئیختیارە؟

ئەمە چ ئیختیارێكە؟

ئەمە درۆیەو فریودان.

خوای متعال لەگەڵ مرۆڤدا فێڵ ناكات، كاتێك ئیخیتیاری پێ داوی چاك، یان خراپ بیت توانای ئەوەشی پێداویت، بەڵێ بەپێی فیطرەت حاڵی كردویت، كە لایەنی چاكەو خێرو ژیانی ساغ و سەلیمی مرۆڤانە چۆنە؟ بەڵام تواناشی پێداویت، كە بەو شێوەیە، یان بە پێ چەوانەوە بجولێیتەوە، بەپێی غەریزە حاڵی كردویت چ خۆراكێك بۆت چاك و بەسودە بەهەمان شێوە، كە گیانـدارانی حاڵی كردوە تۆشی حاڵی كردوە، بەڵام توانای ئەوەشی پێداوی بە پێچەوانەوە بجولێیتەوە هەروەكو باقی مەوجودات نیت، كە نەتوانیت لە ڕێی فیطرەت لابدەی، بیرێ لە دەمی منداڵیی بكەرەوە كاتێك دەیانەوێت فریوی بدەن، یان درۆی لەگەڵ بكەن سەیردەكەیت فیطرتاً ناتوانێت بەو درۆو فریودانە ڕازی بێت بە هیچ جۆرێك دەرك ناكات بە ڕاستی چیەو فریو ودرۆ چیە، بەڵام بە حوكمی فیطرەت ناتوانێت ڕازی بێت پێی.

هەمو دیویانە هەندێك لە دایك و باوكانی نەزان و بێ سەلیقە لەبەر ئەوەی ئەركەكانی خۆیان سوك بكەن، هەر لەسەرەتاوە دێن چەندین مەسەلەی خراپ و شێواو دەخەنە هۆش و بیری ئەو منداڵەوە، نازانن لەگەڵ سیفەتی – بیانوگری- و-پێویست بەغەیری خۆ- ی منداڵدا باش بجولێنەوە دێن درۆی لەگەڵ دا دەكەن، ئەو منداڵە بەڕاستی نیازمەندی كەسێكی ترەو ئەمە سیفەتێكی سروشتی و ئیلاهیەو تەنانەت پێویستە بۆ ئەوەی خۆیان ڕزگار بكەن دەیترسێنن درۆی فێردەكەن لەسەرەتادا منداڵ، چونكە ئەم شتانە لە

فیطرەتیدا نیە فێرنابێت، بەڵام توانای پێدراوە، فێردەبێت بەهەمان شێوە کە لە فیطرەتیدا نیە هیچ شتێك بێ هۆكار قبوڵ بكات كەچی ئەم دونیایە بە ئەنجامی ڕێكەوت دەزانێت، خوا فیطرەتی مرۆڤی لەسەر بناغەی خێر داناوە بەڵام توانای هەردو لایەنی خێرو شەڕی پێدراوە -فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا- و زۆر ئایەتی تر بەم مانایەیە.

دڵی ساز و ناساز

ئاشكرایە، كە مەسەلەی سەرەكی لەهەر بارودۆخێكدا بۆ هەر موسڵمانێكی خاوەن هەست و لێپرسراو ئەوەیە، كە زیاتر لەهەر شتێك ئاگاداری خۆی بێت.

لەڕوانگەی ئیسلامدا چاك كردن و ڕێك و پێك كردنی – ضمیر- و تێك شكاندنی دوژمنەكانی و بەستنی ئەو ڕێگایانەی، كە دەتوانرێت بچێتە ژورەوە لێی، لە دونیای فراوان و ئاڵۆزی– ضمیر- دەروندا – جیهادی اكبرە- كە پایەو بنەمایە بۆ جیهادی اصغر، كە تێك شكاندنی دوژمنە لە دنیای دەرەوەدا – كۆمەڵ- كە هەر چۆنێك بێت بەهەر حاڵ سادەترە لە دنیای دەرون، حاڵ و باری دنیای دەرەوە –كۆمەڵ- لقێك و بەشێكی ژیانی مرۆڤە.

مانای (فلنرجع) یان (رجعنا) لە حەدیسی جیهاد دا بریتی یە لەوەی لەسەرەتای هاتنی پەیامی خوداو كارو بەرنامەی سەرەكی موسڵمانان جیهادی اكبر بوە.

ئەو مەیدانە ئاشكرایەی ڕوبەڕوبونەوە لەگەڵ دوژمندا (كە دەزانین چ كاریگەری و دەورێكی سەرنویشت سازی لە مێژوی ئیسلامدا هەبوە) وەك كارێكی بچوك و لاوەكی دانراوە، كە دوای كۆتایی هاتنی دەبێت بگەڕێنەوە سەركاری سەرەكی – واتە جیهادی اكبر-

خاڵێكی تر كە پێویستە ڕونبكرێتەوە، جگە لەو باسانەی دەربارەی – بازنەی مەسئولیەت- كراوە، كە دەزانین مەسئولیەت – پایەی تەكلیفی و دینیە-، كە لایەكی ئەو پەیوەندیە خودی تاكە لێپرسراوەكە خۆیەتی و لایەكەی تری بەپێی گەورەیی و بچوكی بازنەی مەسئولیەتی ئەو كەسەیە لە

خۆیەوە هەوەڵ جار تا دەگاتە هەمو دنیا، منیش لەم بارەیەوە زۆر ئەدوێم و دەکۆڵمەوە، پێش هەر شتێك پێشەکی یەك.

بۆ ئەوەی زیانەکانی یەك لایەنە بون دەرکەوێت و ئافاتی وەك کەڵەشێری شەڕ لێ دەرچون ڕون بێتەوە پێویستیمان بە باسێکی زۆرە، بەڵام ئێستا بەم ڕونکردنەوەیە واز لەم باسە دەهێنین.

دڵ دوو جۆرە:

١- سالم – ساز-

٢- ناسالم – ناساز- (هەر یەکێکیان بە پلەو ئەندازەی فراوانەوە).

هەمو ئەحواڵ و کردەوەی دەرونی و دەرەکی، هەندێکیان لەگەڵ سالم دا سازگارەو هەندێك لەگەڵ ناسالمدا (چ بە حالەتی عیللەت بێت، چ بە حالەتی مەعلولیەت بێت) بۆ نمونە: دڵسۆزی کردن بۆ غەیری خۆت، جا چ بۆ کەسێك بێت، یان هەمو خەڵك، یان تەنانەت گیاندارێك بێت، نمونەیەکی تر ڕوخۆشی و میهرەبانی و ئارامی و سنگ فراوانی و سەخاوەت، لەگەڵ دڵی سالم دا سازگارەو لەگەڵ ناسالمدا ناسازگارە.

١- هەڵبەتە لەوانەیە دڵی کەسێکی مزکی جار جارو بەشێوەی کاتی سەرچاوەی گەورەترین و قورسترین ڕەفتارو هەڵوێستی هاوشانی دڵی نا سالم بێت لە کاتێکدا ئەمە بۆ ئەو کەسە مایەی پەروەردە بونی زیاتر تێدایە.

٢- لەوانەیە ڕەفتارو هەڵوێستی دڵێکی نا سالم وەکو ڕەفتاری دڵ سالمێك بێت، بەڵام لە ڕاستیدا ئەمە زیانمەندە بۆی و ناساز ترو نەخۆش تری دەکات.

(ئەم باسەی نێوان دوو قەوسەکەی سەرەوە لە جۆری دووەمی تەحریکات و فێڵەکانی نەفس و شەیتانە، کە لەم بارەیەوە باسی تایبەتی کراوە.

ئەگەر ئەو ماوەیەی ئێمە بە جیدال و مشت و مڕەوە خەریك بوین بۆ کەسانێکی پێگەیەشتو هەڵبکەوتبایە.

١- ئەوەنــدە خۆیــان نەدەدۆڕانــد، کــە هــەمو شــتێك فــەرامۆش بکــەن و هــەر خەریکی جیدال بن.

٢- هەمان کاری ـ‌جدال- ی دەکردە باس و ڕونکردنەوەی ئیسلامی، کـە هـەم خۆیان پێگەیشتوتر دەبون هەم لە هیدایەتی کەسانی تردا کاریگەر دەبو، بـەڵام ئــەم بەشــە، چــونکە لــە بنەڕەتــدا هاوتــای دڵــی ناســاڵه (ئێمــەش ئــەو پێگەیشتویەمان نەبو) بوە مایەی زیانێکی فراوان لە تەبلیغی دیندا، حـەزکردن بە هیدایەت و خۆش بەختی خەڵك بنەمای کارە، بەڵام کەسانێك، کـە ـ‌جدلی- دەردەچن، ئەو سیفەتە واتە: حەز کردن بە هیدایـەت و خـۆش بـەختی خـەڵك تیایاندا لاوازە، یان لەوانەیە لەناو بچێت وردە وردە هەمان – علم المناظرة- کـە بریتی یە لە ـ‌الزام یان افحام خصم- جێـی ئـەم سـیفەتە لـە دەرونـی ـ‌ضمیر- مرۆڤدا بە ئاسانی دەرك دەکرێت، هـەروەها جیـاوازی دەورو کاریگـەری بەسـەر شەخصـی قسـەکەرو بەرامبەرەکـەی زۆر ئاشـکرایە، هـەر چـەند لەوانەیـە لـە ڕواڵەتدا زۆر لێك جودا نەکرێنەوە (ڕونکردنەوەی ئـەم باسـە بەتـەواوی لێـرەدا ناگونجێت). بەڵام خۆتـان ئـەو کۆڕانـەی لەگـەڵ نەیارانـدا بومـان بهێننـەوە یـاد بەتایبـەتی مارکسیەکان، بـەڵێ جـار هـەبو چـەند شـەوێك تـا بـەیانی لـەبارەی مەسەلەیەکەوە لەگەڵ کەسێکدا باسمان دەکرد بەبێ هیچ توڕەبون، یـان ئیدانـە کردنێك، بەڵام ئازیزەکانم من لەم دواییـەدا زانـیم و ڕۆحـی مەسـەلەکەم دەرك کرد، ئەویش ئەوە بو لە ڕاستیدا ئامانجی دەرونیمـان بوبـوە ئـەوەی مەکتـەب و جیهـان بینـی بەرامبەرەکـەمان بـەتاڵ بکەینـەوە، نـەك هیدایـەتی ئـەو کەسـە بکەین، ئێسـتا ناکرێـت جیـاوازی گـەورەی ئـەم دوو حاڵەتـەتان (بطلان ی ئـەو کەسە یا هیدایەتی ئەو کەسە) بۆ ڕون بکەمەوە، ئەوەی ئێستا دەمەوێت بیڵێم سەرەتا کورتەیەکە دەربارەی پەروەردەو پاشان فێرکردن.

مەسەلەی یەکەم: ئەوەی لێرەدا دەمەوێت باسی بکەم چەند ئاماژەیەکی ترە دەربارەی ـ‌دڵ- کـە لـەم چـەند ئایەتـەی خـوارەوە چـەندین حـەدیس بەدەسـت هاتوە.

﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ﴾ سورة الزمر: الآية ٢٣ پێش ئەم ئایەتە ئایەتی ﴿أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾ سورة الزمر: الآية ٢٢ ﴿وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ﴾ سورة المائدة: الآية ٨٣ ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ﴾ سورة الأنفال: الآية ٢ ﴿الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ﴾ سورة الحج:الآية٣٥ هەروەها چەند ئایەتێکی تر ئەوەیە کە دڵی نا سالم لەگەڵ مڕومۆچی – گرژی – و بێ هەستی بەرامبەر بە کەسانی ترو وشکی و کینەداری سازگارەو دڵی سالم لەگەڵ نەرم و نیانی و ڕوخۆشی و بەزەیی هاتنەوەو هەست کردن بەئەرك داری لە بەرامبەر کەسانی ترو سەرحاڵی و خۆشحاڵیدا سازگارە.

چەند سالێك بێ بەری بون لەو سیفەتە باشانەو کاروباری ڕێك و پێك و موبارەك و پڕ سۆزو ڕۆح پەروەر بۆتە هۆی پەیدابونی چەندەها سیفەت و کرداری گەورەی خراپ و ناپەسەند (چ باسکراو، چ باس نەکراو)، کە چارەسەرکردنی کارێکی زۆری دەوێت و سەرکەوتن بەدەست خوایە، لێرەدا ئاماژە بۆ چەند دەرمانێك دەکەم:

١. هەوڵ بدەن جار جار کۆببنەوەو بەپێی ئەحواڵی ڕۆحی خۆتان بەباسێك لە کتاب و سوننەت یان ژیانی گەورە پیاوان یان باسێکی دڵ ڕاشەکێنی بێ بەش کراوان و زۆر لێکراوان کۆڕەکەتان موبارەك بکەن، بونی فرمێسك نیشانەی ناسکی دڵە، باش بزانن هێنانی ئەم چەند ئایەتە لەمەسەلەی یەکەم داو هەمو ئایەتێك ئەوەیە، کە هەڵوێستی ئیمانی لەبەرامبەردا بگیرێت ئەویش بریتییە لەوەی، کە لەکات و حاڵی سازدا تەلاوەت بکرێن و دیارە بیستنی هەر ئایەتێك لە قورئان نابێتە هۆی بەدی هێنانی ئەم حاڵە، ڕونکردنەوەی ئەم مەسەلەیە

درێژە،بە ئومێدی خوا بۆ داهاتو. بەڵام مەسەلەی گریان و هاتنە خوارەوەی فرمێسك زۆر لەوە فراوان ترە، كە هەندێك بۆی دەچن بەكورتی گریان لەكاتی مەسەلەیەكی سۆزناكدا هەم نیشانەی سەلامەتی دڵەو هەم دەبێتە هۆی سالم تر بونی لێردا ئاماژە بۆ ئەم دوو مەسەلەیە دەكەم:

١) لەبەرامبەر یەك حاڵەتی سۆزناكی سالمدا ئەگەر موسڵمانێك و غەیرە موسڵمانێك حاڵێكی هاوبەشیان هەبو، یان غەیرە موسڵمانەكە كەوتە گریان و موسڵمانەكە نەگریا، دەستگای دڵی ناموسڵمانەكە بەلایەنی كەمەوە لەم كاتەدا سالم ترە.

٢) ئەگەر مەسەلەیەكی سۆزناكی ساز وەك ئەو مەسەلانەی پەیوەندی بە (قوة غضبية)وە هەیە: درندەترین و خوێن ڕێژترین كەسی هێنایە گریان، لەو كاتەدا بە ئەندازەیەك دڵی سالم دەبێت كە ناتوانێت بچوكترین تاوان ئەنجام بدات (درێژەی ئەم باسە بۆ فرسەتێكی تر بە ئومێدی خوا ئەگەر ماین و نەمردین).

٣- وردە وردە شەو بەسەربردنی عادەتتان بگۆڕن، شەو زۆر لەبارو شیاوە بۆ دووكاری بەدەنی و ڕۆحی ﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِتَسْكُنُوا۟ فِيهِ﴾ سورة غافر: الآية ٦١، كە ئەم (سكون)ە هەمان (سەبات)ی ئایەتی﴿وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا﴾ سورة النبأ: ٩ یە + ﴿قُمِ ٱلَّيْلَ﴾ سورة المزمل: الآية ٢ تا ﴿وَأَقْوَمُ قِيلًا﴾ سورة المزمل: الآية ٦. زۆر حەیفە كە زۆرترین كاتەكانی شەو دابین كەری سەلامەتی ڕۆح و بەدەن نەبێت، بەكار بهێنرێت بۆ شتی كەم بایەخ یان بێ بایەخ.

هەوڵ بدەن بەرنامەتان بەجۆرێك بێت، كە نوێژی عیشا لەسەرەتای شەو بكەن و باقی كاتەكانی تر تایبەت بكەن بە خەو تیلاوەتی قورئان و تەهەجود، ئەگەر پێویست بكات بۆ ئیش و كاری لەم بابەتە بەكاربهێنن.

بـــەڵام دەزانــــن لەیــــەك ڕووەوە ســـەیركردنی ئـــەحكامی ئیســـلامی و هەڵسەنگاندنی كاروبار بەكێشانەی چەندێتی باویتی و زۆربەی جار كێشانەی

چۆنیەتی –کیفی- شتێکی ناوازەیەو تەنیا مقیاسێکی چۆنیەتی –کیفی- کە ڕەواجی هەیە بریتی یە لە ڕەزای خودا.

گەلێك جار گرنگترین عیبادەتی مرۆڤساز واتە نوێژ لەبەر خاتری کاروبارێك دەگۆڕێت یان هەرناکرێت، کەواتە ئەگەر جار جارێك کارێك دێتە پێش، ئەگەرچی لە ڕواڵەتدا کەم بایەختر (وەکو خزمەتێکی مەعنەوی یا مادییە کەسێك چۆن بۆ میوانداری کەسێك، یان ڕاگەیشتن بەخێزان ومنداڵ و کەس وکارو نیشان دانی خۆشەویستی بۆیان) ئەگەر نیەتتان خودا پەسەند بێت بێ هیچ بێ تاقەتی وگرژبونێك بەرنامە پێشوکەتان تێك بدەن، مەسەلەی کۆڵ کۆڵەکانێیی رسول (ﷺ) بهێننەوە یاد، یان هەڵبەزودابەز کردن و یاری کردنی منداڵەکانی عمر (ﷺ) لەسەرپەرشتی باوکیان و داڕندنی فەرمانی پارێزگاری ئەو کەسەی بڕیار بو ببێتە پارێزگاری، یان جەعفەری صادق(ﷺ) کە چۆن چەند سەعاتێکی لەشەودا تەرخان کرد، بۆ باس و لێکۆڵینەوە لەگەڵ مولحیدێکدا –مادی-.

٣- دەربارەی -اذکار موجە – ئەم چەند تێبینی یە دووبارە دەکەمەوە.

یەکەم:

لەبارەی ڕابردووەوە زۆر قوڵ و بێ پەردەو سنور بیربکەنەوە دەربارەی بەرئەنجامی چەند ئایەتێك لەم بابەتە ﴿أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنَىٰ﴾ سورة القيامة: ٣٧ تا خۆمان بە دروستی بناسین و دوچاری گومانی غافلانەی وانەبین، کە گوایە من هەر ئەم منەی ئێستا بوم و بە لەخۆڕازی بون و خۆ پەسەندی و فڕو فیشاڵ کە بکوژی دڵ و پەروەردە کەری عجب و غرورە خۆمان سەرقاڵ بکەین.

دووەم: بزانین کە زەمینی ئێمە لە مولکی گەورەی خوادا چەندە بچوکە؟ ئێمەش لەسەر ئەم زەمینە چەند بچوکین؟ خوا دەتوانێت لەهەر ساتێکدا بە حیسابە خەیاڵی یەکانی ئێمە کۆتایی بهێنێت، یان چەندین بەلای وا بێنێتە

پێشەوە بۆمان کە سەرئەنجامەکەی مردن بێت یان مردن نەبێت و ئاسایی بێت.

بۆ نمونە ﴿إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ﴾ سورة سبأ: من الآية ٩ هاوکات ،حالّی ببین و دەرك بکەین هەر ئێستا خوا دەتوانێت ئەم عەرزەی ژێر پێمان بقلیشێنێت، یان ئەم بنمێچەمان بەسەردا بڕوخێنێت، بەلاّم ئەگەر نەیەوێت بمرین بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ بە سەختترین ئەشکەنجەو ئازار بەو پەڕی بێ توانایی بمێنینەوە.

سێ هەم: بەدڵ و بەبیر تێ بگەین لە مانای ئەم ئایەتانە ﴿قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ سورة الجمعة:(٨)، ئەو ئایەتانەی جیاوازی مەرگی پاکان و ناپاکان و ئایندەیان دەردەخات.

چوارەم: مانای ئەو ئایەتانە لە دڵی خۆماندا بناسین ﴿إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ﴾ (سورة غافر: الآية ٣٩) ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ﴾ (سورة البقرة: الآية ١٦٨) ﴿فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ﴾ (سورة لقمان: الآية ٣٣).

بە ئەندازەی جوتیارێك بۆ مەڕو ماڵات و باغ و بێستانەکە بۆ خۆمان دڵسۆز بین و ڕابردومان هەڵسەنگێنین کە: چ شتێك سود مەندو کاریگەر بوە لە بەرژەوەندی و نەش و نمای ئایندەمان و کامەیان نەبوە؟

دیسان دوبارەی دەکەمەوە، ئەگەر خۆ پەرستین، بزانین بە چ شێوەیەك؟

بە شێوەیەکی دروست خۆمان بوێت و خۆمان خۆش بوێت، نەك خیانەتێکی وا بکەین سەبارەت بە خۆمان کە دووژمنەکانمان لە دەستیان نەیەت.

٤- وریابن کە ڕێگاکانی وەسوەسـەی شـەیتان جۆراوجۆرە ئەگەر کەسێك لە کۆمەڵێك کارو سیفەتدا بە پلەی –اطمئنان-گەیشت نابێت گومان بکات بەسەر نەفسی خۆیدا زاڵ بووە لەژێر هیچ فشارێکدا نالەرزێت تەنانەت، ئەگەر لەسیفەتێکدا شورەی قەڵایەکی لە گرتن نەهاتوی تقوی بە دەوری خۆماندا بکێشین لەوانەیە هەر خودی ئەم گومانە (بەدەست هێنانی اطمئنان) ببێتە دەلاقەیەك بۆ شەیتان، تا لێرەوە ژەهری کوشندەی –عجب- بڕێژێت بەسەر دڵماندا، کە ئەم گومان و پەندارو ڕافەرمونە لە گوناهەکە خۆی زیان مەندترە، فەرمودەیەکی حەزرەتی جواد ئەم مەسەلەیە جوانتر ڕوندەکاتەوە، کە دەڵێت: (گوناهێك کە مرۆڤ هەڵدەنێت و ناچاری دەکات بۆ ئیستیغفار چاکترە لە تقوای –عجب- بەدی هێنەر).

٥- دیسان چەند وشەیەك لەبارەی سەلامەتی دڵەوە، بەڕێك وپێکی بیر بکەرەوە لەناوەڕۆك و ڕازی ئەو ئایەت و حەدیسانەی کە سەلامەتی دنیاو ئاخیرەت بە بەرهەمی سەلامەتی دڵ دەزانن، پاشان لەبارەی ئەو کاروبارانەی، کە دەبنە هۆی سەلامەتی دڵ و لەگەڵ دڵی سالم دا دەگونجێن (کە چەند نمونەیەکمان وەك مشتێك لەخەروار هێنایەوە) خاوەن هەست و لێپرسراوانە بیر بکەرەوەو ڕابمێنە لێی ئەو شتەگرنگ و وردەشت نە بیر نەچێت بەپێی – نیەت – جار هەیە گرنگترین ڕەفتاری سالم و ساز گەورەترین زیان دەگەیەنێت، بەپێچەوانە کۆمەڵێ ڕەفتاری نا سالم دەبێتە مایەی سەلامەتی دڵ (بەڵام نەك وەك ئەو شێوەیەی نیازی یەکان بۆی دەچن نەك وەك ئەوەی لە سەفسەطە بازی – مەلامی گەری – دا هەیە، کە تاوان کردن بە ئاشکراو خۆ بە فاسق نیشان دان لە دوچاری هەندێ تاوانی نهێنی خراپ ترە) (مەسەلەی گوناهی تاکی بۆ تاك، یان بۆ تاك و کۆمەڵ، یان گوناهکردن بەرامبەر کۆمەڵ لە باسەکانی – پلەی دووەم و سێ هەمی – فریوی نەفس و شەیتاندا ڕونکراوەتەوە دەتوانیت سودمەند بیت بۆ حاڵیبونی ئەم مەسەلەیە).

بەدەست هێنانی —ملكە- پێویستی بە هەوڵدانی بەردەوامـە، ئەگـەر هاوڕێی باش و ڕێك و پێك دەست بكەوێت زۆر بەكەڵك دەبێـت (خۆشەویستی هاوڕێی ڕاست ودروست لەسەر پایەی —تقوی- لە ئایەتی ١١٩ سورەی تۆبـەدا بـاس كراوە و بەشێك لە تورەبون و جدال (بە مانا عورفی یەكەی) دوشتن، كە لـە نـا سـالم كردنـی دڵی كەسـانی نـا كامـڵ كاریگـەری فراوانیـان هەیـە هـەروەها ئـەو سـێ دەردەی لە ئایەتی ١١ ی سورەی حجراتدا بـاس كـراوە لـە تـورەیی زیانمەنـدترن، زۆر وریا بن: لە باس و خواست لەگەڵ یەكتردا هەروەها لەگەڵ باقی موسڵمانان چ بەشێوەی نامە چ ڕوبەڕو (جا چ حكومەت بێت یا نـەبێت) تەنانـەت لەگـەڵ غەیری موسڵمان و ئەندامانی گەورەو بچوكی ئەو حـزب و دەسـتانەی دەسـتیان بە خوێنی سەدان كەس لە ئازیزانمـان سـورە، لـە پەیـدابونی ئـەم جـۆرە شـتانە ڕێگری بكەن.

لەهەمو ئەركەكانماندا وێڕای — ئەمرو نـەهی تـەعاونی- تەوصیە بەهـەق و تەوصیە بە سەبر بكەن و سەرنج بدەن لەكاتێكدا ئەمرونەهی دەكـەن نیـەتتان سـالم بێـت، یـا تێكـەڵی شـتێكی دڵ كـوژت نـەبێت، كـە دەبێتـە مایـەی زیـان بـۆ خودی — ئامرو ناهی یەكە-.

لــەبارەی — كینــەوە — پێویســتە، كــە ئاماژەیــەك بكــەم بــزانن تەنانــەت لەبەرامبەر ئەندامانی ئەو حزبانـەی، كە خۆیـان بـە دوژمنمـان دەزانـن نابێـت ڤینتان هەبێت و ڕق و كینەتان لـە دڵ دابێـت، ئەگـەر خـوا ڕێكـی خسـت ڕونـی دەكەمـەوە — تـبري- كـە لـەزۆر ئایەتـدا بـاس كـراوە لـە (جەدوەلـەكانی كتێبـی دەربارەی كوردستان دا) بە شێوەیەكی گشتی باس كراوە، لەگەڵ كینـەدا فـەرقی هەیە تەنانەت — تبري- بۆ زیندو زۆر جار خێرخوازی یە نـەك هەر ڕق، بـەڵكو لـە ڕوداوی — اعراضـي- یـونس دا (عليه السلام) حـاڵی دەبـین تەنانـەت —اعـراض- بـۆ كەسانی بە تواناو لێپرسراو لە باس و تەبلیغ دا نابێـت بكرێـت، بـەڵام لـەبارەی موسـڵمانان چ بەتـەقوا، چ گوناهكـار مەسـەلەكە جـۆرێكی تـرە (لـە ئایەتـەكانی دوعاوئیسـتیغفار ورد بـەرەوە) دڵنیـك، كـە دەربـارەی موسـڵمانی گوناهكـار ڕق و

کینەی تێدابێت هەرگیز ناتوانێت بە سالم و بێ گەردی بمێنێتەوە، ناڕێکی وناکۆکی لە مەسەلەیکدا نابێت ببێتە مایەی قینەکێشان و ڕق لێ بون، چونکە زیانی ئەم کینەو ڕق لێ هاتنە بۆ ئەو کەسە خۆیەتی، کە حقدی هەیە نەك ئەو کەسەی تر.

ئەگەر کەسێکمان خۆش بوێت بە ئاسانی لەکەس وکاری دەبورین، ئەگەرچی زیانمان لەدەستیان دی بێت، کەواتە تۆش لەهەر جەژنێکدا لەبەر خاتری خۆشەویستی خواو خەلك – محمد- ﷺ، تەواوی ئەو کەسانەی لە ئوممەتی ئەون ببەخشەو ئازادیان بکەو صادقانەو موحیببانە دوعای لێخۆشبونیان بۆ بکە (بەتایبەتی دوای مردن).

هەڵبەتە ناکۆکی و حسابی ماڵیی شتێکی تایبەتی یە مەگەر مەسەلەکە لە بابەتی ﴿وَأَن تَصَدَّقُوا۟﴾ سورة البقرة: الآية ٢٨٠ بێت.

باشی و سازی نیەت سەرەڕای لایەنە دنیاییەکان دەبێتە مایەی سۆزو لێ خۆش بونی خواش لەئێمە، دەزانین مەسەلەی -افك- چ پیلانێکی گەورە بو لەلایەن مونافقینەوە دژی ئیسلام و محمد (ﷺ)، بەشداری کردنی کەسانێك لە موسڵمانان بەباسکردنی ئەو مەسەلەیە، یان بەلایەنی کەمەوە بەدرۆنەخستنەوەی ئەو مەسەلەیە چەند هەڵەیەکی گەورە بوە لەگەڵ ئەمەشدا وردبنەوە لە ئایەتی ڕۆح نەوازو دڵ پەروەری قورئان دەربارەی خەم و بێ تاقەتی ابوبکر(ﷺ) کە بەهۆی ئەو مەسەلەیەوە بڕیاری دا ئینفاق نەکات بەو کەسانەی لەم مەسەلەیەدا بەشداریان کردبو، لەم ڕستە ئومێد بەخشەدا دەفەرموێت: ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَكُمْ﴾ سورة النور:الآية٢٢.

ئازیزانم زۆر لێبڕاوانە کۆشش بکەن ڕیشەی هەمو جۆرە -غل- و کینەیەك دەربارەی هەر موسڵمانێك باش، یان خراپ و مردو، یان زیندو لە دڵتاندا دەربهێنن ﴿وَٱتَّقُوا۟ يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِ﴾ (سورة البقرة: الآية ٢٨١).

٦- هۆشیارانەو لێبڕاوانە خۆتان بپارێزن لەو شەش نەهی لێ کراوەی (منهیات ست) ئایەتەکانی ١١ و ١٢ ی حجرات کە بەداخەوە هەندێك لەوانە لای هەندێك کەس بۆتە شتێکی ئاسایی، ئەو فەرمودەیەی عباس دەربارەی تەقواو خۆپاراستن لەنەهی کراوەکان بهێننەوە یادتان لەکاتێکدا لەلای مرۆڤی تێگەیشتو هەمو شتە نەهی کراوەکان زیان مەندترن لە درك و داڵ و مارو مێروو دێو و درنج.

٧- شۆخی کردن – سوعبەت- بەو مەرجانەوە، کە هەیەتی شتێکی بایەخدارە لەڕەوشتدا ئیسلام وشكە موقەدەسی و ژیان و پەیوەندی وشك پەسەند ناکات ئەو قسەیەی عمر (ﷺ) کە دەفەرموێت: (لا تمت علینا دیننا اماتك الله)، کە بە موسڵمانێکی هەمیشە بێ دەنگ و مڕومۆچ و گۆشەنشینی وت.

بهێننەوە یادتان ئەو شۆخییانە (یانی ج بە قسە ج بە کردەوە دەیکردن) وەکو (اما ترك ذلك الجمل الشداد، بعد؟) وە هەروەها مەسەلەی خورما خواردنێکی لەگەڵ علی(ﷺ)کە لەم هەڵس و کەوت و ڕەفتارەیەوە بۆمان دەردەکەوێت لەگەڵ یارانیدا چۆن جوڵاوەتەوە، بەڵام وریابن کە:

أ) ئەو قسەیە یان ئەو کردەوەیە موباح بێت.

ب) ئامانج دار بێت واتە بۆ ناسینی کەسێك و کردنەوەی پەیوەندی لەگەڵیدا یان لابردنی دڵ ئێشان و پەرێشانی خەیاڵی ئەو کەسە یان تێکدانی ئەو دۆخە خراپە زاڵ بوە بەسەر دانیشتنەکەدا بێت یان بۆ بڕینی قسەو باسی ناپەسەند بێت یان دەربڕینی خۆشەویستی و سۆزێکی تایبەتی و بۆ کەسێك و زۆر نمونەی تری لەم بابەتە.

نەك شۆخی هیچ و پوچ کە زۆرکردنی مرۆڤ پوچ دەکات –مزاح-ت دەکات.

ج) وریابن و زۆر وردبن ئەو شۆخی یە هیچ ئەنجامێکی نا پەسەندو نا هەموار نەگەیەنێت بەخۆت و یان کەسێکی تر، دانیشتن وحاڵو باری ڕۆحی کەسێك تێك نەدات.

٨- دەزانن کە ئیستیکبارو ئیتراف دوو تایبەتمەندی سەرەکی دوژمنانی دین و مرۆڤایەتین، چ لە دەرون و ناوەوەی مرۆڤ، وەك تاك، چ لە ئاستی کۆمەڵدا (ڕەگ وڕیشەی سەرەکی ئیتراف ئیستیکبارە، بەبێ ئیستیکبار کەمتر خۆشەویستی و حەزی دام و دەزگاو سفرەو خوانی ڕازاوە پەیدا دەبێت، ئەگەر ئیستیکبار نەبێت دەست هەڵگرتن لە ئیتراف ئاسانە) ئیستیکبار لە کرۆکدا تایبەتمەندی یەکی دەرونی یەو ئەوەی لە ڕواڵەتدا دەیبینین بەرئەنجامی ئەوە، کەواتە سەرکوتکردنی لە ڕێگەی جیهادی ئەکبەری ڕاستەوخۆوە دەبێت، بەڵام هەنگاوێکی وا تواناو ڕێنماییەکی کاریگەری دەوێت ئێمە دەتوانین بۆ وشك کردنی لق و پۆپی دارێك هێرش بەرینە سەر ڕەگ و ڕیشەکەی، بەڵام بزانن، کە: لق و پۆپەکانی ئیستیکبار فراوانە، چ گەورەو ئاشکرا، چ نهێنی و بچوك، لەوانەیە لە پەیوەندی یەکانی خێزاندا (باوك و دایك و ژن و مێرد و خوشك و براو گەورەو بچوك)و لەگەڵ ئاشناو دۆستان و هاوکارو هاوپۆلاندا، یان لەگەڵ کەسەبەو بازاڕیدا، یان لەگەڵ ڕێبوارو خەڵکی سەر شەقام و جادەدا، چ بە قسە، یان جوڵانەوەی ئەندامێکی لەش، یان سەیر کردنێك سیفەتی ئیستیکبارەی خۆی دەربخات و بێتە مەیدان.

ئێستا ماوە نی یە بە درێژی باسی بکەین تەنیا بەشێك لە عەلی یەوە (ﷺ) فێربن بە زمانێك، کە زمان حاڵی دڵ بێت لە خوا داوا بکەن، کە: اجعلني بقسمك راضياً قانعاً، وفي جميع الاحوال متواضعاً سنگ فراوان، ئەگەر هۆشیارانەو دەرونی ڕەفتاری بێت ژەهری سەرەکی ئیستیکبارە، بەڵام لەکاتێکدا ئەگەر دەسەڵاتی دەرونی زۆر نەبێت دەتوانین لە ڕێگەی سنگ فراوانی ڕواڵەت دوژمن لە دەرونەوە ئاگر باران بکەین، والله ولی التوفیق.

دوای بەدەست هێنانی ئەندازەیەك لە دەسەڵات لە بەرامبەر ئیستیکبارەوە جەنگی ئیترافیش دەست پێ بکەن، پلە بە پلەو لەهەمو لایەنێکەوە بەمەرجێك گونجاو بێت لەگەڵ تواناو باری تایبەتی ئەو کەسەدا، دیسان هۆشیار بن، کە ئیسلام سەرپێی و لەیەك لایەنەوە سەیری دەرمانی دەردەکانی

مـرۆڤ ناكات، لەوانەیـە لەكاتێكدا قسـەیەك، یـان هەڵوێستێكی دژی ئیسـراف و تەبذیر گوناهێكی زۆر خەتەرناك تر بێت لە خودی ئیسراف و تەبذیرەكە یـان خۆپاراستن لە جۆرێك ئیسراف ببێتە هۆی تەبذیر.

٩- بەڵام شتێكی تر، كە زۆر گرنگە، كە ڕۆحی موسڵمانیەتی و ژیانی و بونی —جیهادی اكبر- هەروەها جیهادی اصغر- وبنـەڕەتی پەیوەنـدی مـرۆڤ وخـودا و تەنیا نیشانەی بـاوەڕێكی هۆشیارو كاریگـەرەو بـەبێ ئـەو شـتە بـاوەڕ نـەمانای هەیەو، نە واقعیەت لە ڕەفتاردا دوعایە، دوعـا ڕۆح و مـۆخی نوێـژەو نوێـژیش تەنیا ڕێگەی پەیوەندی ڕێك و پێكی خواو خەڵكەو نـاهی فەحشـاو مونكەراتـە، ئەگەر خوا یارمەتیمان بدات دەربارەی دوعا دەبێت باسـی زیـاترو كـاری زۆرتـر بكرێت بۆ بەدەست هێنـانی شایستەگی دوعـا كـردن، بـەڵام ئـەوەی لێـرە دەبـێ بوترێت ئەوەیە كە:

یەكـەم: دوعـا دەبێـت بـەپێی هیدایـەتی نەبـەوی لـە قـوڵایی دڵـەوە بێـت، هەمومان بە گشتی و خوشك و برایـانی ئـازیز، كـە زیـاتر لـە خـەڵك خـەریكی دوعاو زیكرو وێردن وریابن، كە ئەوەی بە قسەی علی (ﷺ) (لقلقـه اللسان- ەو لـە قـوڵایی دڵـەوە نییـە لـە ڕاسـتیدا هـەر دوعـا نییـە، دوعـا كـارو هەڵوێسـتی هۆشـیارانەی دڵـە بـۆ جێگیركردنـی مـرۆڤ لـەو سـەنگەرەداو ئـەوەی بـە زمـان ئـەیڵێت: بریتیـە لـەوەی لـە دڵدایـە و هـەمان بایـەخ و ئەرزشـی هەیـە، كـەوا لەوێشدا هەیە (ان المعاني في الفؤاد وانما جعل اللسان على الفؤاد دليلا) مـرۆڤ و تـــەواوی دروســـتكراوەكانی خیلقـــەت بـــە شـــێوەیەكی بـــەردەوام بـــۆ مانـــەوەو چالأكیەكانیان لە خوا داوای یارمەتی دەكەن، هەمو بـەش ولایەنـەكانی بونمـان بەپێی دەسەڵات و ویستی خۆمان بە بـەردەوامی لـە مبـدا فیـاض —خلق وامـر- بەهرەو بەرەكەت وەردەگرن، ئێمە لە ڕێگەی دوعاوە بونی ئیختیاریمـان لەگـەڵ باقی بەشەكانی تـری لـەشمان و لایەنـە گـەورەو بچوكەكانی بونـەوەر هاوڕێگە دەكـەین و لایەنـــە هۆشـــیارو موختـــارو ئازادەكـــەمان دەخەینـــە ســـەر ڕێگـــەی

شایستەی خۆی، کەواتە ئەوەی دەیڵێین: بە زمـان کاتێـك شـایەتی ئەمەیـە پێـی بوترێـت: دوعـا، کـە هـەمو لایـەن و بەشـە موختـارو نـا موختارەکـانی نـاوەوەو دەرەوەمان بەشداربن تیایدا کە مل کەچی و سەردانەواندن بـۆ خـودا ڕواڵـەتی دەرەکی و دەرونـی ئـەم بەشـداری یەیـە، وە تـەنیا لـەم حاڵەتەدایـە کـە دەبێـت چاوەڕوان بین بە زویی بەئەنجامی دەرونی و ئاشکرای ئەم دوعایە ببینین.

١) ئامــان لــە زەمزەمــەی وتنــی وشــەو قســەی تــەنیا کــە موســی کــاظم دەفـەرموێت (مـن اسـتغفر بلسـانه ولم یسـتغفر بقلبـه فقـد اسـتهزأ بنفسـه) چ شۆخی و ئیستیهزایەکی بێ جێ و زیانمەند.

٢) بۆ پەیوەستەگی نێوان زمان و بونی دەرونـی (وجـود بـاطني) و تەنانـەت وجود ظاهري دەبێت چەند کەرەستە بخەینـە گـەڕ، کـە گرنگترینیـان ئەمەیـە: جگە لە نوێژ و چەند دوعایەکی تر، کە وشەو واژەکانیـان گرنگـی خـۆی هەیـە، بە زمانی خۆت، یان هەر زمانێکی تر، کە باش دەیزانیت دوعا بکەن، ئەگەر بە زمانی عەرەبی کـە زمـانی دوعـای (مـأثور و منقـول)ە ئاشـنا بویـت لـە حاڵـەتی ڕوحی لەبار بەپێی حاڵ و باری خۆت، هەوڵ بـدەن فێـربن دوعـای ئـەو گـەورە پیاوانەی، کە بەهۆی پەیوەندی ڕۆحی لـەبارو هاوڕێگـە سـازی کیـانی هۆشـیارو موختــار لەگــەڵ هــەمو جیهــانی بونــەوەردا بەڕاسـتی ئـەهلی –دوعـا- بـون و لەهــەمو جــۆرە حاڵــەتێکی ڕۆحیانــدا دەرکیــان دەکــرد، چــۆن نیــازو داخوازیــە دەرونی و دەرەکیـەکانی خۆیـان گـەش بینانـە بناسـن و پاشـان بـە سـازگارترین واژەو شایستە ترین شێوە نیازەکانیان لەخوای پەروەردگار داوا بکەن، بۆ نمونـە موسی کلیم(عليه السلام) لە چ حاڵێکدا و بـەچ شـێوەیەك ئیسـتیغفار دەکـات ﴿رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي﴾ (سـورة القصـص: الآيـة ١٦) یــان پەنـاگـەو هێزێکـی نــەمر داوا دەکات، ﴿رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ﴾ (سورة القصص، الآية ٢٤).

یـا لەدەسـت سـتەمكارانی سـەردەمی خـۆی شـكات دەكـات ﴿أَنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوۡمٞ مُّجۡرِمُونَ﴾ (سـورة الـدخان: الآيـة ٢٢) یـان ایـوبی خۆشەویسـت و ئـازیز (عليه السلام) دوای تەحەمول و تاقەتێك دڵە موبارەكەكەی لـە نالـەباری طاغـوت و طاغوتیـەكان دەرەنجێت و دەستی نیـاز بـەرز دەكاتـەوە ﴿مَسَّنِيَ ٱلشَّيۡطَٰنُ بِنُصۡبٖ وَعَذَابٍ﴾ (سـورة ص: الآية ٤١) گرفتار بونی بە بەڵای ئیلاهی بـە بەرئـەنجامی پـەیڕەوی خـۆی لـە وەسوەسەی شـەیتان حیساب دەكات، پاشـان چـەند بـە ئـەدەب و ئـارامی ڕۆح و ڕەوانـەوە ئومێـدو هیـوای بـە سـۆزو بـەزەیی خـوا داوا دەكـات ﴿أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلضُّرُّ وَأَنتَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ﴾ (سـورة الأنبيـاء: الآيـة ٨٣)، هـەروەها دوعـا مـأثـورەكـانی محمد(ﷺ) وەكو سید الاستغفار، یان دوعای خاتو فاطیمة (g) ((اللهم یا حي یا قیـوم)) دوعـای بـاقی گـەورە پیـاوانی خـاوەن ئـیرادەو (خـۆ)، كـە لـەكتێب و دیوانەكاندا هەن سود وەربگرن، وەك هەندێك لە دوعاكانی قصیدەكانی بڕئیەو همزییەی ئیمامی بوصیری و هەروەها ((صحیفة سجادیة))ی زین العابـدین، كـە لە ڕاستیدا سەرچاوەیەكە لە حیكمەت، گرنگترین دوعاكانی صحیفە بریتـی یـە لە ((تۆبە، ئیعتراف، ئیستغفار، تذلل، رهبت، حالت ماتم)) و چـەند دوعایـەكی تر.

((حزب الـدور الاعلـی)) ی محی الـدین عرەبـی و دوعـای كومـەیل و هەنـدێ دوعـاو سـەڵاواتی –دلائـل الخیرات- بـەڵام عاشـقان و ئـەهلی دوعـا دەزانـن، كـە لەوایە:

١- لە دوعایەكی درێژدا بڕگەیەك، یان چەند بڕگەیەكی تێدابێت، كە لەگەڵ حاڵەتی ئەو كەسەدا دەگونجێت.

٢- جار هەیە لەگەڵ ئەوەشدا حاڵـەتێكی گونجـاوت هەیـە، توانـاو شایستەگی هەنـدێ دوعـا لەخۆتـدا شـك نابـەیت، بـۆ نمونـە قسـەیەك دەگێڕمـەوە لـە پیرەمێردێكی زیندو دڵ و ڕەوان گەش، كە لەو ساڵانەدا، كە لە تاران بـوم پێش

ساڵی ١٩٦٤ لەگەڵیدا ئاشنابوم (ئەم پیاوە لەسەرەتای دانانی دادگادا لە سنە بوە لەگەڵ خواڵی خۆش بو مەلا عبدالله موفتی دشەیی دۆستی و نزیکی هەبوە) بەداخەوە ناوەکەیم لەبیر چۆتەوە، لەگەڵ ئەوەدا زۆر ئازیزە لەلام، ئەم پیاوە دەیوت هەر کاتێك دەمەوێت ئەم دوعایە بخوێنم، بەڵام لە دوو دێڕی دووەم دا زۆر شەرم دەکەم:

یا من بك حاجتي، روحي بيديك

عن غيرك اعرضت، اقبلت عليك

ما لي عمل صالح استظهر به

قد جئتك راجيأ، توكلت عليك

مـن ئـەو کاتـە لـەم قسـەیە بـاش حـاڵی نەئـەبوم، ئێسـتاش، ئەگـەر وەك شایسـتەیە حـاڵی نـەبم بەلایـەنی کەمـەوە دەتـوانم دەرسـێکی لێ وەربگـرم، مەبەستم لەم کورتەیە ئاشکرایەو حاڵی ببن مەبەستم چی یە.

دوای ئەم باسە شتێك، کە زۆر جاری تر وتومە دووبارەی دەکەمەوە کە قسەو عیبادەتی پاکان مەکە بە قیاس بۆ خۆت لەبەر ئەوەی قسەو کارو کردەوەکانیان لە دەرونێکی هێندە ڕۆشنەوەیە، کە لەگەڵ دەرونی تاریك و مەشغول عنە ئێمەدا زەوی تا ئاسمان جیاوازی هەیە، ئەگەر ئەم شتە لە بارەی پاکانەوە نەزانین قسەو عەمەلیان وەك قسەو کردەوەکانی خۆمان بێ پێزو بێ مانا دەنوێنن (بەڵام ئامان ئەهلی مەعریفەت و تصوف تێکەڵ نەکەن و بەهەڵەدا نەچن).

٣- بەتێڕوانین لە خاڵی پێشو و ورد بونەوە لێی دەتوانین ئەمەش بەدەست بهێنین، کە ((دیاری کردنی شێوەی تایبەتی)) لە دوعادا، جگە لەو کاروبارانەی دین ڕێگەی داوەو دیاری کردوە، وەك ئەو ڕێگە وایە، کە کوێرێکی نا شارەزا بەچاو ساغێکی شارەزای نیشان بدات، جا ئاشکرایە، کە ئەم شتە چەند نامەنطقی و نا دروستە، لە دوعاکانی پێغەمبەری گەورە ﷺ وەك ئەو دوعایانەی دوای تەرکی طائف دەیوت یان ئەوانەی قورئان لە زمانی ئەوەوە

باسیان دەکات، لە دوعاکانی پێغەمبەرانی تر (ﷺ) لە کات و شوێنی جیا جیادا کردویانە، ورد بنەوەو شێوە ناوازەکان شی بکەنـەوەو لێـی بکۆڵنـەوە، کـە لـە چ بارودۆخێکدا ئەم دوعایە کراوە.

٤- دڵنیـابن کـە دوعـا، ئەگـەر بەڕاسـتی دوعـا بێـت بـێ شـك قبـوڵ دەبێـت، ئەگەرچی جار جارە شتێك ببینین کە لە ڕواڵەتدا ناکۆك و ناڕێك بێـت لەگـەڵ داواکراوەکـەی ئێمـەدا (ئەمـە جگـە لـەوەی کـە دوعـای ڕاسـتەقینە شەخسـیەت سـازو مـرۆڤ پـەروەرە). لـە جیـاتی توێژینـەوە تـەنیا دوو نمونـەتان بـۆ بـاس دەکەم:

یەکەم: منداڵێکی ٣ و٤ ساڵە کە ئێستا لاوێکە لە حەمـدی خـواوە تێگەیشـتوە خاوەن هەست (خوا تێگەیشتن و هەستی هەمومان زیاتر بکات) بۆ یەکـەم جـار پاسی دووقاتی بینی، کەوتە بیـانو گـرۆزی و وتـی مـن پاسـی دوو قـاتم دەوێـت، هەندێك یاری منداڵەیان بۆ کڕی، بەڵام تا ماوەیـەك هـەر ڕازی نـەدەبو چـونکە حـاڵی نـەدەبو ئـەوەی کڕیویانـە بـۆ ئـەو گونجـاوو لـەبارە، هـەروەها ڕۆح و ناوەڕۆکی داواکەی ئەویش هەر ئەوەیە، کە بۆیان کڕیوە پاسی دوو قات نەنیازە دەرونیەکانی ئەو تێر دەکات، نە سازگارە لەگەڵ تەمەن و تواناو جێگەو ڕێگەی ئەو.

دووەم: ئەگەر تەنیا – ظاهراً من الحیاة الدنیا- نەبینین و لە ئاخیرەت غافڵ نەبین وردبونەوە لەم دوو نمونەیە بەسە بۆ ڕۆشن بونەوەمان.

هەروەك لە کاتێـك بـە ئاشکرا ببیـنین دوژمـن دەیـەوێت بمانکوژێـت نابێـت نائومێد بین لە دوعای ڕزگاربون (ئاشکرایە قنوط لە بەرهەمەکانی کوفرە) بـۆ زیـاتر ڕونکردنـەوەی لایەنـەکانی ئـەم مەسـەلەیەو دڵخـۆش بـون ئومێـدەواری چەند بەشێك لە وەسیەتی –بـاب العلـم- ی مـەزن علـی (ﷺ) بـۆ کـوڕە ئـازیزو خۆشەویستەکەی حسن بۆ نمونە باس دەکەین.

(ثم جعل في یدك مفاتیح خزائنه، بما اذن لك فیه من مسألته، فمتـی شـئت استفتحت بالدعاء ابواب نعمته، واسـتمطرت شـابیت رحمتـه،... ئقبطفـك ابطـاء

اجافتـه، فـان العطيم علـى النيـة (وەك مەسـەلەی مندالّـە نەخۆشـەكە) وربمـا اخرت عنك لعطاء الامل، وربما سالت الشي فلا تؤتاه، واوتيـت خـيرأ منـه عـاجلا او اجلا او صرف عنك لما هو خير لك فلرب امر قد طلبته فيـه هلاك دينـك لـو اوتيته، فلتكن مسالتك فيما يبقى لك جماله، وينفي عنك وبالـه، فالمـال لا يبقـى لك ولا تبقى له).

بۆ ئەوەی – علی قدر النية – باشتر ڕونبێتـەوە مەسـەلەی چـەند قاضـی و خراپ بونی ئوتوبوسەكە بهێننەوە بیری خۆتان.

١٠- یـەكێ لـە ڕەوشـت و تایبەتمەنـدی موسـڵمان ئەوەیـە، كـە چاوەڕوانی لـە خـەڵك كـەمتر بێـت بـۆ عەمـەل كـردن، بـەڵام لـەخۆی فـراوان و زۆرتـر بێـت و هەرچەند كارو چالاكی هەبێت بە كەمی بزانێت، یان بەشێوەیەكی تـر بیڵێین: بە بچوك دانانی خراپەی گەورەی خەڵك و بە گەورە دانـانی چاكەی بچوكیان، بە گەورە بینینی خراپەی بچوكی خۆی وبـە بچوك بینینـی چاكە گـەورەكانی خـۆی ڕەوشـتی موسـڵمانەتی خـۆی نیشـان دەدات (مەسـەلەی ئـەمرو نـەهی تەعاونی ئەحكامی تایبەتی خۆی هەیە).

مەسەلەی دووەم:

أ- پێشەكی بریتی یە لە فێربونی خوێنـدن و نوسین، فێربـونی قورئـان بـە پاراوی، فێربونی شەقافی هەمو جۆرە ئـەركێكی فـەردی و ئیجتیمـاعی تـاكی و بە كۆمەڵ (بەمانای فراوانی خۆی).

عیبــاداتی تایبــەتی بــە تێگەیشـتنی مــەرج و ئــەركان و موســتەحەبات و موبطلات فێر ببین.

سازكردنی نیەت دەبێت بناغەی كاری هەر كەس بێت ئـەم كەسـە، كـە تـازە فێـری خوێنــدەواری بــوە لــەو دەرســانەی، كــە باســی عیبــادەت و ئەركــە كۆمەڵایەتیەكانی تێدا دەكرێت، (جا چ فـەردی بێـت، یـان دەربـارەی ئەنـدامانی خێزان، یان تەنانەت خەڵك بە گشتی) یاداشت تەنیا بۆخۆی بنوسێتەوە.

ب: ده‌رسـی گشـتی، كه‌سێك، كـه‌ ده‌وره‌ی ئـه‌لفی به‌سـه‌ركه‌وتویی ج لـه‌ ڕوی زانستی و چ له‌ ڕوی كرده‌وه‌ ته‌واو كرد لـه‌ كاتێكدا ئه‌گـه‌ر هـه‌ل و مـه‌رج لـه‌بار بێت بۆ ئه‌وه‌ی له‌ ڕۆژێكدا چه‌ند سه‌عاتێك خوێندنه‌وه‌و وانه‌و ده‌وره‌ی هـه‌بێت ده‌توانێت ده‌وره‌ی گشتی ده‌ست پێبكات.

له‌م ده‌وره‌یـه‌دا ئـه‌وه‌ی لـه‌ پێشـتر تێگه‌یشـتوه‌ له‌وانـه‌ی ساده‌دا به‌شێوه‌یه‌كی عه‌مه‌لی ده‌بێت فێری ببێت ده‌رسـه‌كان بـریتین لـه‌ ته‌جوید له‌سـه‌ر شـێوه‌یه‌كی ناسراو + ڕه‌وشت به‌لام به‌شێوه‌یه‌كی ساده‌تر لـه‌ كتێبـی –علـم الاخـلاق- بـه‌لام به‌حاڵی بـون لـه‌ ڕۆحـی ڕه‌وشـت + فقـه‌ لـه‌ سـنوری عیبـاداتی تایبـه‌تی دا (وه‌ك نوێژو ڕۆژوو)، ئه‌گه‌ر كرا له‌بواره‌كانی تریشدا بكرێت.

لـه‌م ده‌وره‌یـه‌دا له‌سـه‌ر شـێوه‌ی ئیسـلامی – كلكـم راع وكلكـم مسـؤول عـن رعیته‌ – ده‌بێت زۆر شێلگیرانه‌تر له‌ ده‌وری یه‌كـه‌م چاودێری لـه‌ حـاڵ و بـاری ئه‌و كه‌سه‌ بكرێت.

ج- ده‌وره‌ی فه‌قێ یـه‌تی (قوتابخانـه‌ غـه‌یره‌ ڕه‌سمیـه‌كان) ده‌ربـاره‌ی مه‌سـه‌له‌ فراوانه‌كانی ئه‌م ده‌وره‌یه‌ ئاماژه‌ی ئه‌م دوو خاڵه‌ ده‌كه‌م:

١) بــه‌ پێچــه‌وانه‌ی ڕابــردوه‌وه‌ –علــوم الــی و غــایی – بــه‌پێی بایــه‌خی ڕاسته‌قینه‌ی خـۆی ده‌بێـت بناسـرێت وهـه‌مو كاتێـك به‌هه‌رمه‌نـدی ده‌رونـی – قلبی- (نه‌ك زه‌ینی ڕوت) به‌رده‌وام له‌ كتاب و سونه‌ت وه‌ربگرێت.

٢) زانستی ڕه‌وشت هاوشان له‌گه‌ڵ ڕۆحی عیرفاندا ده‌بێت فێـرببین و دڵ بـه‌ باسـه‌كانیان ئاشـنا بێـت، هه‌ڵبه‌تـه‌ بـه‌ ڕه‌چـاوكردنی ئـه‌و شـتانه‌ی لـه‌ باسـی پـه‌روه‌رده‌دا باسمـان كـرد (زۆر باسـی تـر لـه‌م باره‌یـه‌وه‌ كـه‌ له‌چـاویدا ئه‌مـه‌ی باسمان كردوه‌ كه‌مه‌).

له‌ كۆتایی دا سه‌رنجی ئه‌م دوو تێبینی یه‌ بده‌ن:

یه‌كه‌م: هه‌روه‌ك چـه‌ندین جار بـاس كـراوه‌ ئه‌گـه‌ر نه‌بنـه‌ خـاوه‌ن زانسـت و مه‌عاریفه‌ ئیسلامیه‌كان هه‌میشه‌ هه‌ر به‌ مقلد ی ده‌مێننه‌وه‌ وه‌ توانای ناسـینی

صحیح و سەقیمتان نابێت هەرچیەکتان دەرخـوارد بـدەن، ئەگـەر ژەهرێکـی کوشندەش بێت، لەوانەیە تەنیا بەناوی تریاك نۆشی بکەن.

وریـا بـن وردبنـەوە، ئەگـەر ئێـوە توانـاو بڕسـتێکی زانستی کامـل و باشـتان هەبوایە من ئەوەندە بەتەنیا نەدەمامەوە و لـە تێگەیشتنی شتە بنەڕەتیـەکان یارمەتیتان دەدام (ئاشکرایە، کە ناکۆکی کردن، ئەگەر بنیات نـەر بێـت لەسـەر ڕایەك، کە پشتیوانی زانستی و عەقلّی نەبێت، یان پشتیوانی نەقلّی نـەبێت بـێ بایەخەو تەنانەت لەوانەیە بـەهۆی تێکەلّ بونی —هوی- وە (بـەمانای گشتی) ببێتە تاوان).

یـەکێك لـە بەرئەنجامـە خەتەرناکـەکانی بـە موقەلـدی مانــەوەی ئێـوە سەرهەلّدانی ئافەت و دەردی — دەستەگەری و مذهب سازی یـە، کـە لـە بـاس و شیکردنەوەکانی نامیلکەی یەکەمی —دین و مرۆڤ- دا بـە تێـرو تەسـەلی باسمـان لێوە کردوە، ئازیزەکانم ئەوەی من دەیلّێم: دوو بەشە:

١- چـەند مەسـەلەیەکە لـە —مسلمات — ی دیـن (جگـە لـە مەسـەلە دیـارە ناسراوەکانی وەکـو فقـە و کـلام) کـاری مـن بـە بـڕواو بۆچونی خـۆم دەربـارەی بـارودۆخی کۆمـەلّی ئـەمڕۆ و حالّـەتی ئێـوە ئیجتیهـاد بکـەم دیـاری بکـەم، کـە پێویسـتی بـەم شـتەیە، یـان بـەم شـێوەیە و سـبەینێ بـە شـێوەیەکی تـرە و هەلّوێست وێڕای زەحمەت و هەولّی زانایانی تر، نیگـەرانی مـن لـەبارەی بەشـی یەکەم دا ئەمەیە، کە ئەوەی بە بۆچونی مـن لەگـەلّ ئـەمڕۆدا دەگونجێـت ئێـوە سبەینێ دوای مردنی من وشك و تەقلیدیانە پێوەی بنوسێن.

بەلاّم لەبارەی بەشی دووەمەوە، سەرباری ئەم کـارەی کـە دەیکـەن نیگـەرانی فراوانـی مـن لەوەدایـە، کـە ئـەم بـڕواو بۆچـونانەی مـن وەك کتـاب و سـونـنەت حیسابی بۆ بکەن و پێچەوانەی ئەوانە بە باطل بـزانن، هەرچـەند لـە ڕاسـتیدا ئەم بۆچونانەی مـن لـەهی یـخـەلکی تـر دروسـت تـر بـن، ئەگـەر بەشـێوەیەکی دەمارگیرانەی ئاواو بەم شێوەیە تەقلیدی یە بۆچونەکانی من لە بۆچونی یـەك مرۆڤ یان تر حساب بکەن و لە ڕیـزی کتـاب و سـوننەت حسابی بکـەن و بـە —

حجتى مطلقي- بزانن ئيتر بتانەوێت و نەتانەوێت وردە وردە دوچارى شرك و فرقە گەرى و مذهب سازى دەبن، لە كاتێكدا نزيكەى ٢٠ ساڵە (كاتى نوسينى نامەكە لە هەشتاكاندا) ئارەزو كۆششم ئەوەيە، كە دەمارگيرى مەذهەبى لەناوبچێت و بێگانەيى موسڵمانان دووبارە بگۆڕێتەوە بە برايەتى (بەڵام نەك بە پەيڕەوى لەم، يان لەو مەذهەبە، كە -حجت نسبين- و تەنيا ڕێگايەكى عەمەلين بۆ موسڵمانان لەم سەردەمەدا)دەترسم سەرەنجامى كارەكەم بەهۆى پەيڕەوى تەقليديانەى ئێوە واى لێ بێت، كە ديسان دەردێكى تر بكەمە سەربارى دەردەكانى ترى ئەم ئوممەتە لێك هەڵوەشاوەو كۆمەڵێكى تر لە پەيكەرى دەست لێ وەشاوى جودا بێتەوە (ورد بنەوە لە باسى ئەنجامەكانى دەستەگەرى) هەروەها ئەم هەمو باسە دووبارەو چەند بارە كراوانە لەم بارەيەوە لەبەر ئەوەيە، كە يەكەم فەسادێكى ئاوا بەدى نەيەت و ئەگەر -خوانەكردە- كەسانێك بەديان هێنا بە حوكم - سنكتب ما قدموا واثارهم- لەسەر حسابى من نەنوسرێت.

ڕۆڵەكانم براكانم خوشكەكانم !

ئەگەر سەرئەنجامى كارو هەوڵى پێشينانى ئێمە، چ بە هەڵەو چ بە عمدى واى لێهاتوە، كە ئێمە بەش بەش بين، نە ئێمەو نە چەندين پشتى ڕابردو (كە خۆيان لەم بەش بەش بون و ناكۆكى و مەذهەب بازيەدا دەستيان نەبوە) تاوان بار نين بەمەرجێك كە دوو ئەرك ئەنجام بدەين:

١- هەوڵ و كۆششێكى بەردەوام و سەرتاپاگيرو صادقيانە بەپێى شێوازى ئيسلامى بدەن، بۆ لەنێو بردنى بێگانەيى و دورى يەك، كە هەيە.

٢- كۆشش بۆ فەراهەم بونى بارودۆخێك، كە زانايانى هەمو مەزهەب و فيرقە جياوازەكان بەو پەڕى بێ گەردى و شەوقى ئيمانەوە بۆ توێژينەوە لەبارەى يەك يەكى مەسەلەكان تا ئومەتى ئيسلامى و دين زيندوبێتەوە، كەمتەرخەمى لەم دوو ئەركەدا (كە شێوەو چەشنى دابين كردنى (اجراء)

جۆراوجۆری هەیە) یاخی بون و بێ گوێ ڕایەڵی یە لە بەرامبەر دەقی ﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ﴾ (سورة الحجرات: الآية ١٠) هاوار لە ئێمە ئەگەر لەگەڵ هەمو تاقیکردنەوەکانی سەدەکانی ڕابردودا دیسان لە جیاتی (اصلاح بين اخوين) تۆوی ناکۆکیەکی نوێ لە نێوان ئومەتدا بڵاو بکەینەوە.

ئومێدەوارم تێبینی و ئاماژەکانی ئێستاو ڕابردو بۆ هەست کردن بە لێپرسراوی لە بەرامبەر ئەرکەکانمان و دورخستنەوە لە گوناه بەس بێت — وعلى الله قصد السبيل ومنه الهداية- ئەرکەکانمان لە بەرامبەر خەڵکدا موسڵمانان بە گشتی بەپێی پایەو دەقی ﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ و (لا يؤمن احدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه) ئەرکی سەرشانمان تەواوی ئەوەی بۆخۆمان پێمان خۆشە بۆ هەمو موسڵمانان بە گشتی پێمان خۆش بێت، بەڵام بەپێی ڕادەو ڕێژەی تەکلیف لەبەر ئەوەی ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ (سورة البقرة: الآية ٢٨٦) سنورەکانی جێ بەجێ کردنی ئەم تەکلیفە لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر دەگۆڕێت.

دروستکەری بونەوەرو سروشتی مرۆڤ و تەنانەت گیانداران و وێڕای جیاوازیەك تەنانەت هەمو دروستکراوەکانی وا دروستکردوە، کە —محبت- خۆشەویستی پێخۆشەو سازگارە لە گەڵیداو لە بێ سۆزی ونا خۆشەویستی ونا —محبت- بێزارە لەبەر ئەوەی دینی خوا هاوشان و سازگارە لەگەڵ فیطرەتی مرۆڤدا، نەك تەنیا جێبەجێکردنی لێپرسراوی و هاوکاری — ئەمر بە مەعروف و نەهی لە مونکەر- دەربارەی موسڵمانان، بەڵکو هەست بە لێپرسراوی ئەرکی — انذار و تبشیر-دەربارەی غەیرە موسڵمان و تەنانەت دەربارەی موستەکبیرە کافرەکانیش پێویستە بە نەرمی و بە —محبت- خۆشەویستی و دڵسۆزی یەوە ئەنجام بدرێت- انا لكم ناصح وامين- بەڵام جار هەیە بەهۆی هەڵ و مەرجی تایبەتی یەوە، ئەم شێوە سەرەکی یە دەگۆڕێت.

لــە بــارەی جیــاوازی مەزهەبــەوە لــە نێوانــان موســڵمانانـدا جگــە لــەو جەدوەلانەی – لە کتێبی دەربارەی کوردستاندا - هەیە جەدوەلی تـریش هەیـە کە جار جار لەبارەیانەوە قسەمان کردوە و بە کورتی ئەمەیـە: دەبێـت زۆرتـر باسـی ئـەو مەسـەلانە بکرێـت کـە مایـەی نزیکـی یـەو هاوبەشـە و لـەو باسانە دوربکەوینەوە کە مایـەی دووریمانـەو جێـی نـاکۆکی یـە (مەگـەر لـەبارودۆخی ڕەوای خۆیدا ئەیش بە سێ مەرج:

١- بونی زانستی تەواو.

٢- نیەتی سالم.

٣- بۆ چارەسەر بێت.

هەرکاتێك، کە ببێتـە مایـەی ساردبونەوەی پەیوەنـدی و سـۆزی برایانـە لـە نێـوانی دوو دەسـتەی ئیسـلامی داو ببێتــە مایــەی قۆزتنــەوەی بــەدخوازان و دوژمنــان بــۆ زیــاتر کردنــی نــاکۆکی و دوژمنایــەتی، پێویســتە زۆر جــدی و شێلگیرانە لێی دوربکەوینەوە.

ئەرکەکانمان لە بارەی غەیری موسڵمانەوە

دەربارەی بەنەماو پایەی ئەم مەسەلەیە زۆر جار باسمانکردوە ئەوەی ئێستا بە پێویستی دەزانم ئەم چەند تێبنی یە:

١- لەگـەڵ – ائمـة الکفـر – بـەهیچ جۆرێـك نابێـت پەیوەنـدیتان هـەبێت، مەگەر کەسانێك بە توانـای تـەواو و کامـڵ بـۆ ئەنجامـدانی کـارێکی ئیصلاحی، ئەمەش پاش ئەوە دەبێت، لەگەڵ بـاقی کەسـانی تـری پسـپۆڕو بـەتوانادا ڕاوێـژ بکات، ئەویش پەیوەندییەکی سنوردارو دیاری کراو لـە پێنـاوی دیـن و شـۆڕش و موسڵمانانـدا ئەنجام بدرێت و سودمەند بێت.

٢- لەکاتێکـدا، ئەگــەر پەیوەنــدی خێزانــی هــەبێت، بــەپێی ئــەوەی لــە جەدوەلەکاندا کە پەیوەندی ئەخلاقی و عەقیدەتی دیاری دەکات، هەروەها ئەو

باسانەی کراوە ڕەفتار بکرێت، هەر کەسێك بەڕادەی توانای خۆی دەبێت باس و خواس بکات، ئەگەر لەکاتێکدا باسێکی زیاد لە توانای ئەو کەسە هاتە پێشەوە بەو پەڕی تەقواو سنگ فراوانی دەری ببڕێت، کە توانای ئەم باسەی نی یە، ئەمە بنەمایەکی گشتی یە و هەمیشەیی یە).

٣- هەر کەسێك، ئەگەر فرسەتێکی لەباری بۆ هاتە پێشەوە بەپێی توانای خۆی و ئەوان باسیان بۆ بکات، بەپێی بنەماکانی تەبلیغی ئیسلامی هەوڵ بدات و بۆ هیدایەتیان لەم کاتانەدا نابێت ئامـاژە بۆ ئەو شتانە بکرێت، کە مایەی وروژاندن بێت، جا ئەو باسەی چ لە بارەی مەکتەبێکی فیکری بێت، یان لاری پەیڕەوانی ئەو مەکتەبە لە مێژودا، یان تاوانەکانی ئەو حزبە غەیرە ئیسلامی یانە بێت کە لە کوردستاندا کردیان، مەگەر بەو مەرجەی ئەو کەسە ئامادەیی بیستنی ئەو باسەی بەدەست هێنا بێت، لەم کاتەدا بەشێوەیەك، کە ڕاشەکاندن و زیندوکردنەوەی هەستە سالمەکان و مایەی ئازادبونی ڕۆح و ڕەوانی — ضمیر - مسۆگەر بکات، نەك بە توانج و تەشەرو توندو تیژی.

تەزکیە و تەعلیم

بۆ پەروەردەکردنی یەک تۆو، دەبێت تایبەتمەندی یەکانی ئەو تۆوە بناسین، کە ئەو تۆوە لە چ کاتێکدا پەروەردە دەبێت؟

لە چ وەرزێکدا دەبێت بێینین، لە چ جۆرە خاکێکدا بەچاکی نەش و نما دەکات؟

چەند ئاوی دەوێت، لە چ کاتێکدا دەبێت ئاوی لێ ببڕێت؟

چ جۆرە پەینێك پێویستە بۆی، چ جۆرە تیشکێکی خۆر دەتوانێت زیانی پێبگەیەنێت، چ جۆرە دەرمانێك، یان چ ڕێگایەك دەتوانێت لەو تیشکە خۆرە بیپارێزێت؟

دەبێت هەمو ئەمانە بزانین ئەو کاتە دڵنیادەبین، کە دەتوانین ئەم تۆوە پەروەردە بکەین و بەشێوەیەکی ڕێك و پێك و تەواو بەرهەمی بهێنین و سودی لێ وەربگرین.

ئێمە دەمانەوێت ژیانی مرۆڤ لەسەر ڕوی زەوی ژیانێکی باش بێت، تواناکانی نەفەوتێن و هەمو ئەو نیعمەتانەی لەبەردەستی دایە بەهەدەری نەدات و بەپێچەوانەوە زۆر باش بەکاریان بهێنێت و سودیان لێ وەربگرێت. بۆ بەدەست هێنانی ئەم ئاواتە دەبێت چی بکەین؟ تەنیا بەشێوەیەك دەتوانین ڕێگای باش خستنە گەڕی هەمو تواناو بڕستەکانی مرۆڤ و هەمو ئەو شتانەی لەبەر دەستی دان بدۆزینەوە، کە مرۆڤ و بارودۆخی ژیانی و هەل و مەرجی گەشەو پێداویستیەکانی کامڵ بونی بناسین هەروەك لەو نمونەیە سادەیەدا وتمان: ئەو مەسەلەیە ڕون بۆوە، کە ناسینی یەك تۆو پەیوەندی یەکانی بۆ پەروەردەکردن، کارێکە لە توانای مرۆڤ دایەوە دەتوانرێت دوای ناسینی

تایبەتمەندی یەکانی شێوازو بەرنامەی تایبەتی پەروەردەکردنی بۆ دابنرێت، ئایە ئەم کارە دەربارەی مرۆڤ دەکرێت؟

ئەم کارە دەربارەی مرۆڤ لە تواناداا نی یەو ناتوانرێت بەو ڕێك و پێکی یەو بەو کاملی یە مرۆڤ بناسرێت و بەرنامەیەکی هەمەلایەنەو فراوان کە پێویستی پەروەردە کردنێتی دابنرێت.

لێرەدا بەرنامە دانەر هەمان ئەو مرۆڤەیە، کە بەرنامەی بۆ دادەنێت ئێمە هەر چەند پێشکەوتوتر دەبین زانین و بازنەی دەسەڵات و هەڵس و کەوتمان فراوان تر دەبێت، بەهەمان ئەندازە ژیانمان ئاڵۆزترو دەرون و ڕۆح و ڕەوانمان ئاڵۆزتر دەبێت، لەبەر ئەمە بەرنامەدانان بۆ پەروەردەکردنی ئێمە (مرۆڤ) قورستر دەبێت.

ئەوەی بۆناسینی یەك تۆو لەباردایەو دەکرێت بۆ ناسینی مرۆڤ هەرگیز لەبارنیە و ناکرێت و دانانی بەرنامەیەکی هەمو لایەنە بە شێوەیەك، کە مرۆڤ بە چاکی پەروەردە بێت و لە خۆی و تواناکانی باش سود وەربگرێت و ئەو نیعمەتانەی خراوەتە بەردەستی باش بیانخاتە گەڕ، تەنیا لە تواناو باری کەسێکدایە، کە بەشێوەیەکی هەمو لایەنەو کامڵ مرۆڤ دەناسێت و پەیوەندی یەکانی لەگەڵ دەورو پشتی دا دەرك دەکات.

ئایە بۆ پەروەردە کردنی ئەو تۆوەی بە نمونە هێنامانەوە دەکرێت، ئەو تۆوە خۆی بەرنامە دابنێت یان لەتۆوەکە کامڵ تر؟

بۆ نمونە: ئایە دەکرێت گیاندارێك یان شتێك کە لە گیاندار بچێت بەرنامە بۆ خۆی دابنێت؟

ئاشکرایە کە نەخێر.

مرۆڤ هەروەك ئەو تۆوەیە، کە بۆ پەروەردەکردنی بەرنامەیەکی پێویستە، مرۆڤ خۆی ناتوانێت ئەو کارە بکات، بەهەمان شێوە، کە ئەو تۆوە ناتوانێت بەرنامە بۆ خۆی دابنێت، کەسێك، کە بەرنامە بۆ شتێك دادەنێت پێویستە

هەمو ڕازو نهێنی و تایبەتمەندی یەكانی ئەو شتە بەتەواوی بناسێت، بەدەست هێنانی ئەم ناسینە بۆ مرۆڤ هەرگیز ناكرێت.

بەڵگەیەكی زۆر سادەو ئاشكرا دەخەینە بەرچاو دەرون ناسێك كە چەندین ساڵ توێژینەوە لەسەر ڕەوان و دەرونی یەك كەس دەكات بەم ئەندازەیەش دیسان ناتوانێت بەتەواوی ئەو كەسە بناسێت، تەنیا ڕەوانی نا هۆشیاری دەڵێم: (باطن) نەك هەمو ڕەوانی بەهەمو تواناو بڕست و نیازو ئاواتە تاكی و كۆمەڵایەتییەكانی یەوە تەنیا یەك كەس، نەك سەد كەس و هەزار كەس، نەخێر تەنیا یەك كەس ناتوانێت بناسێت.

ئەمە بەڵگەیەكی زۆر سادەو ئاشكرایە كە مرۆڤ ناتوانێت بەرنامە بۆ پەروەردەكردنی مرۆڤ دابنێت بۆ ئەوەی بە باشترین شێوە ئەو تۆوە بەكاربهێنرێت، لەبارەی مرۆڤیش بەهەمان شێوە بێت.

كەسێك، كە تواناو تایبەتمەندی یەكانی مرۆڤ و بارودۆخی ژیانی باش دەناسێت و دەزانێت چ شتێك خراوەتە بەر دەستی و چ هەڵ و مەرجێكی بۆ سازكراوە دەتوانێت بەرنامە بۆ مرۆڤ دابنێت لەهەمو تواناكانی بەباشی سود وەربگرێت.

نەك بەو شێوەیە هەڵەیەی ئەمڕۆ، كە تونای مرۆڤ دەخرێتە گەڕ بەو شێوەیە، كە تا كارێكی باش دەكات، دەیان كاری خراپ و نابەجێ دەكات، لەبەر ئەمە بەهیچ جۆرێك ناكرێت و نابێت مرۆڤ بەرنامەی ژیانی خۆی دابڕێژێت. هەرگیز ناكرێت مرۆڤ خۆی، تا ئەم سنورە كامڵە هۆشیارو زانابێت، كاتێك بەرنامەیەك، كە شایستەی ژیان و كەسایەتی مرۆڤ بێت و بخرێتە بەردەستی و جێ بەجێ كردنی ئەو بەرنامەیە بەخۆی بسپێرێت، چونكە مەخلوقێكی ژیرو هۆشیارە دەتوانێت بەچاكی جێبەجێی بكات.

بەرنامە دانان و جێبەجێكردنی بەرنامە دوو شتی جیاوازە.

زانین و هۆشیاریەك كە بۆ جێ بەجێ كردن پێویستە هیچ كاتێك بەشی بەرنامە دانان ناكات و بەس نی یە بۆی، كاتێك بەرنامە دانرا دەسپێردرێت بە

مرۆڤ تا دابینی بکات.مرۆڤ دەتوانێت بە ناسین و زانینی شتە پێویستەکان ئـەم بەرنامە بەشێوەیەکی رێك و پێك دابین بکات.

ئەمما چ کاتێك دەتوانرێت لەو بەرنامەیـە ئامـانج و سـەرئەنجامێکی مـاقوڵ بەدەست بهێنرێت؟

کاتێك ئەو مەرجانەی بەرنامە دانەر دای ناوە رەچاوبکرێت.

لـە کـۆڕی ڕابـردوودا وتم ئەگـەر فێرکـردن هـەبێت بـەڵام پـەروەردە کـردن نەبێت کۆمەڵ توشی چەندین نەخۆشی دەبێت کە چـەند نمونەیـەکمان خستە بەر چاو، نمونەی سادەی ئەمەیە کە مرۆڤ لە ڕوی قسەوە دەبنە نمونە بەڵام لە ڕوی —ڕەوشت و-کردەوە — هیچ و پوچ و پیس.

ڕێگایـــەکی بـــاش بـــۆ ئـــەوەی مـــرۆڤ وای بەســـەر نەیـــەت ئەمەیـــە، کـــە: پەروەردەکردن دەکەوێتە پێش فێرکردنەوە بەڵام ئەم پێش و دواکەوتنە بـە چ مانا؟

مانای ئەم قسەیە ئەمە نی یـە کـە پـەروەردە کـردن بـەبێ ناسین و زانسـت مەیســەر دەبێــت، نــەخێر پــەروەردە کــردن لــە ڕوی دابینکــردن و کــردارەوە هەمیشـە دوای فێرکردنــە بــەڵام لـەو شـتانەی وا فێـری مـرۆڤ دەکرێـت چـەند بنەمایەکی سەرەکی هەیە کە دەبێت لەسەرەتادا ئەوانە فێر بکرێت و مرۆڤ پێ بەپێی ئەو ناسینە پەیدای کردوە پەروەردەبکرێت و گەشە بکات.

پاش فێربونی بنەماو مەسەلە سەرەکی یەکان پەروەردە بونی گونجاو وێڕای ئەو فێرکردنی تر دەخرێتە بەردەستی، واتە پـاش پـەروەردەکردن و فێرکـردن کامـڵ دەکرێـت و تـەنیا بـەم شێوەیە، کـە ئـەو زانـین و فێرکردنـە سـودی پـێ دەگەیـەنێت و زیـانی نابێـت بـۆی، کەواتـە کاتێـك دەڵێین: (فێرکـردن لـەدوای پەروەردەکردن) بە دوو مانایە:

١- بایەخی فێرکـردن بـە نیسـبەت بایـەخی پـەروەردەکردن سـانەویەو لـق و بەشێکە، واتە، ئەگەر خوێندەواری و زانست هـەبێت، بـەڵام پـەروەردەی ڕێـك و

پێك نـەبێت ئـەو خوێنـدەواری و زانسـتە لەوانەیـە هـیچ سـودێك نەگەیـەنێت، تەنانەت زیان بەخشیش بێت بۆی.

٢- فێرکردن کۆمەڵەیـەکی زۆر گـەورەو بـێ پایانـە، ئـەو کۆمەڵـە بـێ پایانـە ڕادەیـەکی زۆر کـەمی – لەوانەیەلـە ١٪ ی – بکەوێتـە پـێش پەروەردەکردنـەوە ئـەو ڕێـژە کەمـەش بریتیـە لـە ناسـینی مەسـەلە گشـتی و سـەرەکی یـەکانی بونەوەر، کە مـرۆڤ فێـر دەکرێـت و شـارەزا دەکرێـت لێـی، هاوڕێـك لەگـەڵ ئـەو زانینەدا دەبێت پـەروەردە بکرێـت، بـاقی ٩٩٪ کـەی تـری فێرکـردن دوا بـەدوای پـەروەردەکردن بـەم دوو ئیعتیبـارە لـە سـەرجەم دا پـەروەردە لـە پـێش فێرکردندایە.

ئێسـتا ئـەم باسـە گـران و درێـژەی دەرسـی ڕابـردوو بـەم شـێوەیە کـورت دەکەمـەوە کـە جیـاوازی –دیـن- ئـەرکێك کـە پێغەمبـەران – علـیهم السـلام - هەیانە لەگەڵ بەرنامـەکانی مرۆڤـدا لـە بنـەڕەت و مەسـەلە سـەرەکیەکاندا کـە قورئـان لەچـەند ئایەتێکـدا فێرمـان دەکـات دەردەکـەوێت ﴿يَتْلُواْ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ﴾ (سـورة البقـرة: الآيـة ١٥١) پاشـان ﴿وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ﴾ (سورة البقرة: الآية ١٥١) بەشێوەیەکی کـورت ئـەرکی سەرشانی پێغەمبەری پێشەوا محمد ﷺ ئەمەیە، کە سەرەتا هەمو خەڵك بەرەو حەق و حەقیقەت و ژیانی چاك و شتە بایەخ دارەکانی ژیان دەعـوەت دەکات و بانگیان دەکات بۆ ڕزگاری لە سەرگەردانی و بایەخ دان بە چاك و ڕاسـتی ژیـان، هاوشان لەگەڵ جیاوازی جۆراوجۆری ئەو کەسانەی کە بیرو ژیانیـان وەك یـەك نی یە، هەنـدێك زۆر زو دوای دەکـەون و ئامـادەن تـا حـەق قبـوڵ بکـەن. دیـارە ئەمانـە زۆر تـر بـەرەو بانگەکـەی ئـەو دێـن، کەسـانێکی تـریش بـەپێی ڕێـژەو ڕادەی جیاوازی خۆیان بە دوایاندا دێن، بۆ کەسانێك کە حـەقیان قبـوڵ کـردوە زۆر زو مەسـەلەی زیـادکردنی زانینـەکان نابێتـە مەسـەلەیەکی گـرنگ بۆیـان،

بـەڵکو بنـەما سـەرەتاییەکانیان فێردەکرێـت و پاشـان بـەپێی ئـەو فێرکردنـە پەروەردە دەکرێن.

پـاش ئـەم قۆناغەیـە کـە نـۆرەی فێرکردنـی بـاقی زانینـەکان دێـت، ﴿وَيُعَلِّمُكُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ﴾ چ دەربـارەی دیاردەکـانی بونـەوەر (هـەم مرۆڤ و هەم باقی دنیا)، چ دەربـارەی ڕاست و دروسـتی ژیـانی مـرۆڤ وە پاشـان فێربونی ئەو شتانەی کە پێویستە، بـەڵام هـیچ کاتێـك مـرۆڤ بـەبێ ڕێنمـایی پێغەمبـەران – علیهم السلام- ناتوانێـت ئەو شـتانە بزانێـت، ئەگـەر بـەوردی سەیرێکی مێژوی زانست بکەین و شی بکەینەوە ئەو مەسـەلەیە زۆر ئاشـکرایە، کـە زانایـانی هـەر سـەردەمێك کاتێـك هۆشـیان خسـتۆتە گـەڕ (بگـوزەرێن لـە هیدایەتـە الهـی یـەکان) دەسـتیان کـردوە بـە چـالاکی لـە زەمینـەی زانسـتیدا سەرەکی ترین مەسەلە، کە بۆیان پێش هاتوە ئەمە بوە، کە:

بونەوەر چییە؟

مرۆڤ چییە؟

ئەمانـە سـەرەتایی تـرین مەسـەلەکن، کـە لەیەکـەم قۆنـاغی جوڵانەوەیـەکی فکریدا هاتونەتە گـۆڕێ، پاشـان وردە وردە ئەمانـە بونەتـە بناغـەی پەیـدابونی بیرە فەلسەفی یەکان، واتـە توێژینـەوەو چالاکی بـیری بـۆ پەیـداکردنی وەڵامـی ئەم دوو پرسیارە.

دوای ئەم دوو شتە سـەرەکی یـە کەوتونەتـە تـاوتوێکردنی مەسـەلەکانی تـر بەهەمان شێوەی ڕابردو، واتە بەو پەڕی گـەورەیی و نـرخ دانـان بـۆ زانستەکان (زۆر بەکورتی ئەم مەسەلەیە بەیان بکەم).

پاشـان قۆنـاغی جیـاواز ڕابـردوە بەسـەر ئـەم هەوڵانـەداو چـالاکی هۆشـی مرۆڤـەکان لـەبارەی بونـــەوەر و مرۆڤـــەوە لەســـەرەتای بونـــەوەر تـــا ئێســـتا گەیشتونەتە زۆر مەسەلەی وردو فەرعی و لق و پۆپ.

ئـەم باسـە سـەرەکی و وردانـە (اصلی و فرعـی) دەسـت بەدەسـت هـاتوە تـا سەرئەنجام سێ لقی لێ جودابۆتەوە:

١- الهیـات: یـان فەلسـەفەی اعلـی، کـە دەربـارەی ئەسـڵی بـون دەدوێـت وئـەم زانستە هەمیشە لە پلەی یەکەم دایە.

٢- طبیعیات: دەربارەی هەمو ئەو شتانەی لە ئاسمان و زەوی و لە بونەوەردا هەن دەدوێت، کە چین و چۆنن.

٣- ریاضیات: دەربـارەی نیسـبەتی دیاردەکـانی بـون و شـێوەکانی و ژمارەکـان دەدوێت و پەیوەندیان لەگەڵ یەکدا.

سەرجەم فەلسەفە بریتی بوە لەم سێ لقـە سـەرەکییە، پاشـان بـەو شـێوەیە، کە دەزانین چالاکی بیری هەر بەردەوام بوەو لەم زانسـتانە لـق و پـۆپی تـری لێ جیابۆتەوە.

بەبەردەوامی هەر ڕۆژێك لەهەر زانستێك لقێکی تـازە جیادەبێتـەوە، پاشـان ئەو لقە دەبێتە زانستێکی سـەربەخۆ بـەم شـێوەیە هـەر دەڕوات و بـە ژمـارەی زانستەکان زیاد دەبێت.

ئـەم کورتەیـە پێوانەیـەکی سـادەو دروسـتە لەدەسـت ئێمـەدا تـا بـزانین زانستەکان چۆن دەستیان پێکردوەو چ قۆناغ و گۆڕانکاریەکیان بەسەردا هـاتوە، تا گەیشتۆتە ئێستا.

ئەگــەر بمانــەوێت لــە ڕوی بنەمایــەکی دروســتەوە لەهــەر مەســەلەیەك بکۆڵینەوە، ئەگەر ببینین کۆمەڵێك مەسەلەی جیـاواز هەیـە، کـە لەلایەنێکـەوە بەیەکەوە پەیوەستن، ئـەوەی بـۆ ئێمـە گرنگـە ئەوەیـە، کـە ڕوی یـەکبونی ئـەو مەسـەلانە واتـە: ڕیشـەو بناغەکـەیان بـزانین، پاشـان بکەوینـە نوێکردنـەوەی مەسەلە فەرعی یەکان ئەمە هەوەڵین شتە لەهەر زانستێکدا.

بۆ نمونە دەربارەی زانستی – نحو- گرنـگ ئەوەیـە بـزانین –کلام- چـی یـەو ترکیباتی –کلمات- لەگەڵ یەکتریدا چۆنن.

لـە زانسـتی —صـرفدا- گـرنگ ئەوەیـە بـزانین —کلمـة- چـییەو گۆڕانکـاری یەکانی، کە بەسەری دادێت چۆنە.

لـە ماتماتیکـدا گـرنگترین شـت زانینـی —عـدد- ژمارەکانـەو کـەم و زیـادی ژمارەکـان چـۆنەو تایبەتمەنـدی یـەکانی ژمارەکـان چـی یەوئـەو کـارە سـەرەکی یانەی بە —اعداد- ئەنجام دەدرێت کامانەیە.

لەهـەر زانسـتێکدا تـا بنـەمای سـەرەکی واتـە: ئەوسـیفات و ئەحوالـەی، کـە لەگشت مەسەلەیەکدا هەیەو پێـی دەوترێـت — موضـوع - نـەزانرێت هـەوڵ دان بۆ زانینی مەسەلە فەرعییەکان پوچ و بێ هودەیە.

لە ڕوی توێژینەوەو نەش و نمای مێـژویی زانسـتەکانەوە، حـاڵی دەبـین، کـە مەسەلەی سەرەکی زانستەکان چی بوە؟

مسەلەی سەرەکی گشت زانستەکان ئەمە بوە کە بونەوەر چی یەو مرۆڤ چی یە؟

ئەمانە سەرەتایی ترین مەسەلەیەکن، کە مرۆڤ دەربارەیان بیری کردۆتەوەو ئالێرەوە، کە بونەوەر چیە، مرۆڤ چیە؟

وردە وردە جوڵانـەوەی هۆشـی و بـیری —فکـری- دەسـتی پێکـردو ئـەم لـق و فەرعانەی بەدی هاتن:

ئێسـتاش بـۆ ئـەوەی هـەوڵ و تەقـەلای ئێمـە لەسـەر بناغـە مـەبنا بێـت و کۆششێکی زانستی و مـەنتقی بێـت و کارکردنمـان لەگـەڵ زانسـتە جیاوازەکانـدا دروست بێت و دڵنیابین، کە لەو زانستانە (کە هەریەکیان وەك مەسـەلەیەکن و فەرعێکن بۆ مەسەلە سەرەکی یەکە) لەگەڵ ڕیشەو مەوزوعەکانیاندا بەرقـەرار بـن و ڕازی ئـەو مەسـەلە سـەرەکی یـەمان پەیـدا کردبێـت، واتـە: بەشـێوەیەکی سەرەکی و بنەمایی بزانین، کـە بونـەوەر چـی یـەو مـرۆڤ چیە؟ لەبـەر ئـەوەی بونەوەرو مرۆڤ ڕیشەو مەوزوعی سەرەکی هەمو زانستەکانن ئاشـکرایە، ئەگـەر کەسێك نەزانێت عدد چیە هەرچـی هـەوڵ بـدات بـۆ ئـەوەی ریاضیات تێبگـات

هەركارێكی بێ هودەو پوچ ئـەنجام دەدات، ناتوانێت لـەو هـەمو هـەوڵ و مانـدو بونەی سود وەربگرێت.

مەسـەلەی سـەرەكی هـەمو زانسـتەكان خـودی مـرۆڤ وبونـە، بـون وەك ئـەو كۆمەڵەیـەی، كـە مـرۆڤ كـاری تێـدا دەكـات، مـرۆڤیش خـۆی وەك مـەوزوع و ئەسڵێك كە خەریكی كاركردنەو دەیەوێت لە بونەوەر سود وەربگرێت بۆ خۆی.

ئێمە تا كاتێـك، كـە بەشـێوەیەكی گشـتی و سـەرەكی مـرۆڤ و بـون نەناسـین هـەوڵمان بـۆ ئـەوەی لـە وجـودی خـۆمـان و بـەهرەكانی بونـەوەر سـودی باشـتر وەربگرین، هەروەكو هەوڵی ئەو كەسە وایە، كە ژمارەكـان ناناسـێت و خـەریكی فێربـونی ریاضـیاتـە، ئـەم كەسـە چـۆن لـە زەحمـەتی خـۆی سـود وەرناگرێـت، ئێمەش لە ڕەنجی خۆمان ناتوانین سودی باش وەربگرین، ئەمە بنەمایەكی زۆر سادەو ساكارو ڕۆشنە.

بەم دەلیلەیە كە لە — دین -دا بنەما بریتیە لەو مەسەلە سەرەكیانەی، كـە هەمو زانستەكان پشتی پێ دەبەستن هەمو زانستەكان لق و پۆپی ئـەم مەسـەلە سـەرەتایی و بنەڕەتییـەن، كـە لـە —دیـن-دا پـێش هـەر شـتێك فێـری مـرۆڤ دەكرێت.

كاتێـك دەتـەوێت كەسێك فێـری ماتماتیـك بكـەیت سـەرەتا ژمارەكـانی فێـر دەكـەیت، ئەگـەر بـەم شـێوەیە نەكـەیت توانـای ئـەم كەسـە لـەناو دەبـەیت و سـەرپێیی فێـری دەكـەیت، دیـن هـەم لەسـەرەتاوە سـەرەتایی تـرین و ئەساسـی ترین مەسەلە بۆ هـەمو بونـەوەرو هـەمو زانسـتەكان فێـری مـرۆڤ دەكات نـەك سەرپێیی پەروەردەمان بكات و زانستە جۆراوجۆرەكانمان فێر بكات.

بـەكورتی ناسینی فراوانـی شـتە فـەرعی یـەكانمان پێبـدات لـە كاتێكدا، كـە مەسەلە سـەرەكیەكانی بونـەوەر، كـە هـەمو زانسـتەكان پشـتی پـێ دەبەسـتن — نەزانین.

ئێستاو هەركاتێك بتەوێت مێژوی هەر زانستێك بزانیـت و بگەڕێیتـەوە بـۆ دواوە، بەهەمان مەسەلەی سەرەكی دەگەیت.

بۆ نمونە میکرۆب ناسی لەسەر بناغەیەك دامەزراوە:

لە کوێوە هاتوە؟

ڕابردوی تـاو تـوێ بکـە دیسان بـە زانسـتە سـەرەکیەکە دەگـەیت، قۆنـاغ بـە قۆناغ ڕیشەیی تر و سنوردار تـر دەبێت، تـا سـەرئەنجام دەگاتـە ئـەو سێ لقـە سەرەکی یەو، پاشان بە دوو پرسیاری سەرەکی، کە بونەوەر چی یە؟

مرۆڤ چی یە؟

کەواتە ئەو دوو زانستە مەسەلەی سەرەکی تەواوی زانستەکانن.

کاتێك تەقەلای جۆراجۆری ئێمـە ئـەنجامی دەبێت و سـودمەند دەبێت، کـە سەرەتا مەسـەلە سـەرەکی یـەکان فێـر بـین واتـە: ڕازو نهێنـی وجودی مـرۆڤ و بونـەوەر.

شێوازی دیـن، کـە قورئـان بـەیانی دەکـات بـەم شێوەیە ﴿يَتْلُواْ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ﴾ (سورة البقرة: الآية ١٥١) تەزکیە یەعنی چی؟

واتـە: دامەزرانـدنی شەخسـیەتی مـرۆڤ، دەرونـی مـرۆڤ، دابـین کردنـی کەسایەتی مـرۆڤ لـە ڕێگـای ناسـینە سـەرەکی و ژێرخانییەکانـەوە، پاش ئەمـە دەتوانێت هەر زانستێك فێـر بکرێـت، بـەو شێوەیەی کەسێك، ئەگـەر بیـەوێت ماتماتیـك فێـر بێـت، دەبێـت سـەرەتا ژمارەکـان فێـر بێـت، پـاش ئەمانـە هـەوڵ دەدات بنەماو یاساکانی تر فێربێت، مرۆڤ دەبێت بنەماو مەسـەلە سـەرەکیەکان بـە دروسـتی فێـر بێـت، بـە شێوەیەك، کـە شەخسـیەتی مەعنـەوی ئـەو کەسـە لەگەڵ تێگەیشتنی دا هاوشێوە بێت.

پاش ئەم سەرەتایە هەر چی یەك فێردەبێت بەسودەو لەهـەمو زانستەکان بـە ڕێـك وپێکی سـود وەردەگرێـت بـە شێوەیەك، کـە هیچ کاتێـك ئامـادە نیـە بۆمبی ئەتۆمی دروستبکات بۆ نابوتکردنی مرۆڤ، بۆمبی میکرۆبی دروسـتبکات بـۆ بەدبـەختکردنی مـرۆڤ، هـەرگیز ئامـادە نـی یـە هێـرۆئین و کۆکـائین پێـك بهێنێـت، هـەرگیز ئەمانـە ناکـات چونکە لەسـەرەتادا لـە شەخسـیەت و بـون و

مرۆڤانەی خۆی بەشێوەیەكی باش بەهرەمەنـد بـوەو تێگەیشتوە، لەبـەر ئەمـە لەكارەكانی دوایدا، باش هەڵوێست وەردەگرێت.

ئەم سەرگەردنی یەو ئەم هـەمو بەرنامـەو كـرداره نادروسـتانەی، كـە مـرۆڤ هەیەتی و ئەو هەڵس و كـەوت و دەسـت تێوەردانـە هەڵەیـە، كـە لـە بونـەوەردا دەیكات و ئەم بەكارهێنانە نادروسـتەی لـە زانسـت و توانـای خـۆی دەیكـات، كـە دەبێتە هۆی دروستكردنی هەندێ شت، كە دەبێتە مایەی نـابوتی و بەدبـەختی مرۆڤ وەك كاری ئەو كەسە وایە، كە نازانێـت ژمـاره چیـە، بـەلأم بنـەماو یاسـاو مەسـەلە جۆراوجۆرەكـانی ماتمـاتیكی لەبەردەسـت دایـە، ئەگـەر پێـی بوترێـت خانویەك دروست بكە شتێك دروست دەكات، كە بەسەر خەڵكی دا دەڕوخێت و بە كوشتنیان دەدات و نەخشەو حیسابەكەی هەڵە دەردەچێت، هۆی هـەمو بـەد بەختیەكانی، كە بەسەر مرۆڤدا هاتوه ئەمەیە.

بنەمای پەروەردەی ڕاست و دروسـتی دینـی ئەمەیـە كـە هەنـدێ شـت بـە – اصول- دەزانێت، كە لە ڕاستیشدا –اصول-ن و ناسینی سەرەكی و ژێرخـانین بـۆ ناسینی هەمو شتەكان، ناسـین و زانینـی ڕازەكـانی بـونی مـرۆڤ وبونـەوەر كـە: بونەوەر لە خۆیەوە بەدی نەهاتوەو ئەم شێوەیەی لەخۆیەوە بـەدی نـەهێناوەو ئەم ڕێك و پێكی یە بە خۆڕایی نییە، ئەمانە یەكەمین وشـەو سـەرەتایی تـرین وەلأم و شـیكردنەوەیە، كـە مـرۆڤ بـۆ وەلأمـی ئـەو پرسـیارەی بونـەوەر چیـە پەیدای دەكات.

پاشان مرۆڤ دروسـتكراوێك نیـە هـەرواو لـە خۆیـەوە بەڕێكـەوت ئـەم شـێوە گـەورەو ئـاڵۆزەی پەیـدا كردبێـت، بـە ڕێكـەوت ڕێـی كەوتبێتـە گـۆی زەوی و هەرچۆنێك ویستی باش، یان خراپ لەم سەر زەمینـە بجوڵێتـەوە، خاڵقێـك، كـە ئەم بونەوەرەی بەم ڕێك و پێكیە دروست كردوە ئەم توانایەشی داوە بە مرۆڤ، كە سودی لێ وەربگرێت، بەهرەی فراوان و كەرەسەی زۆری بەخشیوە بە مـرۆڤ، هەروەها توانـای زۆری پێدراوە تـا لـەو بەهرانـە سـود وەربگرێـت، بونـەوەر بـۆ مرۆڤ و مرۆڤ گونجاوە لەگەڵ بونەوەردا.

پـاش ئەمانـە دەزانـین مـرۆڤ یـەك لایەنـە نیـە وەكـو گیانـداران، كـە یـەك لایەنەیە) بەڵكو دروستكراوێكە بەسەدان لایەنەوە، مرۆڤ دەتوانێت لە مەیدانی چـاكی و خراپـی دا سـەدان جـۆر بـژی، هـەر ئەمـە دەری دەخـات، كـە دروسـتكراوێكی سـادە هـەروەها نیـە، كـە وەك بـاقی گیانـداران بمرێـت و ئـیتر تەواو، نەخێر لەلایەكەوە، كە ئەم هەمو شتەی پێدراوە، پاشـان توانـای ئـەوەی، كە دەتوانێت ئەم شتانە بە هەڵە، یان بەڕاست بـەكار بهێنێـت و بـۆ خـۆی و بـۆ خەڵك چاكترین، یان خراپ ترین مرۆڤ بێت، بەڵگەن بۆ ئەوەی، كە ئایندەیـەك لەگۆڕێ دایەو پاش مەرگ ژیان كۆتایی نایە چونكە ئەگـەر ٧٠ یـان ٨٠ یـان ١٠٠ یان ٢٠٠ یان ١٠٠٠ ساڵ تەمەن بدرێت بە مرۆڤ دیسان كەسانێك پەیدا دەبن، كە ئەگەر ٢٠ سـاڵ خراپـە بكـەن بـە ئەندازەیـەك خراپـە دەكـەن، كـە بـاقی هـەزار ساڵەكە بۆ سزادان و وەرگرتنی مافی خەڵكی تـەرخان بكـەیت پـێ ڕانەگـەیت و بەس نەبێت، كەسێك، كە ملیۆنەها مرۆڤ توشی ڕەنج و ئـازاری گـەورەو بچوك دەكات و نەخشەی هێندە خائینانە دادەنێت، كە ئەگەر هۆكاری دەرەكی نەبێتە ڕێگر بۆی هەتایـە هەتایـە مرۆڤایـەتی داماو دەبێت بەدەستیەوە، ئەگـەر ئـەم كەسـە ٢٠ سـاڵ خیانـەت بكـات و بـاقی هـەزار سـاڵەكەی تەمـەنی بـە سـزاوە بگوزەرێنێت ئایـە هـەقی زەرەرو زیـان و ڕەنـج و ئـازاری خـەڵك كراوەتـەوە؟ بێگومان نەخێر، مرۆڤایەتی مەزلوم بەدەست ئەم خائینانە توشی سەرگەردانی و بەدبەختی و نەزانی و زوڵم و (ئیمتیازات) زیادە بە شانەی ناهەق و فـەرق و فروقێك ئەبێت، كە كۆتایی نایە، لە بەرامبەردا، ئەگـەر كەسـێك پەیـدابێت بـۆ نمونـە ئـەم هـەزار سـاڵەی تەمـەنی خـۆی لـە ڕێگـای چاكەو خزمـەتی خەڵكـدا بەسەر ببـات ئەگـەر ١٠ هـەزار سـاڵی تـر بـژی ئایـە دەتوانرێـت پاداشـتی خێـرو چاكەیەك كە مرۆڤایەتی لە ڕەنج و زەحمەت و فیداكاری ئەو بەدەستی كەوتوە پێی بدرێتەوە؟ هەرگیز.

مـرۆڤ بـە تێكڕایـی ئەمـەی دەرك كـردوە، كـە ئـەم دروسـتكراوە ئـاڵۆزە بـەم ئیختیـارە فراوانـەو ئـەم هـەمو پێداویسـتیە زۆرەوە، كـە لەبـەر دەسـتی دایـە

دروستكراوێك نیە، كە چوار ڕۆژی تەمەنی دنیا بۆ سزای خراپەكان و پاداشتی چاكەكان بەس بێت، دەورانی ژیانی دنیا زۆر كەمترە لەوەی، كە بتوانێت بۆ دەورانی پاداشت دەست بدات، لەگەڵ ئەمەشدا كاتێ سەیری واقیع دەكەین دەبینین، كە هەندێك لە مرۆڤەكان تا دوا هەناسەی تەمەنیان هەر خەریكی خیانەتن بە خەڵكی و یەك ڕۆژیش سزای ئەم خیانەتەیان نەدیوەو دەمرن، كەسانێكی تر هەمو تەمەنیان تەرخان دەكەن بۆ خزمەتی مرۆڤایەتی و لەپێناوی ڕزگاری مرۆڤ، لە چنگی زوڵم و زۆرو فەسادو درۆو فریوكاری تەزویردا سەختی و ڕەنجێكی زۆر دەكێشن و تا دوا هەناسەی تەمەنیان یەك ڕۆژ بە خۆشی و ئاسایش ناژین و دەمرن، چۆن پاداشتی ئەم كەسە چی لێ هات؟

مرۆڤایەتی و ویژدانی هۆشیاری مرۆڤ ئەمە دەزانێت و دەركی دەكات، كە ئەمانە هەروا بەهەدەر ناڕۆن و ون نابن، ئەوەی هەر خراپەیەكی كرد هەروا ڕابردو ئیتر هیچ؟

وە ئەوەی هەر چاكەیەكی كرد تەواو بێت و بڕوات؟

ویژدانی قوڵی مرۆڤانە دەزانێت كە نەخێر بەم شێوەیە نیە، چونكە ئەگەر ویژدانی مرۆڤ ئەمەی دەرك نەدەكرد هیچ كاتێك نەیدەوت: چاكی و خراپی، چاكی و خراپی مانای چی یە؟

كاتێك مرۆڤ هەر خراپەیەكی كردو ئیتر تەواو لێ پرسینەوە نەبێت ئەوەی تر هەم كارێكی چاكی كردو ئیتر تەواو هیچ پاداشتێك لە نێوانیاندا نەبێت، كەواتە چاكی یانی چی؟ خراپی یانی چی؟

بەڵام ویژدانی مرۆڤ ئەمە دەزانێت، كە نەخێر ئەم كەسە خراپە دەكات و خیانەت دەكات، ئەو كەسەی چاكە دەكات و خزمەت دەكات، وەك یەك نیەو دەشزانێت، كە سەرئەنجامی هەردوكیان وەك یەك نیە، كەی لەم دنیایەدا ئەنجامی چاكی، یان خراپی دەردەكەوێت؟

تەمەنی هەمومان تەواو بو، چاکەکان و خراپـەکان هـەمویان مـردن و هـیچ کەس پاداشتی نەدی.

دیــن ســـەرەتا ئــەم وشــە ســـەرەکی یانــە فێــری ئێمــە دەکــات، نــە شـتە فەرعییەکان، لەبەر ئەوەی سادە فێرمان نەکات و بۆ ئـەوەی حاڵمـان وەك ئـەو کەسـە نـەبێت، کـە هێشـتا ژمـارە نازانێـت هـەوڵ دەدات مەسـەلە ئاڵۆزەکـانی ریاضیات حەل بکات، سەرەتا لە مەسەلە سەرەکی یەکانی بونەوەر و خۆمانـەوە فێرمـان دەکـات، کـە بونـەوەر شـتێکی رێکـەوت و بـێ سـەرەتاو ئـەنجام نیـەو مرۆڤیش مەوجودێکی بەرەڵاکراو نیـە، کـە ئەگـەر کـردەوەی خـراپ، یـان چـاك ئەنجام بدات جیاوازی نەبێت بۆی.

پاش ئەم مەسـە سـەرەکی یانـە زانینمـان دەربـارەی مـرۆڤ و بونـەوەر زیـاتر دەکـات، هـەر لەبـەر ئەمەیـە هەرچی بـەرەو پـێش دەڕۆیـن و زۆرتـر دەزانـین هــەموی بەسـود و بــەجێ دەبێــت، چــونکە بنــەمای دەرك و تێگەیشـتنمان وڕەوشتمان لەسەر بنەمایەکی رێك وپێك و دروست دانراوە.

هۆکــاری ســـەرەکی لەمـــەدا، کــە دیــن پــەروەردەکردنی خســتۆتە پـــێش فێرکردنەوە ئەمەیە، نەك ئەوەی هـیچ شـتێك فێـری مـرۆڤ نـەکات، یـان بـەبێ ئەمەی ناسین و زانینی پێ بدات پەروەردەی بکات، بەم شێوەیە هەرگیز نابێت، لەبــەر ئــەوەی لــە جیهــان بینــی دیــن دا پــەروەردە واتــە: دروســت کردنــی شەخسیەتی مرۆڤ هاوشان و گونجاو لەگەڵ ناسینەکانی دا.

لەبـەر ئەمـە دیـن لەسـەرەتادا زانینـە سـەرەکی یـەکان فێـری مـرۆڤ دەکـات، چونکە ئەم زانینانە دروست و بەجێن و لە ڕۆح و ڕەوانی مرۆڤدا جێی خۆیـان دەکەنــەوە، ڕۆح و ڕەوان و بــاقی هــەل و مەرجــەکانی تــر، کــە بــۆ پێکهێنـانی شەخسیەتی مرۆڤ پێویستن و گەشەی پێ دەکەن.

لە کۆڕی پێشودا وتمان:

١- کە جێبەجێکردنی گشتی و هاوهەنگاو یەك جۆر.

٢- هەروەها بونی پەروەردەکەرێکی خاوەن شەخسیەتی ڕێك و دروست.

(ئەم دوو مەرجە سەرجەم) زەمینە ساز دەكەن، كە ئەو ناسین و زانینە سەرەكییانە لە مرۆڤدا بەكار بكەن، شەخسیەتێكی ڕێك وگونجاوی وێڕای زانینەكانی پێ بدات.

واتە: ئەگەر شێوازێكی دروستی پەروەردەكردن هەبێت، ئەوجا مرۆڤ بە دروستی پەروەردە دەبێت، پاش پەروەردە كردن وردە وردە زانستی زیاتری دەست دەكەوێت.

دەبینین مرۆڤ (سەرجەم) زۆربەیان دەكەونە هەڵەوەو گومان دەكەن و وادەزانن، كە – زانست- یان – فەرهەنگ - (ڕۆشنبیری) مایەی ڕزگاری مرۆڤە لەكاتێكدا زۆر هەڵەیە، زانست و نە كەلتور هیچیان مایەی ئاسودەیی مرۆڤ نین بەتەنها.

زۆر میللەت هەن، كە خاوەنی فەرهەنگی زۆر گرنگ و گەورەن، بەلام خۆیان هیچ و پوچ و نەگبەتن و پەروەردە كردنیان لەسەر بنەمای خێرو خێرخوازی نیە، هەرچەن لە ڕواڵەت پێشكەوتون، بەلام پوچن.

تەنانەت دەبینین كە لە قورئاندا لە پێغەمبەرێكی گەورەی وەك ابراهیم(ﷺ) لەكاتی بەجێ هێشتنی خێزانەكەی و منداڵەكەی لە دەورو بەری ماڵی خوادا لەو بیابانەدا چەند دوعایەك دەگێڕێتەوە كە بۆ نەوەكانی و ئایندەیان دەكات كە یەكێكیان ئەمەیە ﴿ رَبَّنَا وَٱبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَـٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ ﴾(سورة البقرة: الآية١٢٩) سەرنج دەدەین، كە ابراهیم(ﷺ) هەروەك دەرك و زانینی گشتی مرۆڤی سەدەی بیستەم وای زانیوە، كە بنەمای سەرەكی ئەوەیە كە خەڵك زانستی فراوانیان هەبێت، پاشان پەروەردە دەبن.

بەلام قورئان كاتێك حاڵەتی هەمیشەیی تایبەتی پەیامی پێغەمبەر (ﷺ) بەیان دەكات كە نەخێر پێوانەی بایەخدار بۆ مرۆڤ سازی بەشێوەیەكی ترە ﴿ كَمَآ أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَـٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ

ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ ﴾ (سـورة البقـرة: الآيـة ١٥١) حالّيمـان دەكـات، كـە ئـەوەی لـە دوعاكـەی ابـراهيم(ﷺ)دا لـە قۆنـاغی چوارەمدا بەمـەرج گـيراوەو پێشـبينی كراوە يەكسەر دوای بانگەوازی گشتی بەرەو هيدايەت دەست پێ دەكات و دوای ـيزكيكم ـ ه كە ـتعليم كتاب وحكمت ـ دەست پێ دەكات، ئەمە كورتەيـەك بـۆ لەو باسەی كە لەكۆڕی پێشودا باس كرا.

ڕازی ئەوەی لە ئيسلامدا تـا ئـەم ئەندازەيـە بايـەخ دراوە بـە پـەروەردە، كـە دەكەوێتـە پـێش فێركردنــەوە (لــە كاتێكـدا پێشـبينی مــرۆڤ هەميشــە بــە پێچەوانەوە بـوە) ئەوەيـە، كـە لـەبارەی پـەروەردە وتمـان، واتـە: لەسـەرەتاداو پێش هەر شتێك زانست و زانينە سەرەكيەكان بزانێت و شەخسيەتی لەگەڵيـدا گەشە بكات و تەنيا پاش ئەمەيە زانياری يەكانی زياتر بكات.

نەخۆشی دنيای ئەمڕۆ لەبەر دوو هۆيە:

١- وا هەسـت دەكـەن كـە فێركـردن گرنگـە (لـە ئێرانـدا بـەڕەسمی دەڵێن – وەزارەتی فێركردن و پەروەردە – فێركردن پێش پەروەردە خراوە).

٢- وا هەست دەكەن، كە پـەروەردە ئەمەيـە، كـە: مـرۆڤ بكرێتـە گيانـدارێكی بێ هەست و دەرك و بەزۆرە ملّی پێی بوترێت ئەمە، يان ئەوە بكە، يـان وشـك و بێ مەنتيق هەڵس و كەوت و ڕەفتارێكی فێر بكرێت، بەم شێوەيە كە مرۆڤـی ئەم سەردەمە دەيبينين كە دەڵێن ئەمانە (مبادئ آداب)ن و (معاشرتين) كـە لـە ڕاستيدا واتە مەيمونن، تەنيا ئەمەو ئيتر هيچ.

دنيــای ئــەمڕۆ ئەمــەی دەرك نــەكردوە لــە كاتێكــدا وەك ڕونمـان كـردەوە، پەروەردە لەپێش فێركردنەوەيە، پەروەردە بەو مانايە نيە، كـە بـەزۆری ياسـا، يان بە خاتری فەرهەنگ وداب و نەريت بـە مـرۆڤ بوترێـت، ئەمـە بكـەو ئەمـە مەكە نەخێر ئەمە نيە، بەڵكو پەروەردە ئەمەيە، كە لەسەرەتادا بەنەماو خاڵـە سەرەكی يەكانی هەمو ئەو شتانەی، كـە بڕيـارە لـە ئاينـدەدا فێربێت، بزانێت، دوای فێربـونی خاڵـە سـەرەكی يـەكانی شەخسـيەتی بـەپێی ئـەو زانينـە گەشـە

بكات، بێتـە گـۆڕێ واتـە لـە – دڵ - دا جێگیر بێت و تـەنیا – زانینی هۆشی- نەبێت و بگۆڕێت بەتێگەیشتن و دەرك كردن و باوەڕ-ئیمان-.

كەواتە بەرنامەی ئێمە لەم دەرسانەدا بریتیە لەو مەسەلەیەی، كە وتمان، لـە تەفسیری ئـەم ئایەتـەدا وتمان كـە: ئێمە لـە ئـەرك و فـەرمانی ڕابـەران و مامۆستایانی ئەم پەیمانە قورئانی یە وا تێگەیشتوین كە:

١- گەیاندنی پەیامی ئاسمانی قورئان: ﴿يَتۡلُواْ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِنَا﴾ (سورة البقرة: الآية ١٥١) پاشان یەكسەر قۆناغی پەروەردە دێت بۆ ئەو كەسانەی كە نیەتێكی سالم و ئامـانجێكی دروسـتیان هەیـەو وەلأمـی بـانگی هـەق دۆسـنی وپارێزگـاری هـەق دەدەنەوە.

٢- مەبەست ئەمەیە كە هەمو مرۆڤێك كاتێك بـانگی هـەق دەبیستێت وەلأم دانەوەو كاردانەوەیان وەك یەك نیـە، مرۆڤایـەتی بـەپێی شێوەی بیركردنـەوەو ڕۆحیەو ئاوات وئارەزوەكانیان و شێوەی ژیانیان لەبەرامبـەر بانگەوازی حەقـدا حالأتی جۆراوجۆریان دەبێت، هەندێكیان زۆر بێزارو تورە دەبن، چونكە بـانگی هەق لەبەرامبەر باوەڕوبیركردنەوەیاندا ڕاوەستاوە.

هـەروەك و هەنـدێ لـەو خەڵكـە مـەزلۆم وفریـودراوە، كـە سـەر بـە سـۆفی گەرین، بەڵام لە ڕاستیدا دوچاری شرك و بت پەرستی (نائاگاهانە) بـون كاتێـك بانگی توحید دەبیستن (كـە لـە كرۆكـدا دینـی خـوا واتـە توحیـد) ناڕەحـەت و تـورە دەبـن، تەنانـەت بیستومە كەلـە كۆڕێكـدا باسـی مـن كـراوە یـەكێك لـەو مەلایانەی – كە تەنیا ناوی مەلایە – وتویەتی وێڵی بكەن – ئەو موحـدە- و بەكەڵك نایەت و بۆ بـاس كـردن نابێت، زۆر سـەیرە مـەلا بێـت و ڕابـەری دیـن بێت و بێزاری خۆی دەربڕێت لە كەسێك لەبەر ئەوەی –موحدە-.

كەواتە دین یانی چی؟

واتە: شرك؟!

كەسێك بەم بیرەوە كاتێك بانگی هەق دەبیستێت بێ شك ناڕەحەت دەبێت و گاردانەوەی توندو تیژی دەبێت، چونكە خۆی لەو جۆرە بیركردنەوەدا نوقم بوەو تەواوی خۆشەویستی هەست و بیرو ئارەزوەكانی لەسەر ئەم جۆرە بیرە دامەزراوە، مەگەر كاتێك وردە وردە هەنگاو هەنگاو كاری لەگەڵدا بكرێت، تا بنەمای ئەو بیرە هەڵەو نا دروستەی ئێستای سست بێت، هێواش هێواش بەرەو ڕێگای ڕاستەقینە بگەڕێتەوە.

جۆرێكی تر هەن لەبەر ئەو شێوە ژیانە ماددی یەی، كە بۆخۆیان هەڵبژاردوە لە بانگەوازی هەق بێزارن، كەسێك بە زیادە بەشانەوە -ئیمتیازات- دەژی و بە فیزو خۆ بەگەورە زانینەوە دەژی و نازدەكات بەسەر خەڵكداو دەیان چەوسێنێتەوە، هەق وردو داغانی دەكات بێ شك، كە ناڕەحەت دەبێت، چونكە هەمو زیادە بەشانەكەی لەناو دەچێت.

هەن كەسانێك، كە نە بیروباوەڕیان پوچ و فاسیدو شێواوەو نە ژیانیان بەو جۆرەیە دژ بە خەڵك بێت.

یان لەوانەیە بیرو باوەڕی خراپ بێت، ژیانیشی بە زەرەی خەڵك، بەڵام بەتەواوی لە هەمو لایەنێكەوە ڕەش و تاریك نەبوە، ئەم كەسانە بەپێی ڕادەی تایبەتمەندی ڕەوشتیان و لایەنە جۆراوجۆرەكانی گرنگ لە ژیانیاندا دابەش دەبن بە پلەی جۆراوجۆردا.

دانە دانەیەك هەن، كە زۆر زودەنگی هەق دەبیستن و حاڵی دەبن، كە كۆمەڵەكەیان چەند فاسدو پوچ و پیسە بەو پەڕی تواناوە پێشواری نە هەق دەكەن.

هەن كەسانێك تا ماوەیەك لە گوماندا دەبن و وردە وردە بەرەو هەق دێن و هەن كەسانێك گومانیان زیاترە، بەڵام جگە لەمانەی كە باسكرا دەستەی چەوسێنەر -مەلا- ئەوانەی، كە ڕەنگی گشتی ژیان و بیرو باوەڕە ئەخلاقیەكانیان لەسەر بناغەی زیادە بەشانە-ئیمتیازات- دامەزراوەو بەخۆیان دەڵێن -ماقول- و بەخەڵك دەڵێن ناماقول - و بایەخ زیاتر بۆ خۆیان دادەنێن

و بۆ خەڵك هیچ،ئەو دەستەیە زۆر سادەو ئاسایی ﴿سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ ءَأَنذَرۡتَهُمۡ أَمۡ لَمۡ تُنذِرۡهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ﴾ (سورة البقرة: الآية ٦) ڕێگای ئەمانە ڕێگای –ئیمان – نی یە، كاتێك مەسیری ژیانیان بەم شێوەیە بێت و ماوەیەكی زۆر دەنگی هەق بەشێوەیەكی پاك و ڕۆشن بگاتە گوێ، یان و دیسان دوژمنی وداكۆكی بكەن بەو شێوەیەی، كە قورئان پێمان دەڵێت ئەمانە –كافرن- واتە كەسانێكن كە هەوڵ دەدەن هەق داپۆشن، هەق گوم بكەن هەق لەخەڵكی پەنهان بكەن، ئەمانە ئیدی ناتوانن پەیڕەوی لە هەق بكەن.

بەڵام ئەو كەسانەی تر، كە هەمو شتەكانی وەك سیفەتە جۆراوجۆرەكان و بڕیاردان و چۆنیەتی ژیانیان زەمینەیان بۆ ساز دەكات، كە پەیڕەوی لە هەق بكەن بەرەو هەق هەنگاو هەڵدێنن و پەروەردە كردنیان دەست پێ دەكات، ژیانیان ڕۆشن دەبێتەوە.

دەبینین محمد(ﷺ) لە مەكە فەرمانبەری و ئەركی بەندایەتی دەكەوێتە سەر شانی، یەكەم جار پێش هەر كەس هاوسەرەكەی خاتو خدیجە باوەڕی پێ دەهێنێت ئەمەش یەكێكە لەو خاڵە گرنگانە.

حەساسترین مرۆڤ بە مرۆڤێكی تر ژنە لەبەرامبەر مێردەكەیدا، ئەگەر كەمترین كەم وكوڕی ناموسی و ڕەوشتی لە محمد دا (ﷺ) هەبوایەو لەگەڵ ئەوەدا، كە داوایەكی ئاوا گەورەی دەكرد هەوەڵین كەسێك، كە بەهەمو شێوەیەك دوژمنایەتی دەكرد هاوسەرەكەی دەبو، لە كاتێكدا كە هەقیقەت هێستا بەتەواوی بۆ محمد ﷺ ڕون نەبوبۆوە تەنیا ئەوەبو، كە بانگی ﴿ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ﴾ (سورة العلق: ١) دوای ئەوەی دووچاری ئەو ناڕەحەتی و تاو لەرزە زۆرە بو، مەسەلەكەی بۆ خەدیجە گێڕایەوە، خاتو خدیجە لە كاتێكدا كە دڵی دەدایەوە پێی وت هەرچی بێت شەڕو بەڵا نیە، چونكە ژیانی تۆ بەشێوەیەكی گشتی وانیە، كە شەڕو بەڵات بۆ بێتە پێش، تا كاتێك چونە لای –وەرەقەی

بکات، بێتـە گـۆڕێ واتـە لـە – دڵ - دا جـێگیر بێـت و تـەنیا – زانینـی هۆشـی- نەبێت و بگۆڕێت بەتێگەیشتن و دەرك كردن و باوەڕ-ئیمان-.

کەواتە بەرنامەی ئێمە لەم دەرسانەدا بریتیـە لـەو مەسـەلەیەی، کـە وتمـان، لـە تەفسیری ئـەم ئایەتـەدا وتمـان کـە: ئێمـە لـە ئـەرك و فـەرمانی ڕابـەران و ماماۆستایانی ئەم پەیمانە قورئانی یە وا تێگەیشتوین کە:

١- گەیاندنی پەیامی ئاسمانی قورئان: ﴿يَتْلُوا عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا﴾ (سورة البقرة: الآية ١٥١) پاشان یەکسەر قۆناغی پەروەردە دێت بۆ ئەو کەسانەی کە نیەتێکی سالم و ئامـانجێکی دروسـتیان هەیـەو وەڵامـی بـانگی هـەق دۆسـتی وپارێزگـاری هـەق دەدەنەوە.

٢- مەبەست ئەمەیە کە هەمو مرۆڤێك کاتێك بـانگی هـەق دەبیستێت وەڵام دانەوەو کاردانەوەیان وەك یەك نیـە، مرۆڤایـەتی بـەپێی شـێوەی بیرکردنـەوەو ڕۆحیەو ئاوات وئارەزوەکانیان و شێوەی ژیانیان لەبەرامبـەر بانگـەوازی حەقـدا حاڵەتی جۆراوجۆریان دەبێت، هەندێکیان زۆر بێزارو توڕە دەبن، چونکە بـانگی هەق لەبەرامبەر باوەڕوبیرکردنەوەیاندا ڕاوەستاوە.

هـەروەك و هەنـدێ لـەو خەڵکـە مـەزڵوم وفریـودراوە، کـە سـەر بـە سـۆفی گـەرین، بـەڵام لـە ڕاسـتیدا دوچـاری شـرك و بـت پەرسـتی بـون کاتێـك بـانگی توحیـد دەبیسـتن (کـە لـە کرۆکدا دینـی خـوا واتـە توحیـد) نارەحـەت و تـوڕە دەبن، تەنانەت بیستومە کەلە کۆڕێکدا باسی من کراوە یـەکێك لـەو مەلایانـەی – کە تەنیا نـاوی مەلایـە – وتویـەتی وێڵی بکـەن – ئـەو موحدە- و بەکەڵك نایـەت و بـۆ بـاس کـردن نابێـت، زۆر سـەیرە مـەلا بێـت و ڕابـەری دیـن بێـت و بێزاری خۆی دەربڕێت لە کەسێك لەبەر ئەوەی –موحدە-.

کەواتە دین یانی چی؟

واتە: شرك؟!

کەسێك بەم بیرەوە کاتێك بانگی هەق دەبیستێت بێ شك نارەحەت دەبێت و کاردانەوەی توندو تیژی دەبێت، چونکە خۆی لەو جۆرە بیرکردنەوەدا نوقم بوەو تەواوی خۆشەویستی هەست و بیرو ئارەزوەکانی لەسەر ئەم جۆرە بیرە دامەزراوە، مەگەر کاتێك وردە وردە هەنگاو هەنگاو کاری لەگەڵدا بکرێت، تا بنەمای ئەو بیرە هەڵەو نا دروستەی ئێستای سست بێت، هێواش هێواش بەرەو رێگای راستەقینە بگەرێتەوە.

جۆرێکی تر هەن لەبەر ئەو شێوە ژیانە ماددی یەی، کە بۆخۆیان هەڵبژاردوە لە بانگەوازی هەق بێزارن، کەسێك بە زیادە بەشانەوە -ئیمتیازات- دەژی و بە فیزو خۆ بەگەورە زانینەوە دەژی و نازدەکات بەسەر خەڵکداو دەیان چەوسێنێتەوە، هەق وردو داغانی دەکات بێ شك، کە نارەحەت دەبێت، چونکە هەمو زیادە بەشانەکەی لەناو دەچێت.

هەن کەسانێك، کە نە بیروباوەریان پوچ و فاسدو شێواوەو نە ژیانیان بەو جۆرەیە دژ بە خەڵك بێت.

یان لەوانەیە بیرو باوەری خراپ بێت، ژیانیشی بە زەرەی خەڵك، بەڵام بەتەواوی لە هەمو لایەنێکەوە رەش و تاریك نەبوە، ئەم کەسانە بەپێی رادەی تایبەتمەندی رەوشتیان و لایەنە جۆراوجۆرەکانی گرنگ لە ژیانیاندا دابەش دەبن بە پلەی جۆراوجۆردا.

دانە دانەیەك هەن، کە زۆر زودەنگی هەق دەبیستن و حاڵی دەبن، کە کۆمەڵەکەیان چەند فاسدو پوچ و پیسە بەو پەری تواناوە پێشوازی لە هەق دەکەن.

هەن کەسانێك تا ماوەیەك لە گوماندا دەبن و وردە وردە بەرەو هەق دێن و هەن کەسانێك گومانیان زیاترە، بەڵام جگە لەمانەی کە باسکرا دەستەی چەوسێنەر -مـلأ- ئەوانەی، کە رەنگی گشتی ژیان و بیرو باوەرە ئەخلاقیەکانیان لەسەر بناغەی زیادە بەشانە-ئیمتیازات- دامەزراوەو بەخۆیان دەڵێن -ماقول- و بەخەڵ دەڵێن ناماقول- و بایەخ زیاتر بۆ خۆیان دادەنێن و

بۆ خەڵك هیچ ئەو دەستەیە زۆر سادەو ئاسایی ﴿سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ ءَأَنذَرۡتَهُمۡ أَمۡ لَمۡ تُنذِرۡهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ﴾ (سورة البقرة: الآية ٦) ڕێگای ئەمانە ڕێگای –ئیمان – نی یە، كاتێك مەسیری ژیانیان بەم شێوەیە بێت و ماوەیەكی زۆر دەنگی هەق بەشێوەیەكی پاك و ڕۆشن بگاتە گوێ، یان و دیسان دوژمنی وداكۆكی بكەن بەو شێوەیەی، كە قورئان پێمان دەڵێت ئەمانە –كافرن- واتە كەسانێكن كە هەوڵ دەدەن هەق داپۆشن، هەق گوم بكەن هەق لەخەڵكی پەنهان بكەن، ئەمانە ئیدی ناتوانن پەیڕەوی لە هەق بكەن.

بەڵام ئەو كەسانەی تر، كە هەمو شتەكانی وەك سیفەتە جۆراوجۆرەكان و بڕیاردان و چۆنیەتی ژیانیان زەمینەیان بۆ ساز دەكات، كە پەیڕەوی لە هەق بكەن بەرەو هەق هەنگاو هەڵدێنن و پەروەردە كردنیان دەست پێ دەكات، ژیانیان ڕۆشن دەبێتەوە.

دەبینین محمد(ﷺ) لە مەكە فەرمانبەری و ئەركی بەندایەتی دەكەوێتە سەر شانی، یەكەم جار پێش هەر كەس هاوسەرەكەی خاتو خدیجە (رضي الله عنها) باوەڕی پێ دەهێنێت ئەمەش یەكێكە لەو خاڵە گرنگانە.

حەساسترین مرۆڤ بە مرۆڤێكی تر ژنە لەبەرامبەر مێردەكەیدا، ئەگەر كەمترین كەم وكوڕی ناموسی و ڕەوشتی لە محمد دا (ﷺ) هەبوایەو لەگەڵ ئەوەدا، كە داوایەكی ئاوا گەورەی دەكرد هەوەڵین كەسێك، كە بەهەمو شێوەیەك دوژمنایەتی دەكرد هاوسەرەكەی دەبو، لە كاتێكدا كە هەقیقەت ئێستا بەتەواوی بۆ محمد ﷺ ڕون نەبوبۆوە تەنیا ئەوەبو، كە بانگی ﴿ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ﴾ (سورة العلق: ١) دوای ئەوەی دووچاری ئەو ناڕەحەتی و تاو لەرزە زۆرە بو، مەسەلەكەی بۆ خەدیجە گێڕایەوە، خاتو خدیجە لە كاتێكدا كە دڵی دەدایەوە پێی وت هەرچی بێت شەڕو بەڵا نیە، چونكە ژیانی تۆ بەشێوەیەكی گشتی وانیە، كە شەڕو بەڵات بۆ بێتە پێش، تا كاتێك چونە لای –وەرەقەی

ئامۆزای خدیجە، محمد (ﷺ) زۆر نیگەران بو کە ئەم مەسەلە قورس و گران و گەورەیە دەبێت چی بێت؟ وەرەقە ڕونی کردەوە (چونکە ئەو شارەزابو) خاتو خدیجە باوەڕی پێ هێنا شەخسیەتی سالم و پەسەندکراو وبەجێ ئەمەیە، گەورەترین نیشانەی پاکی و صەداقەتی محمد(ﷺ) ئەم هەڵوێستەی خاتو خدیجەیە، چونکە ژن ئەم هەمو حەساسیەتەی هەیە لە پیاو لەکاتێکدا ئەم ژنە ١٥ ساڵ لە مێردەکەی گەورەترە، مێردەکەی ٤٠ ساڵەو خۆی ٥٥ ساڵ و هەمو ماڵ و سامانی مێردەکەشی هی ژنەکەیەتی، تا چ ڕادەیەك پاکی و دروستی لە شەخسیەتی ئەم مێردەیدا دەبینێت، کە مەسەلەیەکی ئاوا گەورە، کە مێردەکەی دەیکات باوەڕی پێ دەهێنێت، لە ڕاستیدا ئەم پەیامە هەمو دەست کەوت و بایەخەکانی تەمەنی ٥٥ ساڵەی خدیجە دەنێتە لاوە لەگەڵ ئەمەشدا پێش هەر کەسێکی تر باوەڕی پێ دەهێنێت.

پاشان لە نێوان منداڵاندا علی و لەنێو پیاواندا ابوبکر و لەنێوان عەبدەکاندا زید باوەڕی پێ دەهێنن، کە ئەمانەش وەك خاتو خدیجە نزیکن لە محمد (ﷺ) و لە ژیان و ڕەوشت و شەخسیەتی ئاگاداربون، بەهەمان شێوە هەمو ئەو کەسانەی، کە لە کۆمەڵگای گەورەی مەکەدا بون.

بەڵام لەهەمان کاتدا ژمارەیەك ڕاستەوخۆ کەوتنە دژایەتی محمد(ﷺ) و پەیام و بەرنامەکەی و تا کۆتایی تەمەنیان دژی وەستان، مەگەر کەسانێك، کە زەمینەی دوژمنایەتیان نەماو ناچاربون تەسلیم بن.

ئەگەر سەرنجێکی ئەو ١٣ ساڵەی مەککە بدەین، کە محمد(ﷺ) کاری تێدا دەکرد دەبینین کە تەنیا ژمارەیەکی دیار بەرەو ئەوهاتن و لەبەرنامەی پەروەردەیی ئەو سودیان وەرگرت، بەڵام هەمان ژمارەی دیارو ناسراو، کە هەر ئەوانە بون دنیایان ژێروڕوکرد لەبەر ئەوەی بە دروستی پەروەردە بو بون، دوای ئەوەی پەروەردە بون بەردەوام ئایات دەهاتە خوارەوەو زانینیان زیادی دەکرد.

پاشان پێغەمبەر (ﷺ) بۆ مەدینە کۆچ دەکات و ژێرخان و پایەی سەرەکی کۆمەڵگای مەدینە مهاجرین و پاشان –انصار- کە انصارەکانیش زۆربەیان پێش کۆچی محمد ﷺ باوەڕیان هێنابو، چ ئەو ١٢ کەسەی دوو ساڵ پێش کۆچ کردن وەك وەفـدێكی نوێنـەر بـە خزمـەتی پێغەمبـەر (ﷺ) گەیشـتن چ ئـەو ٧٢ کەسەی، کە ساڵێك پێش کۆچ کردنـی پێغەمبـەریان (ﷺ) دی و باوەڕیـان بـە دینەکەی کردو چ کەسانێك، کە دینیـان لەسـەر دەسـتی ئـەم کەسانەدا ناسیبو، باوەڕیـان پـێ هێنـابو ئەمانـە ئـەو مرۆڤـە پاکانـە بـون کـە پێش کـۆچ کردنـی محمد(ﷺ) ئیسلامیان درك کردبو (ئەمانە ناوکی سەرەکی کۆمـەڵی ئیسلامیان پێـك دەهێنـا لـە ڕوی ژمـارەوە زۆر کـەم بـون، بـەڵام لـە ڕوی چۆنیەتی و ڕوە عەمەلیەکەی ئـەو نمونەیـە بـون، کـە قورئـان باسـی دەکـات (هەڵبەتـە –مثـل- ڕاســـتترە) ﴿ لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُۥ خَٰشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ﴾ (سورة الحشر: من الآية ٢١) هەر دوابەدوای ئایەتەکە حاڵیمان دەکات، کە ئایە قورئان بۆ سەر کێو دێتە خوارەوە؟

نـەخێر ﴿وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَٰلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ﴾ (سـورة الحشـر: الآيـة ٢١) بەشـێوەی – مثال- ئەم شتەمان فێر دەکات.

کۆمەڵگای ئیسلامی وەك قورئان دەڵێت: هێندە بچوك و بێ هێز بو، کە هەر نەیهێڵن، بەڵام کۆمەڵگاکانی شیرك، کۆمەڵگاکانی پڕ لە ئیمتیاز و بەندە بون، چ تیرەکـانی دورگـەی عـەرەب، چ حکومەتـە ژێـر دەسـتەکانی ئێـران و ڕۆم لـە ناوچـەکانی بـاکور و باشـوری دورگـەی عـەرەب، ئەمانـە هـەمویان دوژمنـانی خەتەرناکی کۆمەڵی ئیسلامی بـون، ئـەم کۆمەڵـە بچوکە ئیسلامی یـە دەبوایـە ئامبازی ئەم هەمو هێزانە بێت، بێ شك خۆشیان نیگەران بون، کە چ ئـەرکێکی گەورە و چ گروهێکی بچوك.

خودا ئەم هەقیقەتەمان حاڵی دەکات، کە: بەرنامەیـەك کـە دابینـی دەکـەن بەرنامەیـەك، کـە قورئـان فێرتـان دەکـات، توانـای قورئـان بەئەندازەیەکـە، کـە

ئه‌گـه‌ر بمانـه‌وێت بـه‌ نمونه‌یـه‌كی مـاددی و عـه‌ینی ده‌ری بـبڕین ده‌ڵـێین وه‌ك ماده‌یه‌كی ته‌قێنـه‌ره‌وه‌ی زۆر بـه‌هێز، كـه‌ ئه‌گـه‌ر بخرێتـه‌ سـه‌ر كێـوێكی گـه‌وره‌ داغان و كاولی ده‌كات و له‌ناوی ده‌بات.

ئه‌م كێوه‌ی ڕژێم و حكومه‌ت و په‌یوه‌ندی یه‌ كۆمه‌لایه‌تییانـه‌ی، كـه‌ بـه‌دیان هێنـاوه‌، هـه‌روه‌ها ئـه‌و خێـڵ و تـیره‌و هـۆزه‌ زۆرمه‌ندانـه‌و ئـه‌و حكومه‌تـه‌ به‌ده‌سه‌لاَتانه‌ی، كه‌ هه‌یه‌ له‌به‌رامبه‌ر ئێوه‌وه‌، كه‌ –ئه‌هلی قورئان- ن بێ توانـان و به‌رگریان پێ ناكرێت قورئـان مادده‌یـه‌كی ته‌قێنه‌ره‌وه‌یـه‌، كـه‌ ئه‌وانـه‌ پارچـه‌ پارچه‌و داغان ده‌كات. به‌ڵێ ئه‌و ده‌سه‌لاَته‌ زۆردارانه‌ له‌به‌ر چاوی ئێوه‌دا زۆر به‌ هه‌یبه‌تن وه‌كو شاخ و كێـو (لـه‌ زمـانی كوردیـدا به‌هـه‌مان شـێوه‌، كـه‌ لـه‌ زمـانی عه‌ره‌بی دا هه‌یه‌ ده‌سه‌لاَت و به‌هێزی به‌كێو داده‌نێن) تۆ واده‌زانیت و پێت وایه‌ كه‌ ئه‌مانه‌ ڕیشه‌ كه‌ن نابن و له‌ناو ناچن، بـه‌لاَم ئێـوه‌ قورئانتـان پێیـه‌ قورئـان به‌سـه‌ بـۆ ئـه‌وه‌ی گـه‌وره‌ترین كێـو وردو خـاش و پارچـه‌ پارچـه‌ بكـات، وه‌ك ده‌زانین به‌هه‌مان شێوه‌ش بو.

محمد ﷺ به‌هۆی قورئانه‌وه‌ ئه‌و كۆمه‌ڵه‌ بچوكه‌ی په‌روه‌رده‌ كـرد، كـه‌ تـوانی هـه‌مو هێـزه‌ گـه‌وره‌كان نـابوت بكـات، پـه‌روه‌رده‌ كردنێـك به‌وشـێوه‌یه‌، پاشـان فێركردنیان.

په‌روه‌رده‌ بۆ چ كه‌سانێك؟

بۆ ئه‌و مرۆڤانه‌ی بـه‌پێی شـێوازی بیركردنـه‌وه‌و هه‌ڵوێستیان نیـه‌تی پـاك و ئامانجی دروستیان هه‌یه‌.

په‌روه‌رده‌ – به‌و شێوه‌یه‌ی لـه‌ نامیلكـه‌ ده‌رسییه‌كاندا نوسـیومانه‌ – بریتـی یـه‌ لـه‌: دروسـت كردنـی كه‌سایه‌تی هـه‌ر مرۆڤێـك ڕێـك و هـاو هـه‌نگاو له‌گـه‌ڵ ئه‌وه‌دا، كه‌ فێری ده‌بێت.

سه‌ره‌تا زانیاری زۆری پـێ نادرێـت، چونكه‌ ئه‌گـه‌ر بـه‌م شـێوه‌یه‌ بكرێـت لـه‌ پاشـاندا ناتوانرێـت ئـه‌و زانیـاری یـه‌ زۆره‌ بخاتـه‌ كـرداره‌وه‌، بـه‌ڵكو كـه‌م كـه‌م هه‌قیقه‌ته‌ گه‌وره‌كانی حاڵی ده‌كه‌یت و شه‌خسیه‌تی به‌پێی ئه‌م هه‌قیقه‌تانه‌ پـێ

دەدرێت، بە عیبارەتێکی سادەو ناوخەڵکی یەك دەستی دەکەیت، (نایەڵێت شتی زۆر بزانیت و پەروەردەی کەم)، هەمان مەسەلەی دەرونی هۆشیارو ناهۆشیارە، مرۆڤ کۆمەڵێك شت دەزانێت و سیفات و تایبەت مەندی یەکی تایبەتی هەیە، پەروەردە ئەوەیە، کە مرۆڤ شان بە شانی ئەوەی دەیزانێت سیفاتی گونجاو لەخۆیدا بەدی بهێنێت، یەك جۆرە پەروەردە دەبێت و یەك شێوە بێت و نەك دوو شێوەو دوو شەخسیەتی بێت و کردەوەی شتێك و زانین و هۆشیاری شتێکی تر، ئەوەی دەیزانێت چەشنێك و سیفات و ڕەوشت و ڕەفتاری چەشنێکی تر.

بە عیبارەتێکی تر:بەدی هێنانی دابین کردن –تطبیق- لە نێوان تایبەت مەندی یە ئەخلاقی و ویژدانی و دەرونیەکانی مرۆڤ و حاڵ و ئەحواڵی –زەینی- بیری دا.

مەبەستمان لە زەین –ذهن- چالاکی بیری و دەرك و زانین و ناسینەکانی مرۆڤە، ویژدان یان ئەخلاق یان دەرون واتە ئەو سیفات و تایبەتمەندی یانەی کە مرۆڤ هەیەتی بۆ نمونە ئازایە یا ترسنۆکە، سەخاوەتی هەیە یان چروك و چەکلە، خۆش ڕەفتارە یان بەد ڕەفتارە، خۆڕاگرە یان بێ ورەیە هەروەها باقی سیفەتەکان، پەروەردەی ڕاست و دروست واتە بەدیهێنانی دابین کردن و هاوشانی لە نێوان تایبەتمەندی یە ئەخلاقی و ویژدانییەکانی مرۆڤ و ئەحواڵی زەینی دا –ذهن- ئەوەی زەین و هۆشی بەدەستی دەهێنێت، بەهەمان شێوە لە ویژدانیشیدا بەرهەم بێت، چی فێردەبێت هەر ئەوە لە سیفات و تایبەت مەندیەکانی دا بەدەست بهێنێت، یان دیسان بە عیبارەتێکی تر هاو هەنگاو کردن و هاو ڕەنگ کردنی دەرونی هۆشیارو نا هۆشیار، دەرونی هۆشیاری کە فێری شتێك دەبێت حەتمەن دەرونی ناهۆشیاری ئەو شێوەیە وەربگرێت، پەروەردەی ڕاست و دروست واتە ئەمە، دوای ئەوەی لەم قۆناغەدا کەسانێکی پاك و یەك ڕەنگ وساز دروست بون نۆرەی فێربونی –کتاب وحکمت- دێت

ســــەرەتا: ﴿يَتْلُواْ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ﴾ و پاشـــان ﴿وَيُعَلِّمُكُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ﴾ دێت، پاش ئەوەی ئـەم شەخسیەتەی گەرەکتـە دروستبو، واتـە: ئەم کەسە بوە مرۆڤێکی بـە سود و بـەجێ لەپایـەو بناغـەو بـە دروستی بـەرز بـوەوە، زانـین و ناسینە سـەرەکی یـەکان فێربـو، ویـژدان و دەرونـی هاوشـێوەی زانینەکان بو، نۆرەی فێرکـردن دێـت فێرکردنـی – کتـاب و حکمـت - بـەردەوام زانیاری یەکانی زیاتر دەبێت و ڕاستی زۆرتر دەرك دەکات، تا هەر ڕادەیەك کـە ئەو کەسە زەمینەو وەختی هەڵدەگرێت، بێ گومان هـەمو کەسـەکان وەك یـەك نین، بۆ فێربون، هەرکەسێك بەپێی توانـای خـۆی دەتوانێـت لـە ڕاسـتیەکانی – کتاب و حکمت- (ئەوەی، کە مرۆڤ دەتوانێت فێر بێت). حاڵی بێـت و فێـر بێـت و تێ بگات.

کەواتە بنەمای بەرنامەی ئەم دینـە ئەوەیـە، کـە هـەمو مرۆڤێـك پـەروەردە ببێت واتە: ئەوەی فێری دەبن هەر بەو شێوەیەش بن – لەکردەوەیان دا-، یـان بڵێین: ئـەوەی لـە ڕێگـای دەرونـی هۆشـیارەوە وەری دەگـرن و قبـوڵی دەکـەن بەهەمان شێوەش دەرونی ناهۆشیاریان بڕازێننەوە، لـەم پەروەردەیـەدا دەرونـی هۆشیارو ناهۆشیار لەیەك بێگانە نین (واتە زانین و سەرئەنجام قسەیان لەگـەڵ ڕەفتاریاندا جوتە).

لـە غـەیری پـەروەردەو شـێوازی مـرۆڤ سـازی ئیسـلامی دا سـەرنج دەدەیـن دەرونی هۆشیارو ناهۆشیار تەواو لە یەك بێگانەن.

یەك پزیشکی دەرونـی یـان دەروناسێك خـەریکی باسێکە لەگـەڵ کەسێکدا، سـەیر دەکـات ئـەم کەسـە زۆر چـاك مەسـەلەکانی مـرۆڤ تـاوتوێ دەکـات، دوای ماوەیەك زەحمەت کێشان تێدەگات ئەم کەسە لە دەرونەوە زۆر وێرانە، دەرونی تایبەت مەنـدی یـەکی هەیـە دروست پێچەوانەی ئـەوەی دەیڵێت و دەیزانێت، هۆکاری ئەم بێگانەیی و نا ئاشنایيەی دەرونی هۆشیارو ناهۆشیاری مرۆڤ چیە؟

ئەوەیە كە لە سەرەتادا وتمان، دوو دەڤەر لەتەنیشت یەكترەوە، بەڵام جیا لەیەك، یەكێكیان بەردەوام پڕ دەكرێت و دیارە هەر پڕو پڕتر دەبێت و ئەوەی تریان هیچی تێ ناكرێت و بەتاڵ و خاڵی دەمینێتەوە، یەكێكیان زۆر ڕوناك دەكەنەوەو دەیكەنە چراخان، ئەوەی تریان تاریك، واتە: بەشی هۆشیارو ئاگای مرۆڤ ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر دەكرێت، بەڵام بێ ئەوەی گوێ بدەنە دەرونی نا ئاگای.

ئایە ئەم كەسە وێڕای زانینەكەی پەروەردەی دەبێت؟

نەخێر.

لە شێوازە غەیرە دینی یەكانـدا مرۆڤ سازی تەنیا زیاتر كردنی زانیاریەكانیەتی بێ ئەوەی گوێ بدەنە سیفات و تایبەت مەندی یەكانی ئەو كەسە، سەرئەنجام ئەم دوو شەخسیەتی یە بەدی دێت، كە باسمان كرد، بەڵام لە پەروەردەی دینی دا دەرونی هۆشیارو ناهۆشیار لەیەك بێگانە نین بەڵكو دەرونی ئاگاو هۆشیاری ئەو كەسە ئەوەی فێری دەبێت وەك بڕاجكتەرێك دەرونی نائاگای خۆی پێ ڕوناك دەكاتەوە، تا بەپێی زانینەكانی شەخسیەتی دابمەزرێت، كاتێك دەرونی ناهۆشیار بەم شێوەیە پەروەردە دەبێت هەر چەندێك زانیاری یەكانی زیاتر بكات، وەك چرایەك وایە، كە لە دەرونی هۆشیارەوە بەرەو دەرونی ناهۆشیار دانرابێت، تا بەردەوام ڕوناكتری بكاتەوەو بەتەواوی وەك خۆی بەرەو پێشكەوتنی ببات، دروست وەك ئەو وێنەیە وایە، كە لەبەرامبەر ڕوناكیەكی زۆر شێوەی دەكەوێتە سەر شتێكی تر، دەرونی ناهۆشیار بەهۆی پرشنگداریەك، كە دەرونی هۆشیار دەیكات هەمان شێوەی دەرونی ئاگای بەدەست دەكەوێت، واتە زانین و سیفەت و تایبەتمەندیە مرۆڤانەكەی وەك یەكی لێدێت.

مرۆڤێك، كە بەم شێوەیە پەروەردە بێت دووچاری نەخۆشی نەنگین و زیانمەندی تاكی و كۆیی (فەردی و جماعی) ناكۆك –متعارض- لە شەخسیەتدا نابێت، یان دوو شەخسیەتی بون و ئاكامە شومەكانی وەك ڕیاكاری و دوو ڕویی و فێڵ بازی و نمونەی ئەمانەی نابێت بێگانەیی دەرونی هۆشیارو ناهۆشیار

مرۆڤ توشی نەخۆشی دوو شەخسیەتی دەكات، كارێـك دەكـات یـەك دەسـتەیی و یەك بڕیاری لەدەست دەربچێت وتوشی جۆرەها نەخۆشـی تـاكی و كۆمەڵایـەتی ببێت.

واتە: هەم ئەو تاكە خۆی و هەم ئەو كۆمەڵەی لەو كەسانە پێكهاتوە، توشـی چەندین نەخۆشی دەبێت، كەسێك شتێك بزانێت، بەڵام ڕەوشت و سیفەتەكانی وەك زانینەكەی نیە دەبینین، كە ئەم كەسـە دەتوانێـت فێڵبـازو ڕیاكـارو درۆزن بێت، لەبـەر ئـەم نـاكۆكی و دوو لایەنـە بونەیـە، كـە دوچاری دوو شەخسـیەتی بوە، هەمو كاتێك ئەم دوو شەخسیەتیانە بەئەندازەی یەك خراپ نـین، نـەخێر بەڵام دوو شەخسیەتی بون بنەمایە بۆ تـوش بـونی هـەمو نەخۆشییەكانی دوو ڕەنگی و ڕیاو فێڵ و تەڵەكە بازی.

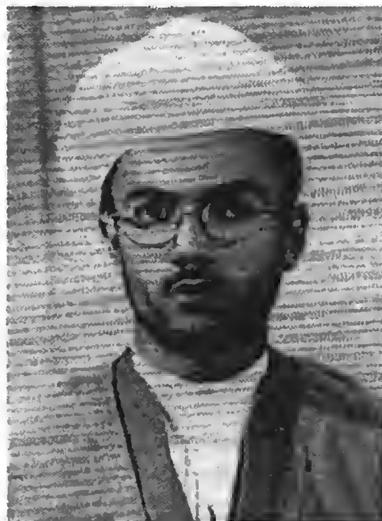
كەواتـە دوای پـەروەردە كردنەكـە نـۆرەی فێركردنـی تـەواو دێـت، شـێوازی پەروەردەو فێركردن لە ئیسلامدا ئەمەیـە: ئێستا ئێمە، كـە مەكتـەبی خۆمـان نـــاو نـــاوە —مەكتـــەبی قورئـــان- و دەمانـــەوێت لـــەم قوتابخانەیـــەدا شـــێوازی پەروەردەو فێركردنی ئیسلامی زیندوبێتەوە. مامۆسـتایانی ئـەم مەكتەبـە لـەم خولەدا (خولی یەكـەم) دەبێـت بـزانن، كـە دەبێـت لەسـەر بنـەمای ئـەم شـێوازە محمدیە (واتە شێوازێك كـە خـودا بـە محمـدی(ﷺ) فێركـردوە نـەك شـێوازی خـۆی بێـت) سـەرەتا پـەروەردە كـەرو ڕاهێنـەرن، هـەر ڕادەیـەك بـەپێی خـۆی، ڕادەی بەرنامەكان جۆراوجۆرەو هەر مامۆستایەك لەهەر ڕادەیەكـدا، كـە دەرس دەڵێتەوە سەرەتا پەروەردە كەرو ڕاهێنەرە پاشان مامۆستاو فێركەرە.

والسلام

الحمد لله الذي هدانا لهذا

تەواو بوو

١٩٩٤/١١/٥

لە ساڵەکانی مەلایەتیدا

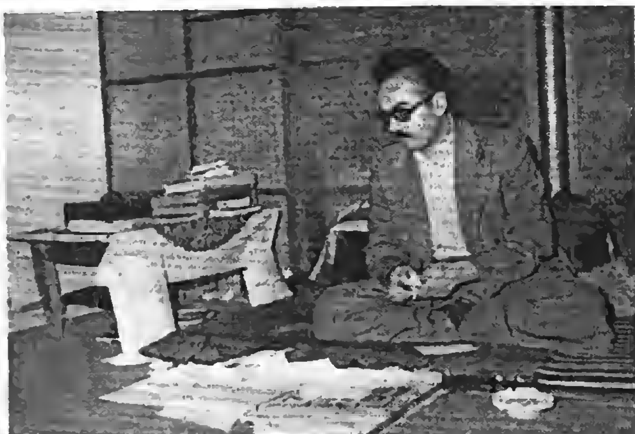

لە دوا قۆناغەکانی فەقێیەتی و سەرەتاکانی مەلایەتیدا

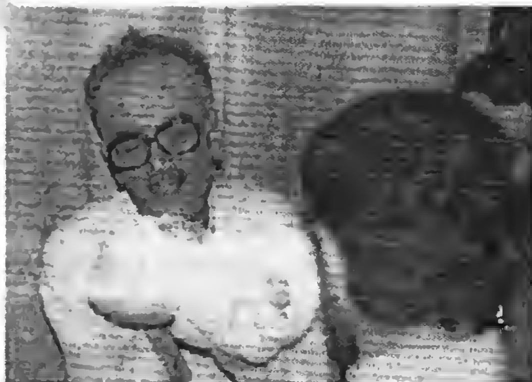
مەلا محمودی موفتی (باوکی)

بەر لە زیندان
لە گەرمەی بەحس و
دیراسەکانی

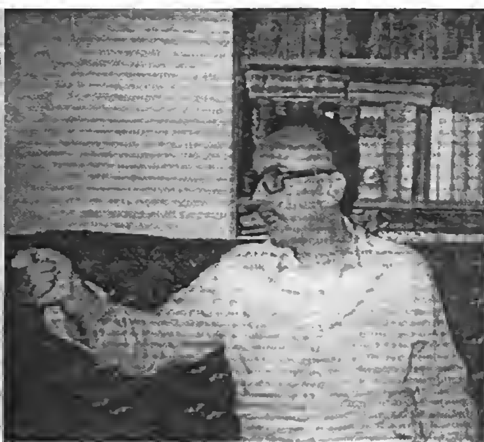
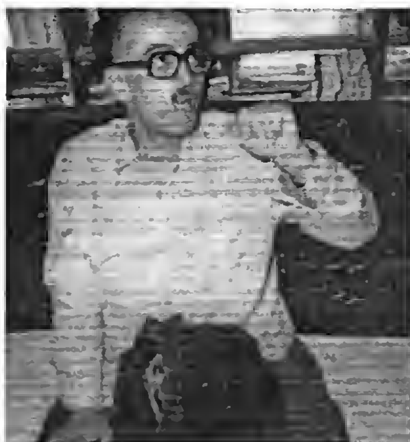

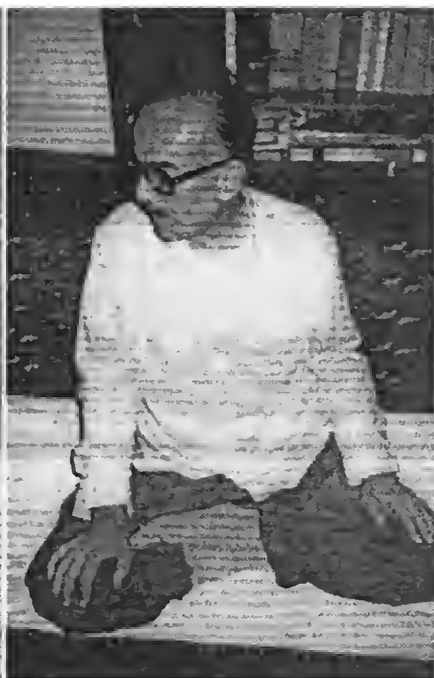
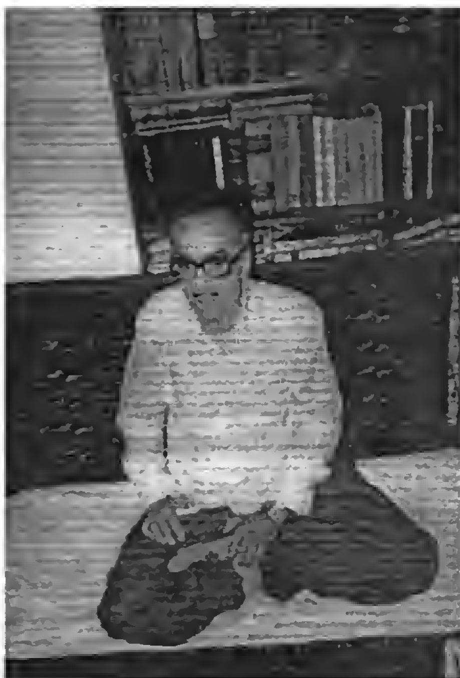
لەکاتی دوعاکردن بۆ
مصعب خالد
١٩٨٠

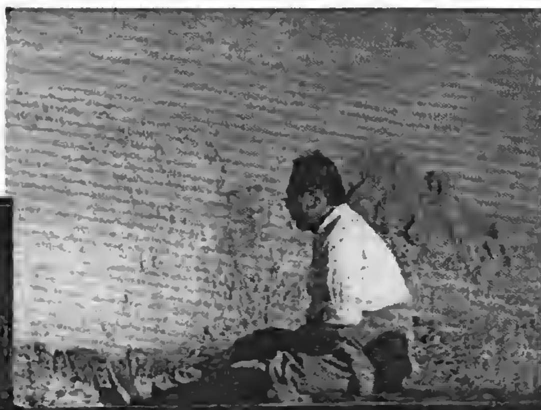

لە سەیراندا

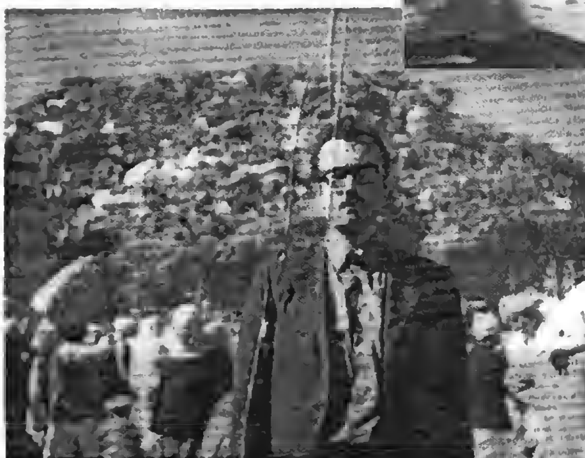
نوێژی جەماعەت
لە سەیراندا

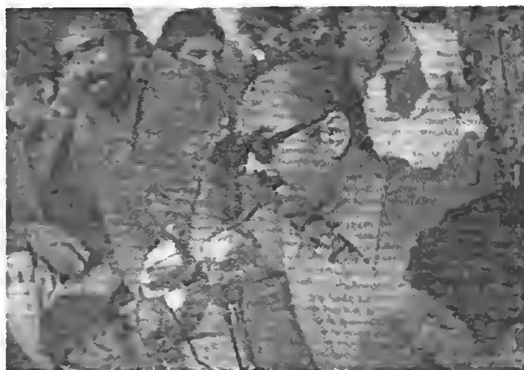

له
سەفەری
حەجدا

کاتی
شۆڕشی
ئێران

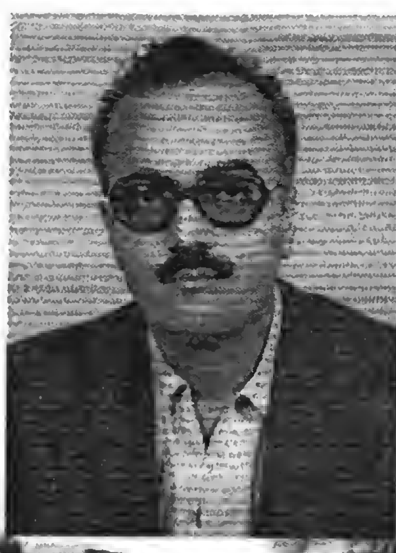

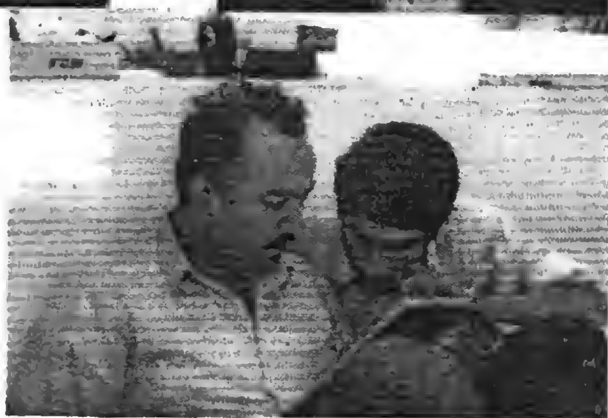

سەردەمی
شۆڕش و
ئینقلاب و
هەڵبژاردنی
ئێران
١٩٧٩

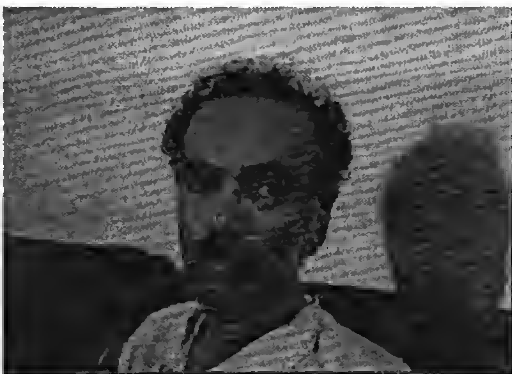

لەگەڵ
(محمد ژیان)ی
کوڕیدا

دوای زیندان

مالّەکەی کاك احمد
لە (سنە)

گۆڕی کاك ئەحمەد
لە گۆڕستانی شێخ حەمەباقی لە
(سنە)

ناوەرۆك

نوسینگەی تەفسیر

[illegible]

هەولێر - شەقامی دادگا - ژێر ئوتێلی شیرین پالاس

ت: 2518138

موبایل: 07504605122

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com